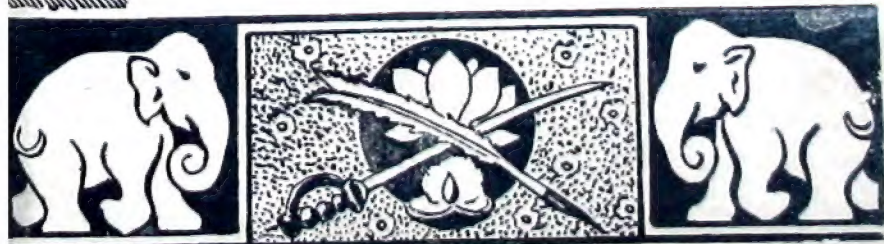
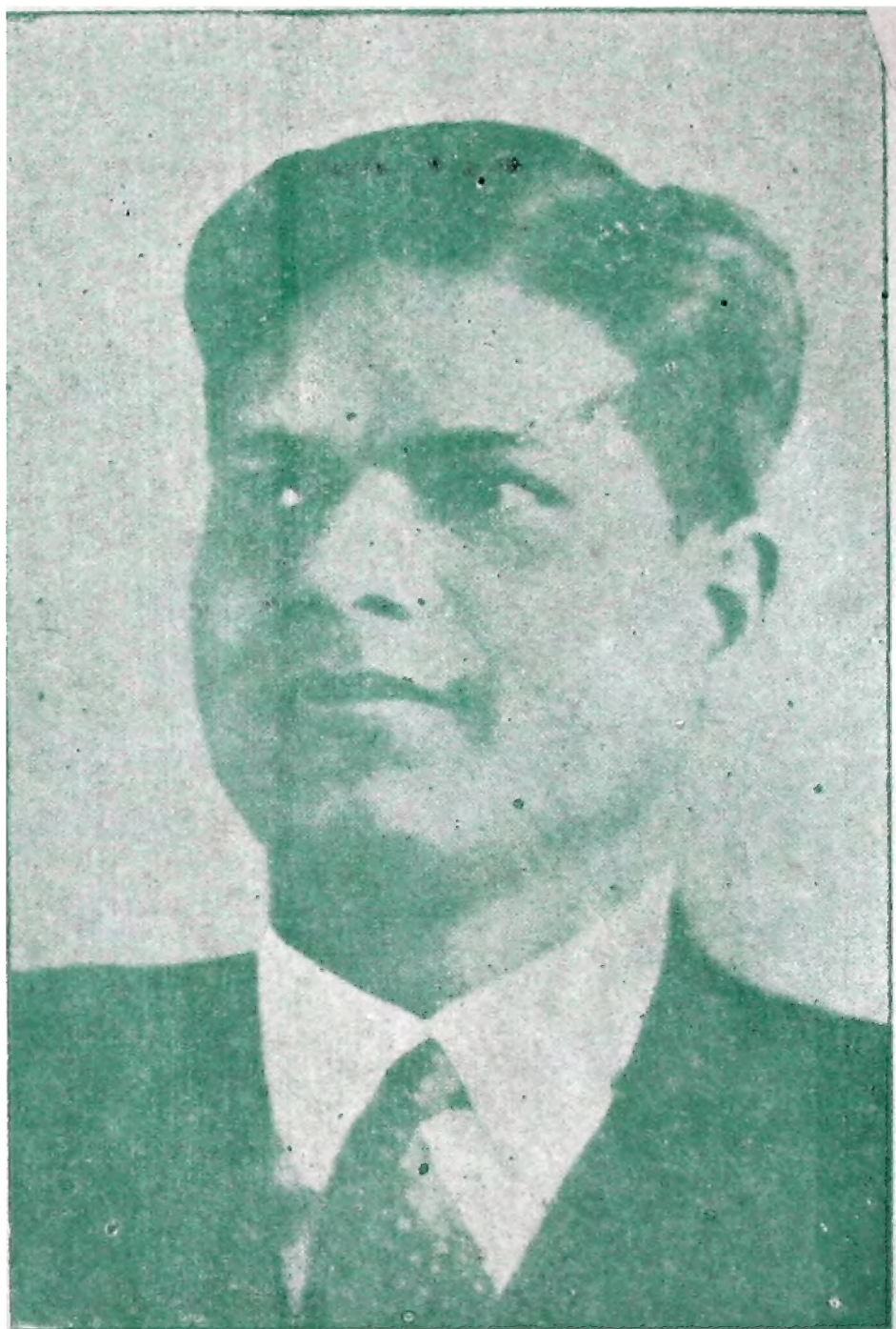

ମାନସିକ-ଚକ୍ର

ଡକ୍ଟର ମାତୃଧର ମାନସିଂହ

ସୂଚୀ

ବିଷୟ

ପୃଷ୍ଠା

—ଛାନ୍ଦ ପର ଓ ପ୍ରଥମ ବେକାର ବାଳ—

୧ । ବୋଇତ-ବନ୍ଦାଣ	...	୧
୨ । ବାଣା-ଭିକ୍ଷା		୮
୩ । ଧରଣୀ-ବାସ	...	୯
୪ । ଶେଷ କଥା		୧୩
୫ । ଦେବ-ପୂଜା		୧୫
୬ । ତୁମର ପ୍ରୟୋଜନ		୧୭
୭ । ଉଦାସୀ ପାତ୍ର	...	୧୮
୮ । ଦରପଣା	...	୧୯
୯ । ବିଶ୍ୱଦେବାଳୟ	...	୨୭
୧୦ । ଚିଲିକା	...	୨୯
୧୧ । ପ୍ରିୟଭୂମି	...	୩୦
୧୨ । ସରମ	...	୩୧
୧୩ । ରୂପାଲୋକ	...	୩୨
୧୪ । ହେମନ୍ତ-ପ୍ରଭାତ	...	୩୩
୧୫ । ପ୍ରକୃତିର ଦୌତ୍ୟ	...	୩୪
୧୬ । ବିଜୟ ମା		୩୫
୧୭ । ସାଧନା	...	୩୬
୧୮ । ବିରହ	...	୩୭

୧୯ । ଦେହ ଓ ସ୍ନେହ	୩୮
୨୦ । ବିରାଟ ପ୍ରସ୍ତା	୩୯
୨୧ । ମୁକ୍ତି ନାହିଁ ମାଗେ	୪୦
୨୨ । ଆତ୍ମାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ	୪୧
୨୩ । ଅପରାଧ	୪୨
୨୪ । ଜୀବନପଥ	୪୩
୨୫ । ଜୟେ-ପରଜୟେ	୪୪
୨୬ । ନିଶିଥ-ଆଳାପ	୪୫

—ଶିକ୍ଷକତା, ବିଲୁପ୍ତ ପ୍ରବାସ ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ
ବେକାର କାଳ—

୨୭ । ବିରାଜି-ଗାଥା	୪୬
୨୮ । ବିରାଜି-ପ୍ରବନ୍ଧ	୪୭
୨୯ । ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ଅଭିସାର	୪୮
୩୦ । ମିଳନ-ମାଧୁରୀ	୪୯
୩୧ । ନୃତ୍ୟ ସ୍ଵପ୍ନମ୍ବର	୫୦
୩୨ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୋଗ	୫୧
୩୩ । ଯୋଗ୍ୟ ହେବ	୫୨
୩୪ । ବିଳ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ	୫୩
୩୫ । କୋଶାଳର ଲକ୍ଷ୍ମୀଲୀ — ପ୍ରବନ୍ଧ	୫୪
— ଉଦ୍‌ଯୋଗ	୫୫
— ନୃତ୍ୟ	୫୬
— ଶିଳ୍ପୀବନ୍ଦନା	୫୭
୩୬ । ସମର ବିମୁଖ	୫୮
୩୭ । ଆତତାପୀ	୫୯

—ଗଡ଼ଜାତ ଜୀବନ ଓ ହୃଦୟର କ୍ଷତ—

୩୮ । ନବ ଜନମା	୯୩
୩୯ । ନାଗର ଅଧିକାର		...	୯୭
୪୦ । ଅପଣ୍ୟ ପ୍ରେମ	୯୯
୪୧ । ଅଦାନ	୧୦୦
୪୨ । ଇଶ୍ବର ସାଧାରଣ	୧୦୧
୪୩ । ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ଇଶ୍ବର			୧୦୨
୪୪ । ସାମାନ୍ୟ ସଂଚୟ		...	୧୦୩
୪୫ । ଅଶ୍ରୁର ହିସାବ	୧୦୪
୪୬ । ଏକ ଓ ବହୁ	...		୧୦୫
୪୭ । ଅଶ୍ରୁ ମୁକ୍ତା	୧୦୬
୪୮ । ପୁତ୍ର ପ୍ରଣୟ	୧୦୭
୪୯ । ଦର୍ଶନ-ଗୌରବ		...	୧୦୮
୫୦ । ଭୂମର ଅହଂକାର	୧୦୯
୫୧ । ସୁଦ୍ର ପ୍ରୀତି	୧୧୦
୫୨ । ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତର	୧୧୧
୫୩ । ନିବୋଧର ଅଧିକାର	୧୧୨
୫୪ । ପାତ୍ର-ବାଥା	୧୧୩
୫୫ । ସ୍ବର୍ଗରୂପ	୧୧୬
୫୬ । ଭିକ୍ଷା	୧୧୮
୫୭ । ମୋ ଧନ ରେ		...	୧୩୦
୫୮ । ରୂପାନ୍ତର	...		୧୩୩

—ସାମୟିକ—

୫୯ । ସାଆନ୍ତମା	୧୩୪
---------------	-----	-----	-----

୭୦ । ଟେଲି-ମୁଦ୍ରା		୧୩୭
୭୧ । ହତସ୍ତପ୍ରାୟ ପତ୍ର		୧୪୧
୭୨ । ଦ୍ରବ୍ୟ	...	୧୪୪
୭୩ । ପ୍ରାଣର ବାୟୁ	...	୧୪୭
୭୪ । ଦିଅ ଛୁଡ଼ି-ତାରେ		୧୪୯
୭୫ । ଭାରତ ପୁସ୍ତକ	...	୧୫୦
୭୬ । ଅଗଷ୍ଟ ପତ୍ର	...	୧୫୧
୭୭ । ଜୀବନ	...	୧୫୪
୭୮ । ସମାଧି	...	୧୫୯
୭୯ । ତାହାରେ ସ୍ବର ଭାବ	...	୧୬୩
୮୦ । ଫେରାଇ ଦିଅ		୧୬୪
୮୧ । ସେଇ ଦୁଇ ଆଖି	...	୧୬୭
୮୨ । ଶୀର୍ଷ ଯାହା	...	୧୭୦

ବୋଇତ-ବନ୍ଦାଣ

ପ୍ରଭାତେ କନକ-ରଶ୍ମି ତରୁଣ ରବିର
ବୃକ୍ଷଶିରେ ଗ୍ରାମ-ଗୁଳେ ଜ୍ୟୋତିର ଅବିର
ବିଞ୍ଚି ଦେଲୁ କ୍ଷଣକରେ । ମୃଗ୍ୟ ଗ୍ରାମବାସୀ
ଉଦ୍ଧ ଦେଲେ ନଦୀତୀରେ ଦଳେ ଦଳେ ଆସି
ବୋଇତ ଦେଖିବା ପାଇଁ । ଦୁଇ ବର୍ଷ ପରେ
ସାଧବର ପୁଅ ତିନି ଫେରିଛନ୍ତି ଘରେ,
କିବା ଆଣିଛନ୍ତି ଦୁରୁ, ସାଗର ସେ ପାରୁ
ଶୁଣାଯାଏ ଗୁଜପୁଷ ଆସିଛି ସେ ଆଡ଼ୁ
ଏ ଦେଶ ଦେଖିବା ଲାଗି । ନାନା କଥା ଶୁଣି,
ନାନା କଥା ସୃଷ୍ଟି ଶୀଳ କଳ୍ପନାରୁ ବୁଣି
ଆସୁଛନ୍ତି ପଲ୍ଲୀଜନେ ମାଡ଼ ନଦୀତୀରେ
ବୋଇତ ଦେଖିବା ଲାଗି । ହେଲେ ଉଦ୍ଧ ଧୀରେ

କେହି ଖାରେ, କେହି ମାରେ, କେହି ଟିକେ ଦୁରେ
 ଘନଛପା ବୃକ୍ଷତଳେ । ଗ୍ରାମ ଗ୍ରୋଡ଼ ଦଳେ
 ଖାର ଗୁଡ଼ି ବୋଇତରେ ଗଲେ ପଶି ବଳେ
 ଡାକ ଡାକ ଉଡ଼ସ୍ବରେ ସାଧବପୁଅରେ
 ଗୁରୁଜନ ଭାବ ଧରି; ଟୋକାଏ ପଶ୍ଚାତେ
 କୌତୁହଳେ ପଛ ଧରି ପଶୁଁ, ତାକୁ ହାତେ
 ନିବାରଣେ ନଫାକୁଳେ, ହୋଧ ହେଲେ କିଛି;
 କହିଲେ, “ଏଗୁର ଖାଲ କୁଳାଙ୍ଗାର ଛୁ ଛୁ !
 କଥା କି ମାନନ୍ତି ଆଉ ? ଶିଖିଲେ ଆଗୁର ?
 ଆମ ପିଲାଦିନ ସ୍ବପ୍ନ ଥିଲା ଏ ବେଗର !”

ବନ୍ଦଗତି ଗ୍ରାମପଥେ ବୃକ୍ଷ ଅନ୍ତରାଳ
 ଶୁଭଲ ଏକାଳେ ଫୁଲଫୁଲି ଧ୍ବନି ଶୁଭୁ
 ଗ୍ରାମସୀମନ୍ତ୍ରମା କଣ୍ଠ । ହମେ ସେହି ପଥେ
 ବାହାରିଲେ ସୁନ୍ଦରୀଏ ଧରି ଏକ ହସ୍ତେ
 ସୁରଭିତ ମାଗଜନା, ଅନ୍ୟ ହସ୍ତେ ଧରି
 ନବ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଶୁଭ ବନ୍ଦାପନା ଦ୍ରବ୍ୟ ଭରି ।
 ମୁଖ ତାଙ୍କ ନତ ଲଜେ, ଲୋକ-ସମାଗମେ
 ପଦ୍ମ ସେ କି ପ୍ରଦୋଷରେ ତାରକା-ଆଗମେ !
 ଅବଶ ତରଣ ତାଙ୍କ, ବାଲୁକାରେ ମିଶେ
 ଅଲକ୍ଷ୍ମୀର ଗତି ନଖପନ୍ଥ ନାହିଁ ଦିଶେ —
 ତାର ସେ ଲୁଚନ୍ତି କିବା ବୃଷ୍ଟି-ଘନତଳେ
 କୁସୁମ ସେ ଲୁଚି କିବା ପଲ୍ଲବଗହଳେ !
 ନତମୁଖୀ ସେ ବାମାଏ କନ୍ଥ ପରସ୍ପରେ
 ସ୍ବଭାବଜ ଗୁଣେ ରତ ଗନ୍ତେ କ୍ଷୀଣ ସ୍ବରେ

କେଜାଣି କି କଥା ଧରି । ନାପିତୁଣୀ ଡାକ,
 କହିଲ ପଛରୁ ଉଡେ, “ବେଳ ଅଛି ନିକ
 ବୁଲୁଛ ଗପୁଛ ମଠେ ? ଆସନା ଭୁରିତେ
 ସାଧକ ସାଆନ୍ତେ ମୋର ରାଗିବେଣି ତଥେ;
 ବନ୍ଦାପନା ସରିଲେ ତ ଆସିବେ ସେ ଘରେ ?
 ସ୍ନାହ-ବଧୂ ହେବ ପୁଣି—ଆସନା ଚଞ୍ଚଳେ...”
 ‘ବୁଲ’, ‘ବୁଲ’ କହି ସବୁ ସୀମାନ୍ତମାନକୁ
 ଚଞ୍ଚଳ କରିଲେ ଗତି । ବାଲୁକା-ବ୍ୟାକୁଳ
 ସେ ପଥେ ଭୂଷଣ-ଗୁଚ୍ଛ ପଦ ବାମାଙ୍କର
 ଗତି ହୁଏ ବଳେ ମନ୍ଦ । ଶ୍ରମାଇ ପୟର,
 ଉପୁଜାଇ ସ୍ୱେଦ-ମୁକ୍ତା ଶ୍ରମେ ଗନ୍ତ-ଛୁଲେ
 ହମେ ବାମା ଉପସ୍ଥିତ ପୋତ ସମୀପରେ ।
 କହୁବସୁସିନା କେତୁ କହିଲ ଆଗେଇ
 ‘କର ଲେ ବନ୍ଦନା ବେଗେ ।’ ଜନତାରେ ବୁଝି
 ନବସୀମନ୍ତମାଗଣ ଗୁରୁ ସରମରେ
 ଟେକି ନ ପାରିଲେ ହସ୍ତ—ଜାଣି, ନାପିତରେ
 ସଙ୍କେତଲ ବୁଝା ଏକ—ସେ ତହୁଁ ଚିହ୍ନାର
 ଦୂରସ୍ଥ କରିଲ ଲୁବ୍ଧ ଜନତାରେ ଠାରି ।
 ତହୁଁ ଏକ ନାଶ୍ଟ ବନ୍ଦେ, ‘କର ଲେ ବନ୍ଦନା’...
 ଆନ ଶାନ୍ତ ପାଖ-ଜଣେ କହୁଛୁ ‘ବେଗନା
 ଠିଆ କରା ? କର ବେଗେ ।’—ଠିକ୍ ସେଇପରି
 ଏକ ଆନେ ତିଆରିଲେ । ତହୁଁ ହୋଧ କରି
 ବିଶୋଇ ସ୍ୱାମିନା ଉଠି କରିଲେ ଚିହ୍ନାର,
 “ଆଗୁ ଏ ଟୋକାଏ ସତେ ! ବନ୍ଧୁ ଲେ ବାହାର

ହେଲ କିପ୍ରା ଲଜ ଯଦି ଏତେ ମାଡ଼ୁଥାଇ ?
ବଦାଅ ଲେ” — ବୋଲୁଁ ସବେ ଲଗିଲେ ବଦାଇ ।

ପ୍ରାରମ୍ଭ ଗାନ

ପ୍ରଥମା

ସାଧବ ଘର ବୋଇତ

ଦୁରୁ ଦେଖୁଁ ଆଶେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଢ଼ି ତ ଗୋ,
ମଣିରତନ ନୁହେଁ କହି ତ, ସଜନି ଗୋ !

ଦ୍ଵିତୀୟା

ବୋଇତ ଏ ସାଧବର,

ବେଶି ଆସେ କେତେ ଦେଶ ନଗର ଗୋ,
ଭାସି ଆସଇ କାଟି ସାଗର ସଜନି ଗୋ !

ତୃତୀୟା

କେତେ ପୋତ ଜଳେ ଭାସେ

ସାଧବ ପୋତ ସରିକି ନ ଆସେ ଗୋ,
ରଜତଂସ ସମ ପରକାଶେ ସଜନୀ ଗୋ !

ପ୍ରଥମା

ଆସ ଗୋ ବଦାଇ ନବା

ବୋଇତ-ରାଣୀ କି ବେଇ ପୁନିବା ଗୋ ?
ତାଙ୍କ ପଦ-ଜଳ ଶିରେ ଦବା, ସଜନୀ ଗୋ !

ଦ୍ଵିତୀୟା

ରଣପୁରେ ମୋର ଘର

ସିନ୍ଧୁକୁଳୁ ଦୁରେ ମୋର ନଗର ଗୋ
ମତେ କତାଅ ଏ ଉପରୁର, ସଜନି ଗୋ !

ତୃତୀୟା

ମୋ ଘର ବାଣପୁରରେ

ପୋତ ତ ମାଳ ଚିଲିକା ଜଳରେ ଗୋ,
ମୋତେ ଆଗ କର ବନ୍ଦାଣରେ, ସଜନି ଗୋ !

ପ୍ରଥମା

ମୁଁ ତ ଚେଳିତାଳ ନାଶ

ପୋତେ ଧଳା ଚର୍ଚ୍ଚି ବାରିଧି-ବାରି ଗୋ
ମୁଁ କି ବନ୍ଦାଣରେ ଯିବି ହାରି, ସଜନି ଗୋ !

ପ୍ରଥମା

ବନ୍ଦନା କର ଲେ ଏବେ.....

ସମସ୍ତେ

[ଶବ୍ଦସଂଗ୍ରହ]

ଜୟ ଗୋ ବୋଇତ-ରାଣୀ ସଲିଳ ସୁନ୍ଦରୀ
ଆମ୍ଭ ଲଗି ଆଣ ଧନ କାହୁଁ ଗର୍ଭେ ଭରି

ପୂର୍ଣ୍ଣ କର ଗନ୍ତାଘର

ତୁମ୍ଭ ଲଗି ପୁର ଉଠେ ଭବନ ଆମ୍ଭର ।

ହେମନ୍ତେ ବିଦାୟ ଦେଇ, ତତେ ନୟାଜଳେ

ତୋର ଫେରିବାକୁ ଚାହିଁଥାଇ ସନ୍ତତରେ

ଆସାଉରେ ତୋ ଆସିବା

ଘରେ ଯେହ୍ନେ ଗୃହବଧୂ ପ୍ରବେଶ ସେ କିବା ।

ସେନିଆର ପ୍ରିୟ-ଜନେ ଦୂର ସେ ପ୍ରକାସେ

ଆମେ କୁଳବଧୂ ଚାହିଁଥାଇ ତୋର ଆଶେ,

ପୁଣି ସେନ ପ୍ରିୟଜନ

ତୋ ଫେରିବା ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତେ ଆନନ୍ଦ-କାରଣ ।

ସୁଖରେ ଫେରୁଥିବୁ ପ୍ରିୟଙ୍କୁ ଆମ୍ଭର

କୁଳମୈ ଗୋ ହେବୁ ଦେବି, ବାରଣ ତାଙ୍କର

ଦୂର ଦେଶେ ପରବାସେ

ଚିତ୍ତ ତାଙ୍କ ନ ଯାଏ ଯେପରି ଆନ ଆଶେ ।

ତୁମ୍ଭେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ତୁମ୍ଭେ ଦେବୀ, ତୁମ୍ଭେ ତ ସକଳ

ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁ ଏ ଦେଶ-ଭୂଷଣ ଏ ଦେହର

ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁ ଗୃହସୁଖ

ତୁମ୍ଭ ଯୋଗୁ ପୁଣେ ପୁଟେ କାଷ୍ଠକ-ସମୃଦ୍ଧ ।

ସଦା ତୁମ୍ଭ ସିନ୍ଧୁ-ଯାତ୍ରା ହେଉ ଜୟ-ଶୀଳ

ତୁମ୍ଭ ଶତ୍ରୁତା ହିନ୍ଦୁ ହେଉ ଦୂର ଶତ୍ରୁ-ଶିର

ସିନ୍ଧୁ ବକ୍ଷ ସଦା ଚରି

ଦେଶରେ ବଞ୍ଚିଅ ଆଶି ଘରେ ଘରେ ଶିଶୁ ।

ଆମ୍ଭର ବନ୍ଦନା ଦେନ ଆଗୋ ସିନ୍ଧୁରୁଣୀ !

କନକେ ପୁରୁଅ ଘର ଦୂରବେଶୁ ଆଣି

ଆମ୍ଭ ପ୍ରିୟେ ପାକୁଥିବ,

ଜନନୀ ସମାନ ସଦା ଡାକୁଥିବ ଶିବ ।

ବନ୍ଦାପନା ଦେଲ ଶେଷ । ସବ୍ ସୀମନ୍ତନୀ

ବୋଇତେ ପଶିଲେ ଧୀରେ ଚଳାଇ କିଙ୍କିଣୀ

ବହୁଷ ଅଳିନ୍ଦେ ମନ୍ଦେ, ଭେଟିବାକୁ ଚାହିଁ

ସାଧବପୁଅରେ ପୁଣି, ଦାନା ଚଅଯୋଇ ।

ବୀଣା-ଭିକ୍ଷା

ଗାଇବା ଇଚ୍ଛା ଯଦି ଦେଲ ହେ ପ୍ରଭୁ ମତେ
ବାଇବା ପାଇଁ ବୀଣା ଦିଅ ଏ ମୋର ହସ୍ତେ ।

ପାଗଳ ଘନ-ରାତି-ଆଗୁଳହୀନ-ଗୀତି
ପ୍ରାଣେ ମୋ ଉପୁଜାଏ ବିପ୍ଳବ ଗାନ-ପ୍ରୀତି ।
ନ ଥାଏ ନ ଥାଏ ଗୋ କୁଟୀରେ ବୀଣା ମୋର
ପୁହାଇଦିଏ ରାତି ଶ୍ରାବଣ ଘନ-ଦୋର
ହତାଶ ପରି ସଖା, ହତାଶ ପରି ସତେ !
ଦେଇନା ମତେ ବୀଣା ଯେଣୁ ହେ ମୋର ହସ୍ତେ ।

ଜୋଛନା ମୋ ଅଗଣା ଶୋଭନା କରି ଆସେ
ମଞ୍ଜି ଫୁଟି ଉଠେ, ବକୁଳ ତୁଟେ ବାସେ,
ଆକୁଳ ସହକାରେ ଦୁକୁଳ ପରି ଘେରି
ଶୁକଳ କଉମୁଦୀ, ମଳୟେ ନାଚେ ଥରି;
କାମିନୀ ଛୁପୁ ନାଚେ, ନାଚଇ ମାଧବିକା
ଲଗଇ ଶୋଭା-ପୁରେ ପ୍ରମୋଦ କଣାବାଜା;
ସେ ପରିସାଦ-ସ୍ବାଦ, ଅନ୍ତେ ଦେଇ ତାଳ
ଗାଇବା ଦୋର ଆଶା ପରାଣେ ଦେଇ ଜାଳି,
ବାଇବା ପାଇଁ ବୀଣା, ଦେଇନା କପା କହ
ବ୍ୟର୍ଥ ଅଭିଳାଷ ପୋଡ଼ଇ ଅହରହ ।

ଧରଣୀ-ବାସ

୧

ଥରେ ଥରେ ଲଗେ ମନେ ଏ ଜୀବନ ଅମୃତରୁ ଜାତ
ହୁଏ ଏହି ମୃତ୍ତିକାର । ଧରଣୀର କଳ୍ପସ ସଂସାର
କଳ୍ପସ କରିଛି ମୋର ଶ୍ଵେତ, ପ୍ରଭୁ ଦେବତା ଜୀବନ
ବିରୂପ କରିଛି ଦେହ, କର୍ମ ମିତ କରିଅଛି ମନ ।
ମନେ ହୁଏ କିଏ ମୋର ଜନ୍ମ-ସ୍ଵପ୍ନେ ଯେହ୍ନେ ଅନ୍ଧକାରେ
ସେ କେଉଁ ବିଷମ-ବନ୍ଧେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଦାର ଚଟବନଧାରେ
ନେଲ ମୋ ମନ୍ଦାରମାଳା ମୋ କଣ୍ଠରୁ କାଢ଼ି ଦେଖାଇଲେ
ଶରୀର ମୁଗ୍ଧରବେଳ କଳ୍ପ-ପୁଷ୍ପ-ରେଣୁ ନିଜ କରେ;
ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ-ଅରବିନ୍ଦ-କଢ଼ି କେଣୁ ମୋର କାଢ଼ି ଦେଲ ଥୋଇ
ପାରଜାତ-ଗନ୍ଧ ଦେଲ ମୋ ନିଶିଳ ଦେହୁଁ ଧୀରେ ଧୋଇ;

ତାପରେ ନିଶ୍ଚେପିଦେଇ ଅନୁସାଧୁ ନିଃସଦାୟ କରି
 ଧରଣୀର ମୃତ୍ତିକାରେ ପଡ଼ିଲି ମୁଁ ମୃତ ଉଲ୍‌କାପରି ।
 ତାପରେ ମୃତ୍ତିକା-ସ୍ପର୍ଶେ ଏ ମାଟିର ଲକ୍ଷ ଖାଟ ସମ
 ଆରମ୍ଭିଛି ଜୀବଲୀଳା । ମୋହବଶେ ଭୁଲିଛି ପରମ,—
 ମୋ ଦୈବତ ଆରଜାତ୍ୟ । ଧରଣୀର ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମେ
 ଜାଇନ ଦେଇଛି ତାଳି ସଂସାରର ଦୃଶ୍ୟ ଶ୍ରେୟ ନାମେ !
 ପୁରମୟ ଏ ଜୀବନ । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷିନ ଶୁଷ୍କ ପୁଷ୍ପ ସରି
 ମିଁ ପୁମାଣ ମୋର ପ୍ରାଣ ପୂଜନ ସଜରଇ ସୁରି ।

9

ହାୟ ଲେ ଧରଣୀ, ତୋର ସ୍ପର୍ଶ ଏଡ଼େ ଅଶ୍ୱିକ କିପାଇଁ ?
 ନିସର୍ଗ-ଅତ୍ୟୁ ଆସି ତୋ ବାୟୁର ତନ୍ତ୍ର-ଦ୍ରାଘ ପାଇ
 ଜୀବନେ ମରଣ ଘେନେ; ମୃତ୍ତିକାର କାମନା-ବାସନା
 ଅନ୍ଧ କରେ ଚିତ୍ତ ତାର । ଦେବତାର ଅମୃତ-ଚେତନା
 ପକେ ପକେ ମୃତ୍ୟୁ ଲରେ । ପ୍ରାଣ-ଦାଘ ବସୟ-ସଂଗ୍ରାମେ
 ବିଷମ ଜଞ୍ଜାଳ-ଜାଳ ଦେଇ ତାରେ କୃତାର୍ଥତା ନାମେ,
 ନତ କରେ ଶିର ତାର; ଅବଶେଷେ, ଆଶ୍ରୀ ତୋର ତଳ
 ଆସଣାର ଭାରେ ସେ ଯେ ତୁମ୍ଭେ ପଦ ଜର ମରଣର ।
 ଭୂମାର ପରମ ସ୍ପର୍ଶ ଗ୍ରାଣୁ ଲରେ ଝମଣ ଶବନେ
 ଝମଣ ଘୋଟଇ ମାୟା-ଅନ୍ଧକାର ମରମେ ମରମେ ।
 ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ଭୁଲେ, ମିଥ୍ୟା ପଛେ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଧାଏଁ,
 ସତ୍ୟର ସଖ୍ୟତା କଲେ, ଅତ୍ୟାଚାର ଅଙ୍ଗୁଳ ଦେଖାଏ ।
 ଜୀବନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ତୁଟେ, ନ ତୁଟଇ ବୁଦ୍ଧିଆ ପ୍ରାଣର
 ହୃଦୟେ ଉଠଇ ଆଶା, ଲଭିବାକୁ ବ୍ୟର୍ଥତା ମାତର;

ସୁଖ ବୋଲି ଯାହା ମିଳେ, ହୁଏ ତାହା ଶେଷ ଭକ୍ତତାରେ
କର୍ମତାର ଅସନ୍ତୋଷେ ପ୍ରାଣ ମରେ ହୁଏ ହାହାକାରେ ।

ଅବଶେଷେ ଅନ୍ତରାଶେ ହସ୍ତ ଟେକି ମାଗେ ପରିସାଣ
ହେ ଧରଣୀ, କହ କିପାଁ ପୁଣି ତୋର ଏଡ଼େ ଅକଲ୍ୟାଣ ?

୩

ତଥାପି ଧରଣୀ ! ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରିୟ ଏତେ, ଗୁଚ୍ଛ ଅକଲ୍ୟାଣେ
ତୋ ମାଟିରେ ମାନବର ଗୁରୁ ସ୍ନେହ, ଦିଆତା-ଦିଆନେ !

ଏତେ ଭାବେ ଏହି ମାଟି, ଚିତ୍ତଦୃଢ଼ି, ଟାଣେ ମାନବର
ସତ୍ୟ ଲଗି, ମୁକ୍ତି ଲଗି ନାହିଁ ପାଏ ଚିତ୍ତ ଅବସର !

ଉଦ୍ଧୈଁ ଏ ଅନନ୍ତାକାଶ, କୋଟି କୋଟି ତାରକାମଣ୍ଡିତ
ପ୍ରକୃତି ଶବଳ ଲୁଳା, ବିହଗର ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ,

ଅନ୍ତରାଶେ ରତ୍ନସୂକ, ଗ୍ରୀଷ୍ମ, ବର୍ଷା, ବସନ୍ତରେ ଘେନି,
ଛୁପାଲେକ-କୀର୍ତ୍ତାମୟୀ, ଲୁଳାମୟୀ, ଦିବାସନ୍ଧି ବେନି,

ସମସ୍ତ ରହଇ ପଡ଼ି, ମାନବର, ଚେତନା ବାହାରେ
ସେ କେବଳ ଦୃଷ୍ଟି ରଖେ, ହେ ଧରଣୀ, ତୋର ମୃତ୍ତିକାରେ;

ଧରଣୀର ସୁଖଦୁଃଖେ, ଜଞ୍ଜାଳରେ, ପରମ କଲ୍ୟାଣ
ଦେଖେ ସେ । ମରଣ ମଧ୍ୟେ, ଲଭଇ ସେ ଅମୃତ-ଆଦ୍ରାଣ ।

ଜୀବନ-ଫଗ୍ରାମେ ଯେବେ, ଭଗ୍ନଜାତୁ ଗୃହେ ଆସେ ଫେରି
କାହାର ମୃଣାଳ-ବାହୁ ଶାନ୍ତି ଦିଏ, କଣ୍ଠେ ତାର ଘେରି,
ଜୟ ଲଭି ଫଗ୍ରାମରେ, ଫେରିଲେ କା ପ୍ରକାଳ-ଓଷ୍ଠର
ପରମ ତୁମ୍ଭେ ଲଭି କୃତାର୍ପଣ ଲଭେ ଜୀବନର ।

ପିତାମାତା ବନ୍ଧୁଜନ, ଭଗିନୀର ସେନେହ ବନ୍ଧନେ
ସେ ଲଭେ ପରମ ମୁକ୍ତି, ପରାଜୟେ ଜୟ ଲଭେ ରଖେ ।

ସ୍ନେହଗୋଳେ ପ୍ରତିବେଶୀ, ନେତ୍ର ତାଳେ, ଅଶ୍ରୁ ତାହା ପାଇଁ
ମାଗିଲେ କରୁଣା ତାକୁ କେହି କେବେ, ନାହିଁ କରେ ନାହିଁ ।

ଅନନ୍ତ ବ୍ୟର୍ଥତା ମଧ୍ୟେ ହେ ଧରଣୀ, ଏ ବାନ ପରମ
ମାନବେ ମାନବେ ପ୍ରୀତି, ଏ ବିଶ୍ୱାସ ଏ ସ୍ନେହ-ଧରମ,

ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ଏହି ସମତାତ ଦୟା କରୁଣାର,
କୁଟୁମ୍ବ ସମାଜ ମଧ୍ୟେ ଏ ମଧୁର ସମ୍ବନ୍ଧ-ସଞ୍ଚାର,

ସଂଗ୍ରାମ-କଠୋର ଏହି ଅବସନ୍ନ ବିସର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନେ
ପରମ ଆନନ୍ଦମୟ କରିଅଛି ଅମୃତ-ସିଞ୍ଚନେ ।

ସର୍ବ ଅକଲ୍ୟାଣ ମେଲେ, ହେ ଧରଣୀ, ତେଣୁ ତୋ ଆଶ୍ରୟ
ପ୍ରିୟ ଏଡ଼େ; ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ପରାଜୟେ ଜୟ-ସୁଖମୟ ।

ଶେଷକଥା

୧

ହେ ବଧାତା,

ଦେଲ କିପାଁ ମୋ ଜୀବନେ ଯେତେ ସବୁ ତିକ୍ତ ଅଭିଜ୍ଞତା ।
ଚିତ୍ତେ ଦେଲ ଦୟା, ଯାହା, ଇଚ୍ଛା କରେ ଧନ ଏ ଧର
ଦେବ ପୋଛି ଏକ ରାତେ ଯେତେ ଦୁଃଖ, ଭୟ, ଅତ୍ୟାଚାର;
ବାହୁରେ ଦେଇଛ କିନ୍ତୁ ଶିଳିପୀର ଘୃଣ୍ୟ ଦୁର୍ବଳତା ।
କରିଛ ଚିକ୍ତ ମୋ କରେ, ମାରବରେ ଦେଖେ ଦୁରବସ୍ଥା ।

ଅନ୍ତରେ ଥାପିଲ ମୋର ସତ୍ୟ ଶିବ ସୁନ୍ଦରର ବନ୍ଧ,
ବାହାରେ ଯେ ପଥେ କିନ୍ତୁ ଘୁରାଇଛ ମୋ ଚରଣ ଗତି,
ସେ ପଥେ, କି ବାଉଁଶତା, କିବା ପାପ, କିଅବା ଅନ୍ୟାୟେ
ଅଜ୍ଞାତେ ପୁରାଇ ମତେ, କଳ୍ପଷିତ କଲ ଚିତ୍ତେ, କାୟେ ।
ପାର୍ଥୁଛି ମୋ ଧାନ ଆତ୍ମା ସ୍ଵରଗର ଜ୍ୟୋତି ସଦାକାଳେ
ବିପତ୍ନି ପଦେ ମମ, ଟାଣି ମତେ ମୋହ-ଅନ୍ଧକାରେ ।

ମରମେ ଦେଲ ତ ମୋର ସେନେହର ଭାବୁକ-କାହ୍ନୁ
ଅକାଳେ, ଅକ୍ଷେପେ କିନ୍ତୁ ଅବରୁରେ ଗଲି ମୁହିଁ ପ୍ରାଣ ।
କାହା ସ୍ନେହ କାରେ ଦେଲି, କାହାପାଇଁ କଲି ଅଭିସାର
ଯୋଗ ଦୋଷେ ସ୍ନେହ ମୋର ହୋଇଗଲା ଘୃଣ୍ୟ ବ୍ୟଭର ।

ପିତୃମାତୃଶୂନ ବୋଲି ଯେବା ସ୍ନେହେ ବାଲ୍ୟେ ବଢ଼ାଇଲେ
 ଯୌବନରେ ମୃତ୍ୟୁ ତବ ଗୋଟି ଗୋଟି ନେଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ।
 ସବୁଆଡ଼େ ଭଗ୍ନ ଆଶା, ବ୍ୟର୍ଥତାର ଫୁପ୍ପ ରୁରିପାଶେ,
 ଲକ୍ଷ୍ୟଶୂନ, ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ, ଏ ଜୀବନ ଦେଲ କେଉଁ ଆଶେ ?
 ସଙ୍ଗଶୂନ ପ୍ରେତ ସର ଠିଆ ମୁଣି ଆଜି ଜୀବଗ୍ରାମେ
 ବରଦ୍ରୁ, ଲଞ୍ଚିତ, ପାପୀ—

ହେ ବିଧାତା, ଦୃଶ ଚୋକ ନାମେ ।

୨

ଅର୍ଦ୍ଧପଥେ ପୃଷ୍ଠେ ନିଜେ ‘ଶେଷ ତେବେ ସବୁ ଅଭିଳାଷ ?’
 ଜୀବନ କି ଏହିପରି ଖାଲି ପଦବିଦଳିତ ଦାସ ?
 ଅରଣ୍ୟର ବୃକ୍ଷ ପରି ମୁଁ କି ମଥା ନ ତୋଳିବି ନରେ
 ପ୍ରଭଞ୍ଜନ, ବଜ୍ର, ବୃଷ୍ଟି ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ି ଉନ୍ନତ ଗରବେ ?
 ବିଧାତା ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବୋଲି ନିଜେ ମେଲି ଘଟଣା ସରିତେ
 ହେଉଥିବି ଛଳିତ କି ବାରିମ୍ବାର ହସର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବେ ?
 ବିଦ୍ରୋହ ଆସିଛି ଆଜି, ଯେ ବିଦ୍ରୋହ ଲଞ୍ଚିନାରୁ ଆସେ
 ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ସ୍ତୋତ ସମ ଧାଏଁ ଯାହା ବ୍ୟଗ୍ରେ ମୁକ୍ତି ଆଶେ ।
 ଆଜି ମୁଁ ବିରୁଦ୍ଧେ ମନେ ପୋଛିଦେଇ ସକଳ ଅଙ୍ଗତ
 ରଚିବି ମୋ ଜୀବନରୁ ନବ ଏକ ମହାନ ସଂଗୀତ ।
 ପାପ ଯାହା, କୁହୁତି ଯା, ଲଞ୍ଚିନା ଯା, ଫିଙ୍ଗି ତା ବନ୍ଧନ,
 ସତ୍ୟେ, ଶିବେ ଶବ୍ଦଳିତ କରିବି ଏ ବିକଳ ଜୀବନ ।
 ଶିଆଳୁ ବିଧାତା ଲଗି ଅନୁଯୋଗ ଅବା ଅଭିଯୋଗ
 ନ ରଚି —କଷଣେ, ଲୁହେ, ନର ଲଗି ରଚିଥିବି ଯାଗ ।

ଦେବ-ପୂଜା

ପୁଣ୍ୟେହିତ, ଶୁଦ୍ଧପୁତ ହୋଇ, ଦେଉଳରେ କା ପୂଜା କର ହେ ?
ସର୍ବ୍ବ ଯାର ଉଦାର ଆଲୋକ, ସେ ଦିଅଁ କି ଅନ୍ଧକାରେ ରହେ ?
ଅନ୍ଧକାରେ ଆଖି ବୁଜି ତାକୁ, ଦେଖିବାରେ କିପାଁ ଏ ପ୍ରୟାସ
ଆଖି ମେଲି ଦେଖନା ଆଲୋକେ କି ସୁନ୍ଦର ତାହାର ପ୍ରକାଶ ।

ଅନ୍ତରରୁ ଅନ୍ତଃସ୍ଥେ ବ୍ୟାପି ବିରାଜିତ ଯେ ଭୁବନେଶ୍ୱର
କ୍ଷୁଦ୍ର, ରୁଗ୍‌ଶ, ଅନ୍ଧକାର ଗୃହେ, ତାର କିପାଁ ଆସ୍ଥାନା କର ?

ଦେଖ ଦେଖ ଆଗେ ପଛେ ତବ, ଶତ ଶତ ନରନାରାୟଣ
ଯାକୁ ତୁମେ ପଛେ ଦେଇ ପେଲି, ଦେବତାରେ ଲଭିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ?
ଦେବତାକୁ ବାହାରେ ରଖିଲ, କୁଇଁବାକୁ ଡରିଲ ତାହାରେ
କାରେ ତୁମେ ଗଲ ପୂଜିବାକୁ ଦେଉଳର କ୍ଷୁଦ୍ର ଅନ୍ଧକାରେ ?
ପାପ ଏ ଯେ, ପୁଣ୍ୟ କେ କହିଲ, ସେ ପାପରୁ ମୁକ୍ତ ସେ ଦେବତା
ଯେତେ ଦିଅଁ ପୂଜା ବା ଆରତି; ତେଣୁ ସେ ଯେ ନ କହୁଛି କଥା ।
ଏଇ ପାପେ ନାଶ ହେ ଉଦ୍ଭିକ, ତେଣୁ କଲେ ଦେବତା ପ୍ରୟାଣ
ଆଜି ଖାଲି ଦେଉଳେ ଦେଉଳେ ବିରାଜିତ ଏ କାଷ୍ଠପାଷାଣ ।

ଏବେ କାଠ ପଥର ନ ପୂଜି, ଆସ ପୂଜ ଖବନ୍ତ ଦେବତା
ଯା ଆଖିରୁ ଲୁହ ଯିବ ବହି, କହିଦେଲେ ପଦେ ମଧୁ କଥା ।

ବନ୍ଦ କର ମନ୍ତ୍ର ପାଠ ତବ, ବନ୍ଦ କର କର୍ପୁର ଆରତି
ଦେଉଳର ବାହାରେ ଦେବତା ହାତ ପାତ ଉଣ ରହିଛନ୍ତି ।

ଦେବ-ଭୋଗ ନରଞ୍ଜରେ ଦିଅ, ଦେବ-ସେବା ହେଉ ମାନବରେ
ଦେବତାର ଦରଶନ ଲଭ, ମାନବର ପ୍ରତି ଘରେ ଘରେ ।

ସେ ପୂଜାରେ ମୁକ ଭଗବାନ, ବାକ୍ସୟ ଭୁବିତେ ହୋଇବେ ।
ଦିଅଁ ହୋଇ ପ୍ରତି ପ୍ରତିବେଶୀ ନାରାୟଣୀ ବାଣୀ ଶୁଣାଇବେ ।

ଆସ ଭକ୍ତ, ଆସ ପୁରୋହିତ, ନ ପଶ ହେ ଆଉ ଅନ୍ଧକାରେ
ବିଧାତାର ବିମଳ ଆଲୋକେ, ଖୋଜ ଆଜି ମୂର୍ଖ ବିଧାତାରେ ।

ତୁମର ପ୍ରୟୋଜନ

ନିବିଡ଼ ଦୁଃଖାନଳେ ଜଳି ମୁଁ ମରେ ପଛେ
ତୁମର ଲୀଳା ପରକାଶୁ ହେ
ନିବିଡ଼ ନିରାଶାର ଅନ୍ତ ଭେଦ ପ୍ରଭେ
ଗଣ୍ଡର ବଶ୍ମାସ ଆସୁ ହେ ।

ମୋର ଏ ଜୀବନର ସ୍ବପ୍ନ ନିଜ-କଥା
ମୋର ଏ ଆପଣାର ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରାଣ-ବ୍ୟଥା
ସେ କପା ଆତୁଆଳ କରିବ ମହାଲୋକେ
ଫେରାଇ ନେବ ତବ ପାଶୁ ହେ ।

ତୁମର ମର-ସ୍ଥାନ ସୁଜନ ଗତି ଶାନ୍ତି
ମରଣ ଯଦି ଲୋଡ଼ା ପଥରେ
ମୋ ପରି କୋଟି କୋଟି ପରାଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ—
ପିଣ୍ଡ ହେବେ ତବ ପଦରେ ।

ଆଜି ମୋ ପ୍ରାଣେ ପ୍ରଭେ ସେହି ତ ଆୟୋଜନ
ବସେ ତବ ଲୀଳା ପ୍ରାଣର ଇନ୍ଦନ
ମୋର ଏ ହୋମାନଳ-ବନ୍ଧୁ-ଚିତାଧୁଳି
ଲୋଡ଼ାରେ ତବ ହେଲେ ଆସୁ ହେ ।

ଉଦାସୀ ପାନ୍ଥ

ସେଦିନ ସେ ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳେ ଆସିଲେ ଅତିଥି,
ସରଳ, ସୁନ୍ଦର ଯୁବା, ସୁଠାମ ଗଠନ,
ନୟନେ ରହିଛି କୋଟି ଲୋଚନର ପ୍ରୀତି,
ଗୌର କରେ ଜଡ଼ିଥିଲା ସୁବର୍ଣ୍ଣ କଙ୍କଣ ।

ପାନ୍ଥଶାଳା ଶ୍ରୀତଦାସୀ—ସେବକା ସବୁରି
ଯେ ମାଗିଛି ସେବା ମୋର ଦେଇଛି ମୁଁ ତାରେ,
ନ ମାଗି କିଛି ସେ ପାନ୍ଥ, ନେଲେ ସବୁ ଜୁରି,
ଦେହ ତ ଇଚ୍ଛାର—ସେ ନେଲେ ହସ୍ତରେ ।

ନ ମାଗି କିଛି ସେ ପାନ୍ଥ ଚଳିଲେ ସ୍ୱପଥେ
ପାନ୍ଥଶାଳା ଦ୍ୱାର ଧରି ଉଠିଲି ଅନାଇଁ,
ବୁଦ୍ଧ ମୋର ଡାକ ଶୁଣି ଗଲା ମନୋରଥେ,
ସବସ୍ୱ ଚରଣେ ଥୋଇ, ଆଶିଷ ମଣାଇ ।

ସେ କି ଗୋ ଫେରିବା ଜନ ?—ଚଳିଲେ ସଧୀରେ,
ଶ୍ରୀତଦାସୀ ଅଶ୍ରୁ ରେଖା ଚୁମ୍ବିଲା ମସ୍ତକେ ।

ଘର ପକ୍ଷୀ

୧

ଗୋକୁଳ ନାଏକ
ରୁଷ ଖଣ୍ଡି ବନ୍ଦୁ
ରେଣୁ ଆ ବସୁସ,
ପେଣ୍ଡା ହୋଇ ବନ୍ଧା;
ଏକସର ଲୋକ—
ଅପୁଷ୍ପିକ ଶୁଣି
ବାର ଦନ୍ତ ମାପେ
ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରୂପୀ ଦୁଇ
ମାଆଠାରୁ ବଳି
ରୁଣ୍ଡି ଆସୁଥିବେ
ବନ୍ଦୁ ଘର ଗଲେ
ସୁଖେ ଫେରିବାକୁ
ଅନ୍ଧର୍ନୁ ସୁଧାର
ମୁହଁ ଫୁଲଫୁଲ
ବେଳ ବୁଡୁ ବୁଡୁ
କେବେ ସେ ସାଇରେ

ଆମର ଗାଆଁର
ନ ଥିଲା କାହାର
ମୁହଁ ହସ ହସ,
ବେଳରେ ପିନ୍ଧିଛୁ
କେଉଁ ବାପ ମା'ଙ୍କ
ଖୁଡ଼ୀ ଚଳାଇଛୁ
ଜମି ବାର ମାଣ,
ଗୋଧନେ, ଗୁଡ଼ାଳ-
ଖୁଡ଼ୀଙ୍କ ଆଦର,
ବାରଆଡ଼େ ଯାଇ
ଝୁର ହେଉଥିବେ
ତାକୁଥିବେ ଗାଆଁ
ଗୋକୁଳ ନାଏକ
ହୋଇ ନାହିଁ ଦିନେ
ସରଦିଏ ଖୁଡ଼ୀ
ପଡ଼ିଯାଏ ଶୁଣି

ଜାତିରେ ତଷା
ଆନ ବେକସା ।
ମୁଣ୍ଡରେ ବାଳ
ରସୁଣୀ ମାଳ ।
ସରିଛୁକାଳ,
ସଂସାର ତାର ।
ତୋଟାଏ ଅଛୁ
ଘର ପୁରିଛୁ ।
ହଳକୁ ଗଲେ
ଥରକୁ ଥରେ ।
ଆସିବ କେବେ
ମାଳମାଧବେ ।
ଗାଆଁଟି ଯାକେ
କାହାର ସାଥେ ।
ପଡ଼ଇ ତାଟି
ନାହାନ୍ତି ପାଟି ।

୨.

ବାଇଶି ବରଷ ହାତକୁ ହତାତ	ଭେଣ୍ଡା ଆସି ହେଲ ହୋଇ ପାରିଲନି,	ଦେଖୁ ଗୋକୁଳ ଭବର ଖୁଣ୍ଟୀ ।
ଭ୍ରାମର ସେ କେହି କଥା ହେଉ ହେଉ,	ପୁରୁଖା ମାଇପି ମଙ୍ଗଳାକାଞ୍ଚିଶିଣୀ	ଦେଖିଲେ ତାରେ ରୂପେ ତଥାରେ —
“ହଇଗୋ ଗୋକୁମା ! ଗୋକୁଳ କି ଆଉ	ଆଖି ବୁଜିଛ କି ? ପିଲଟି ଅଛି ଗୋ	ପଡ଼ୁନି ମନେ ? ଦେଖିଲ ଜନେ ?”
ଭଲଲେ ଖୁଣ୍ଟୀମା ବାଡ଼ୁଅ ରହିଲେ	“ଭେଣ୍ଡା ହେଲ ପିଲ ମତେ ସିନା ଦୋଷ	ସତକୁ ସତ ଦେବ ଜଗତ !”
ହେଲେ—ମିଳେ କାହିଁ ଯହିଁ ଯିବ ପୁଣି,	ମନଲୁଖି ତାର ପରୁରବେ ନିଜ	ଠିକଣା ପିଲ ଥିଲା, ନ ଥିଲା ?
ଏଇ ମାଘ ମାସେ ବରଷେ ନିଷ୍ପତ୍ତା	ବୁର ଯୋଗ ଅଛି ତା ପରେ ଗଲେ ଏ	ଶୁଣିଲେ ଖୁଣ୍ଟୀ ସୁଯୋଗ ହୁଏ ।
ଭାବିଲେ ମନରେ— କେ କହି ପାରିବ	ପାଣିଫୋଟକା ଏ କାଳିକ ଥିବ ମୁଁ	ନାବନ ସିନା ନ ଥିବ କିନା ?
ଯାହା ହେଉ ପଡ଼େ ସାହା ହୁଅ, ଦୁଧ-	ପିଲକୁ ମୋହର ଲିଆ ଦେବ, କହୁ-	କରିବ ବନ୍ଧ ଶେଇ ବୁଢ଼ୀମା !
ସାତ ପାଞ୍ଚ ଲୋକ ପାଞ୍ଚ ମାଣ ଜମି,	କଥାରେ ଖୁଣ୍ଟୀମା ଗୋଧନ ବକଲେ	କରିଲେ ସ୍ତ୍ରୀର ବୁଢ଼ାଇ ମାର ।
ଆଖି ପୋଛୁ ଦେଇ କାଲି ବୁଢ଼ି ଜମି	ଶୁଣିଲୁ ପଡ଼ିଣା ମୋ ହାତେ ଆସିବ	ଆଗେ କହିଲେ— ଗୋକୁଳ ଥିଲେ ।

୩

ଯଥାକାଳେ ଘରେ
ହେଲେ କିସ ହେବ
ବୋହୂର ପ୍ରଶଂସା
ସ୍ବମ୍ଭାଷାରେ ତାର
ହେଲେ, ଦେଖି ଦେଖି
ଜମି ସାତ ମାଣେ
ଅଭାଗ୍ୟକୁ ପୁଣି
ପେଟ-ପେଷା ଆଉ
ଦେଖି ଦେଖି ପୁଣି
ତା ପାଇଁ ତ ପୁଣି
ଟାଣଟୁଣୁ ଆଉ
କୋଡ଼ିଏଟି ଟଙ୍କା

ବୋହୂଟି ଆସିଲା;
ତମ୍ଭା କାଠି ପରି
ଖୁଡ଼ୀ-ମୁହେଁ ଆଉ
ସାଇ ପଡ଼ିଶାରେ
ନଅଣ ପଡ଼ିଲା
ବରଷକ କାହୁଁ
ବିବାହ ବରଷ
ସଜ-କର ପୁଣି
ଖୁଡ଼ୀମା କୋଳରେ
ଖରଚ ରହିଛି
ନ ସବୁ ଗୋକୁଳି
ଆଣିଲ କରଜ

ନ ଥିଲା ଝିଅ,
ଜଳୁଛି ହୃଦ ।
ଧରେ ନାହିଁ
ସରିସା କାହିଁ ?
ଆଖିରେ ଧସ
ହୋଇବ ସବୁ ?
ପଡ଼ିଲା କାଳ
ଝିଙ୍କିଲା ବାଳ ।
ଧଇଲେ ନାତି
ପାନ୍ତିଲେ ଶୁଣି ?
ଘରେ ଜଣାଇ
ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁ ।

୪

ଏଇପରି ଗଲା
ସାହୁକାର ରୁଣ
ଇଡ ମୁଣ୍ଡ ତାର
ବରଦୁର ଆଉ
ଭୁଞ୍ଜିବୁ ବରଷେ
ଅଣା ପାତ୍ର କଷି
ବକୋଡ଼ ସରିକ
ଖୁଡ଼ୀ-ମୁଖେ, ଖଡ଼ୀ

ଦୁଇଟି ବରଷ
ଶୁଖାଇଛି ହସ
ଏଇ କେତେ ଦିନେ
କି ଗତି ଧନୀର
ସାହୁକାର ଯେବେ
ଦିସାବ ଚକର-
ଦେଶା ଦେଲା ଡେଇ;
ହାତ ବୁଲାଇଲେ

ଆପଣା ସୁଖେ,
ଗୋକୁଳ ମୁଖେ ।
ସାଇଛି ନଇଁ
ନାଚ ନ ସବୁ ?
ବସି ଦୁଆରେ
ବୁଛୁଧ ହାରେ,
ଗୋକୁଳି ଶୁଣି
ନାଚିବ କେବେ;

କହୁ ପୋଛୁ ଖୁଡ଼ୀ ଠାକୁରେ ଯାତଲେ ହେଲେ, କେତେ ଦିନ ଘରେ ପୁଣି ଏଣେ “ହାଇରେ ବଧାତା, ସେତେ ଦୁରୁଦନ୍ତ କୋଡ଼ି କୋଡ଼ି ଟଙ୍କା ଦୁଇ କୋଡ଼ି ପାଇଁ ଜନମ ଆଗୁଁ ସେ ଏ ଘୃଣିମାନ ସେ ମଣିଷ କରି ଏ ଦିନେ ହେଲେ ସୁଖ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ଜନେ ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କେ ମାଗେ ଏଇ ଅନୁଗ୍ରହେ କି ସୁଖ ତାହାର ସେ ଦିନ ସକାଳେ କହିଲେ “କେମନ୍ତେ ଘରେ ବସି ଆଇ, ସାଇଛି ରୋଜାମ ଅଛନ୍ତି ସାମ୍ବରେ ବରଷକେ ପୁଣି	ମହାଜନେ ମହ- ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ସେ ଦିନର ପାରିବେ ଏପରି ତୁଲି ନାହିଁ ଜଳେ, ସେତେ ଅବରୁର ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼େ ଖାଲ ଆଖି ଆଗେ ପିଙ୍ଗି ମୋ ପିଲା କୁଟୁମ୍ବ ଖାଉ ରଖିଥାଇ ଘରବେ କପରି ଗରିବ ଜନମ କପରି, ପରାଣ ବୁଲୁଁ ସୁନାପତ୍ର —ମୁଖେ ଦୁଇପ୍ରାଣୀ ବଧାତାରେ ସରି- ଏଡ଼େ ହତଶିଷ୍ଟ ହଠାତ୍ ଗୋବୁଦ୍ଧ ମହାଜନେ କହ ଲଭ ନାହିଁ; ଏଇ ନଜର ଏ ପୋଡ଼ା ପାଞ୍ଚ ସାତ ଆଇ ଆସିବି ମୁଁ ଫେରି	ଲଭ ଲଗାଇ ଭବାର ପାଇଁ । ଠେଲି ବସନ୍ତି କାଦଲେ ସଖା— ତୋହରି ହାତେ, ଗରିବ-ମାଥେ ! ବଅନ୍ତୁ ଲୋକେ ରହିବେ ଶ୍ରେକେ ! ଜନମ-ଅନେ ବେଶେ ନୟନେ ? ଦେଲା କିପାଇଁ କାଣିଲା ନାହିଁ । ଫୁଟଇ ତଳେ ପାଆନ୍ତୁ କଲେ । ଯାଏ କି ଧନ ? କରି ନାବନ !” ଖୁଡ଼ୀରେ ଡାକ ଚଳିବା ପାଇଁ ? ପୁନର୍ଥ ସରି କରମ ଧରି । ଗାଆଁର ଲୋକ ନ କର ଶୋକ ।”
---	---	--

ଦେଖିଲେ ଖୁଡ଼ୀମା
ଘରେ ବାରିଦ୍ୟୁର,
କଥା ଶୁଣି ଖାଲି
ପଚିଶ ବରଷ

ଅସ୍ତି ନାସ୍ତି ପାଇଁ
ବାହାରେ ସାହୁର
“ବାପା ମୋର”—କହି କାନ୍ଦିଲେ ସଖା
ରେଣୁ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ବକଳ ଅତି ।

ଛୁଡ଼ିଲ ଗୋକୁଳି
ମନ ତା ରହିଲ
କବସଟି କଟେ
ଏକୁଟିଆ ହେଲେ
ଜନମାରୁ ବଳି
କିପରି ବଦେଶେ
ଦୂର ସେ ବଦେଶେ
କିଏ ଆସି ପ୍ରାସ
ଘରେ ଭାତ ନାହିଁ
କିଏ ଆଣି ଦେବ ?
ରେଣୁ ହେଲ, ଛୁଡ଼ି
ଘର କଥା ମନେ
ଛାଣିଛାଣି ମାଟି-
ବନ୍ଧୁଜନ ପରି
ଗୋକୁଳର ମନ
ନୂଆ ଦେଶ ନୂଆ
କାଲି ସେ ଚଢ଼ିବ
ତା ଶୁଣି ମନରେ

ଗାଆଁ ତାର ସିନା
ଖୁଡ଼ୀ-ପୁଅ-ବୋହୁ
ଆନମେଲେ ସିନା
ନୟନୁ ବକଳେ
ଖୁଡ଼ୀ ରଖି ଦୁରେ,
ଗୋକୁଳି ନାଏକ
ଏ ଶବ୍ଦର ଯଦି
ଦୁଃଖାଳବ, ହାତ
ତନ ପ୍ରାଣୀ ପଡ଼ି-
ଗୋକୁଳି ତାଙ୍କର
ନ ଥିଲା କେବେ ସେ
ପଡ଼ିଗଲେ ଛୁଡ଼ି
ନଡ଼ା-ଇଟା ଗଡ଼ା
ଚିତ୍ତକୁ ଟାଣିଲା;
ଉଛନ୍ତି ଦୁଃଖ
ସୁଖ ଦେଖି ମନ
ବୋଇତରେ, କହି-
ଦିଗୁଣ ପଡ଼ିଲେ

ସାଙ୍ଗ ଗହଳେ
ସହିତ ଘରେ ।
ସାଥୀ ମେଳରେ
ଲେଟକ ଗଲେ ।
ଛୁଡ଼ି କାଳକ
କାଟେ କାଳକ ?
ପଡ଼େ ବପଦେ
ଆଉଁଖି ପଦେ ?
ଥୁବେ ଉଗାସେ
ନାହିଁ ତ ପାଶେ ।
ଜନମମାଟି
ଯାଉଛି ପାଟି,
କୁଡ଼ିଆ ପୁଣି
ତାହାରେ ଗୁଣି
ଫେରିବା ପାଇଁ
ଧରଇ ନାହିଁ ।
ଗଲ ମିଥୁଣ;
କାଳକ, ପ୍ରୀତି ।

ଗଣ୍ଡ ତାର ଓତା
ଗଣ୍ଡିବଟି ମୁଣ୍ଡ-
ତହିଁ ଆର ଦନ
ନ ମିଳେ ଗୋକୁଳ;

କରି ସକାଇଲ
ତଳେ ଦେଇ ଶୋଇ-
ମିଥୁୀ ଆସି ସେବେ
କାହିଁ ଗଲ ନାହିଁ

ନୟନ ମାରେ
ପଡ଼ିଲା ଧୀରେ ।
କଲ ଗଣନା
ପଡ଼ଇ ଜଣା ।

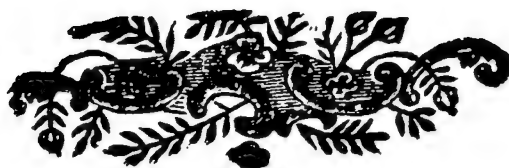
୭

ଦୋହଳ ହିଁ ନାହିଁ
ସେହୁ ଦିନୁ କେହି
ପିଲାପାଇଁ କଲେ
ବୋହୁ ଘରେ ବୋହୁ
ଲୁହ ପୋଛି ପୋଛି
“ଧୂଳି ଗୋଡ଼ ଧରି
ଜନମୁଁ ମୋ ପିଲା
କାହା ଆଜ୍ଞା ମାନ
ସପତ ପୁରୁଷ
ମୋର ପିଲା ଏକା
କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଶୁଣି
ସେ ଗୋଡ଼େ ଯାଇଛି
ସତକୁ ସତ ଗୋ
ଜରୁ ଉଠି ଶୁଣି
ଆଗେ ଆସି ଉଠା
ପରତେ ନ ଆସେ
କଣ ପିଞ୍ଜି ଦେଇ
ଗୋକୁଳର ଦେହ

ଦେଖିନି ତା କାହିଁ
ଫୁଟାଇବା ପାଇଁ
ଶାଶୁ ଶାଶୁଘରେ,
ଡାକୁଛନ୍ତି ଶୁଣି
ମୋ ପିଲା କପର
ଘର ଛାଡ଼ି କାହିଁ
ଦେହ ଶୁଖି ଦି ମୋ
ଏଇ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଧରି
ପେଟ ପାଇଁ ଦେଲ
ଡାକୁଛନ୍ତି ଶାଲ
ସେଇ ଗୋଡ଼େ କେହ୍ନେ
ପାଞ୍ଚ ଦିନ ଦିନ
ଜଳାଉଁ ଚଉଁସ-
ଦେଖିଲେ ଗୋକୁଳ
ନିଝେଣି ନୟନେ
‘ମୋ ସଙ୍ଗାଳି’ ବୋଲି
ଆଉଁଶି କୋଳେ ତା

ସ୍ମୃତି ତା ଘର
ମେଲ ଦେବାର
ଲଗାଇ ରୁଲି
ପାତ ମୁରୁଳି ।
ଦିଅଁ ଦେବତା
ଫେରି ଆସନ୍ତା !
ଯାଇନି ଦୂରେ
ପିଲା କା ଦୂରେ ?
କାଟିଲେ କାଳ
ଦରିଆ ପାର ।”
ଦିଅଁ ଦେବତା
ଫେରି ଆସନ୍ତା ।
ଦେଉଣୁ ଶୁଭ
ମୁନରେ ବଢ଼ା,
ଧୂଳି ଚରଣେ
ଗୁଣ୍ଡିଲେ କ୍ଷଣେ ।
ବୋହୁକୁ ଡାକ
ଥୋଇଲେ ନାତି ।

ମହଲତ ଶେଷେ	ସାହୁକାର ଯେବେ	ତାକଲ ହାଜି
ଭିତରୁ ଖୁଡ଼ୀମା	କହିଲେ ସେ ଦିନ	ଉତ୍ତରେ ତାକ—
“ନେଲେ ପଛେ ନିଅ	ବାଜା ସାତ ମାଣ	ନ କର ଘଟା,
ନ ଘେରୁ ମୋ ପିଲା	ପାଞ୍ଚ ସାତ ପରି	ଏ ହଟହଟା ।”

ନିଶ୍ଚିଦେବାଳୟ

ଶୁଣିଲି ଏଇ ବୟଳ ବଣ୍ଟ ପରେ

ବସନ୍ତ ଏକ ଦେଉଳ କାହିଁ ଠିଆ,

ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଭକ୍ତ ଆଜ୍ଞାତ,

ଅମୃତର ନନ୍ଦ୍ୟ ଶିଆପିଆ ।

ଜିଜ୍ଞାସିଲି ତହୁଁ ମୁଁ ଅନେକ

ପାନ୍ଥ ଜନେ ଦେବାଳୟ କଥା,

କେଉଁଠି ଅଛି ? କେତେ ଦୂର ତା ପଥ ?

କଅବା ରୂପ ପୂଜିତ-ଦେବତା ?

ଅନେକ ପାନ୍ଥ ବୋଇଲେ ବସୁଧେ,

“ଏପରି ଏକ ଦେଉଳ ଅଛି କାହିଁ,

ଶୁଣି ତ ନାହୁଁ ପୂର୍ବେ କେଉଁଠାରେ,

ପାଗଳ କିଏ ଦେଇଛି ବତାଇ ।”

ଶେଷରେ ଏକ ଆସିଲେ ଭକ୍ତ ଜନ

ଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କ ପଡ଼ିଲା ମୁଖେ ମୋର,

କହିଲେ ଆପେ, “ଖୋଜୁଛୁ ବୋଧେ ପାନ୍ଥ,

ଧରଣୀ ପରେ ଦେଉଳର ଖବର ।

ପାରିନ ଦେଖା ? ପାଇବ କେହ୍ନେ କହ,

ପାଷାଣେ ଗଢ଼ା ନୁହେଁ ତ ତାର ଦେହ
ହସ୍ତ ଘେନି ନ ହୁଏ ତା ପରିମାପ,
ସୁଦ୍ର, ବରାଟ, ବିଚିତ୍ର ସେ ଗେହ ।

ଚରଣତଳୁ ଅନୁଗ୍ରହ ରେହ

ମହାଦେବୀମ ପୁଣି ସେ ଦେଉଳ
ଏଇ ଯେ ବାସେ ପୂଜାର ଦେଖି ତାର,
ନକ୍ଷତ୍ରରେ ଆଲୋକିତ ତା ଚୂଳ ।

ଅରୁପ ତହିଁ ଦେବତା ଅଛୁ ବସି

ଅସ୍ଥିତ ତାର ନେତ୍ର ସଦା ମେଲି,
ଏ କଥା କେବେ ନୋହିବୁ ଶ୍ରୁତଗତ
ହତାଶେ ତହୁଁ ଆସିବୁ କେହି ଫେରି ।

ଖୋଜ ହେ ବାପ—କହ ସେ ଭକ୍ତ ପାତ୍ର

ଚକିତେ ଗଲେ ଜନଗହଳେ ମିଶି,
ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ ଡାକିଲି ଯେତେ ଉଡେ,
ପାଇଲି ନାହିଁ ଖୋଜି ମୁଁ ବଣ ଦଣି ।

ଅଜ୍ଞ ପାତ୍ର ସେହିରୁ ଅନେଷର

ଧରରେ ସେହି ବରାଟ ଦେବୀଲୟ,
ଏଯାଏ ମୁଁ ତ ଦେଖିଲି ନାହିଁ ତାହା,
ଖୋଜୁଛି ନିତ୍ୟ ପୁରର କୁତୁହଳ ।

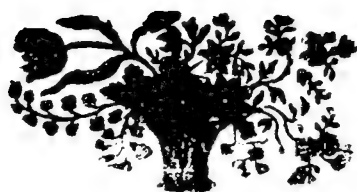
ତଳର ଦାସେ ଅନାଇ ରୁଲେ ନିତି

ପରଶ କଥା ଶୁଣାଇ କହେ ତାରେ
ଅଦେହ ସେହି ଦେବତା ଶୁଣେ କାହୁଁ ?

ବଡ଼ର ବ୍ୟଥା ଲଗଇ ମୋ ହୃଦ୍‌ରେ ।

ତଥାପି ନିତ୍ୟ ଖୋଲଇ ଗାତ୍ର ମହିଁ,

ଅରୁଣ ସେହି ଦେବତା ପୁରଦାର,
ଅବୁଝୁ ମୋର ପିତାସା ଅଛୁ ସ୍ତ୍ରୀଣେ,
ଦେଖିବ ଆଖେ, ଶୁଣିବ ବାକ୍ୟ ତାର ।

ଚିଲିକା

ରହ ରେ ଆଗ୍ନେୟ ରଥ, ଦେଖିବ ସୁନ୍ଦର
ତା ମାଳଲେଟନେ, ମାଳ-ଚନ୍ଦ୍ରବାଳ ଧର
ମାଳ ଜଳରାଶି କେନ୍ଦ୍ରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଶୋଭାରେ
ଉତ୍ସନେ ରହିଛି ଶୋଭ । କାନ୍ତ କବିତାରେ
ରୂପାସନୀ ସ୍ବାନାଥ କାବ୍ୟ-ଚନ୍ଦ୍ରକର
ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି ଶୋଭ ଏହି ରୂପସୀ ହୃଦର,
ପଡ଼ିଛି ସେ କାବ୍ୟ ପ୍ରିୟା—ତେଣୁ କୁଚୁଡ଼ଳୀ
ରତ ରଥ, ଫାର୍ଦ୍ଦ ନେତ୍ର ଫାର୍ଦ୍ଦର ଦର
ଦେଖୁ ଶୋଭ ମୋ ପ୍ରେୟସୀ; ତା ମାଳନୟନ
ହୃଦ-ମାଳମାରେ ମିଶୁ । ଆକାଶ-ଞ୍ଜନ
ତା ନେତ୍ର ପ୍ରଶାନ୍ତ-ଜ୍ୟୋତି ଶାନ୍ତ ହୋଇ କ୍ଷଣେ
ହୃଦ-ବକ୍ଷେ ମିଳିଯାଇ । ପ୍ରକୃତି-ପୂଜନେ
ପ୍ରକୃତି-କୁମାରୀ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ରୂପସୀର
କୌତୂହଳ ନିକି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଚନୁ କବର ?

ପ୍ରିୟଭୂମି

ଭୋଇ ଏ ଅଗ୍ନି-ରଥ ପିବ ସେହି ଦେଶେ
ବସ୍ତ୍ରୀର୍ଣ୍ଣ, ପ୍ରକୃତ ଯହିଁ ଦଗମ୍ବର ବେଶେ
ବୃକ୍ଷସ୍ଥାନ-ହେମକାନ୍ତ-ସିକତା ବସ୍ତ୍ରରେ
ମହୋଦଧି ତଟ-ପ୍ରାନ୍ତେ । ସିନ୍ଧୁ-ସିନ୍ଧୁତାରେ
କ୍ଷୀତନ୍ତ୍ର ନିଶୀଥେ ତହିଁ ଜଳକନ୍ୟାଗଣ
କଥାକୁଞ୍ଜେ ଲୁଚକାଳ, କୋମଳ ଚରଣ
ବୁଡ଼େ ନାହିଁ ବାଲୁକାରେ । ବର୍ଷାରେ ତହିଁ
ପୁଲ୍ଲାଗ କୁସୁମ ଗନ୍ଧ ପ୍ରାଣ ଦିଏ ଦହ
ଦରହତ ଚରୁଣର । ସୁବଧ ପାଦବାର
ତାଳେ ଚୂର୍ଣ୍ଣ-ମଣି-ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଘର୍ଷ-ଉର୍ମିବାର
ସେ ଭୂମିର ପଦତଳେ, ତା ଗୁରୁ ଗର୍ଜନ
ରଚେ ତହିଁ ଶାଶ୍ଵତକ ମୃଦଙ୍ଗ ଘୋଷଣ ।
ସେହି ଭୂମେ ମୋ କୁଟୀର—ସେ ଦେଶ-କୁରଙ୍ଗୀ
ଗୁଲ ସଖି, କୁମଠାରୁ ଶିଖିବେ ଭୂରଞ୍ଜୀ ।

ସରମ

ସେ ଦିନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ନିଶା — ଭଜତ-ଶବ୍ଦ
ହସୁଥିଲା ଧରଣୀର ସଦାଜ ଆବର;
ଅଳ୍ପ ରସେ ବଡ଼ରେ ଶୀତ-ସମୀରଣେ
ସହସା ଲାଜ ଲା ନିଦ୍ରା । ଧବଳ ଶୟନେ
ଶାୟିତା ମୋ ଶଯ୍ୟା-ପାଶ୍ବେ ଦେଖିଲି ତୁମରେ,
ପ୍ରକାଶ ଲିଖିତା ସମ ସିରୁ ସୈବରେ,
ହେଲାରେ ହୋଇଛି ବ୍ୟସ୍ତ ବାସ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗର—
ଅନାବୃତ ସ୍ପର୍ଶଦେହ । ଶୁଭ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର-କର
ନିବଡ଼େ ଚୁମ୍ବୁଛି ସବ ଦେହ ମୁଖ ଦେଇ
ପ୍ରେମାଶ୍ରୁ ପ୍ରଣୟୀ ସମ । ଅଙ୍ଗେ କର ବେର
ଛାନ୍ଦିତ କଲି ମୁଁ କ୍ଷିପ୍ତ । ତନ୍ମୁ । ଅବସାନେ
ସଞ୍ଚର ସରମ ଲଜେ, ମୃଦୁ ଅଭିମାନେ
ରଞ୍ଜିତା କରିଲି ମତେ—ଛୁ ଛୁ ନିର୍ଭୟତା
ନ ବେଶାଲ ଶାରୀରୀ ତବ ଏ ଦୟା !

ରୂପାଲୋକ

ପ୍ରମୋଦ ଜଳୁଛି କପା ? ଲହସି ତାହାରେ
ତବ ରୂପ-ଶିଖା ଜଳୁ ଘନ ଅନ୍ଧକାରେ ।
ଠିଆ ହୁଅ କଷ କୋଳେ, ଧୀରେ ଧୀରେ ଧୀରେ
ଅଜ-ଆବରଣେ, ଅଜ ତେଜ ଏ ମନ୍ଦିରେ
ପଞ୍ଚ ଶାନ୍ତ ଉର୍ମି ସମ । ସ୍ମୃତି ପୁଷ୍ପରେ
ବୁନ୍ଦ-ଆବରଣ ଦେଇ ମୂର୍ଖତା କେ କରେ
ଦେଖିଅଛ କାର୍ତ୍ତି ସଖି ? ହୁଅ ଦଗମ୍ବର
ମେଘ-ମୁକ୍ତ ଉଷା ସମ । ହୀତ-ବାସ ପଞ୍ଜ
ପରାଜୟ ଲଭି ରୂପ-ଆଲୋକେ ଭ୍ରମର,
ଅନ୍ଧକାର, ଯଦି କରୁ ଦେବାକୁ ଅମ୍ବର
ଭ୍ରମର ନିଶିଳ ଅଙ୍ଗେ । ଲଜ୍ଜା ଯେବେ ଆସି
ସହସା ଚକ୍ରବ କଣ୍ଠେ—‘ହାୟ ମହିଳାଣି,
ଏ କି କଲ !’—ଆସ ପାଶେ ଭୂରତ ଚରଣେ
ଆଶ୍ରୟ ତାହାରେ ଦେବ ସ୍ନେହ-ଆବରଣେ ।

ହେମନ୍ତ-ପ୍ରଭାତ

ହେମନ୍ତ ପ୍ରଭାତ କାଳ; ନବୋଦିତ ରବି
ସୃଜିଅଛି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକରେ ଅନୁପମ ଛବି
ଶ୍ୟାମଳ ପ୍ରକୃତି ଅଙ୍ଗେ । ବନସ୍ତୁତି ଶିରେ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଆବରଣ ସମ ପଡ଼ିଛି ଗୁଚିରେ
କୋମଳ କନକ ରଞ୍ଜିତ । ନମ୍ନେ ଧରଣରେ
ଅସ୍ମିତ ଶିଶିରବନ୍ଧୁ ମୁକ୍ତାସମ ଅରେ
ଶ୍ୟାମ ଦାସ ପସେ ପସେ; ତହିଁ ରବିକର
ପଡ଼ି କାହିଁ ଏକେ ଏକେ ସୃଜିଛି ସୁନ୍ଦର
ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ବର୍ଣ୍ଣ-ଘଟା । ପ୍ରଶାନ୍ତ ଗଗନ,
ଶାନ୍ତ ସୁଶୀତଳ ବାୟୁ; ଅଦୂର କାନନ
ଝଙ୍କାରିତ ହୁଏ ଖାଲି କରୁଣ ସେଦିନେ
ବିରହଣୀ କପୋତର । ଏକାଳେ ସଦନେ
ପ୍ରବେଶିଲ ସଦ୍ୟସ୍ନାତା ପ୍ରେମୁସୀ ମୋହର
ଭବିଳ ସେ ଏକ ଅଂଶ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ହେମନ୍ତର ।

ପ୍ରକୃତିର ଦୌତ୍ୟ

ପୂର୍ବଦିନୁ ତୋଇଥିଲୁ ପ୍ରଣୟ କଳହ
ପୋଡ଼ୁଥାଏ ହୃଦ-ସାରା ନିର୍ମମ ବରହ;
ସେ ଦିନ ଆସିଲୁ ବର୍ଷା । ମଧୁର ଝଙ୍କାର
ସୁନି ଅନମ୍ଭରେ ଗୁରୁ ପ୍ରାବୃଟ ଆସାର
ପଡ଼ିଲୁ ରଜତ ଧାରେ । ନୃହେ-ଦିନ ରାତି,
ପ୍ରୟାମୟ ଏପ୍ରକାର କାଳ ରାତି, ପ୍ରତି
ଜନ୍ମନା କରିଲୁ ବର୍ଷା । ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
ଅନୁତାପ କଲି କିପାଁ ପ୍ରିୟା ସଙ୍ଗତରେ
କଳହ କରିଲୁ ମୁହିଁ । ଏକାଳେ ପ୍ରେୟସୀ
ମୁଖି ନୋହିଁ, ସରମରେ ହସି-କ-ନ-ହସି,
ଆସିଲେ ମନ୍ଦିରେ ମମ, ବସିଲେ ସଧୀରେ ।
କହିଲୁ ମୁଁ ହସି ତହୁଁ—‘ବରହ କୁଟୀରେ
ଶ୍ରୀପଦ ପଡ଼ିଲୁ କିପାଁ ?’ ପ୍ରିୟା ତହୁଁ କହେ
‘ବରଷା ଭାଙ୍ଗିଲୁ ମୋର ରବ ଏ କଳହେ ।’

ବିଜୟିନୀ

କାହାର ହୃଦୟରକ୍ତ ଅଲକ୍ଷକ କରି
ଚରଣ ରଞ୍ଜିତ ସଖି ? ବାନ୍ଧିଛ କବରୀ
କାର ଘର ମନୋରଥେ ? ଗର୍ବିତ ଝଙ୍କାରେ
କାର ଚର ପରଜୟ, କଙ୍କଣ ପ୍ରସ୍ତରେ
ନିଶିଳ ଜଗତ ଭରି ? ଭରଜ ବନ୍ଧୁର
କାହାରେ ଅବଜ୍ଞା କରି ଚର ଉଦ୍ଧୃତ-ତୁଳ
ଅନୁପମ ଅହଙ୍କାରେ ? କର୍ଣ୍ଣ-ପୁଷ୍ପଦୟ
କନକ-ଜ୍ୱଳନେ ଘୋଷେ ମଙ୍ଗଳ-ବିଜୟ
କେଉଁ ଧୂଷ ଆସ୍ପର୍ଶର ? ମଞ୍ଜୁଳ କବରୀ
କେଉଁ ଜୟ-ଘୋଷଣାରେ ଦେଇଅଛ ଭରି
ଚମ୍ପକ ମଞ୍ଜରୀମାଳେ ? ଅପ୍ତେ ବିଜୟିନୀ !
କିଏ ଗେ ନିଶ୍ଚୟ ଶୟ ?

ମୁହିଁ ? ଏ କଳିଣୀ

ମୋହର ବନସ୍ତେ ବାଜେ ? ଚେକେ ପରଜୟ
ବରନେଲି, ତୋ ଗୌରବ ହେଉ ବର-ମୟ ।

ସାଧନା

ମୋ ଶୋଣିତ-ବନ୍ଦୁ ଦେଇ ତବ ଅଶ୍ରୁ-ବନ୍ଦୁ
ପୋଛୁବି ବାସନା ମମ । ପାର-ସ୍ନାନ ସିନ୍ଧୁ
ପାରଦେବ ତବ କଣ୍ଠେ ମୁକ୍ତା ଦେବା ଲାଗି
ବିନତ ଅଞ୍ଜଳିପୁଟେ; ମୁଗ୍ଧ ଅନୁରାଗୀ;
କରିବି ତରଣପ୍ରାନ୍ତେ ପ୍ରେମ-ଆରାଧନା
ସ୍ତୁତିର ନୈବେଦ୍ୟ ଦେଇ । ଯେତେକ ବାସନା
ହୋଇବି ଜାଗ୍ରତ ତବ ସ୍ମୃତି ବସିତଳେ
ସେସବୁର ସଫଳତା ତବ ପଦ ପରେ
ନବେଦିବି ଆଶି ସଖି, ପ୍ରାଣ-ପାତ କରି
ତୁମର ଆନନ୍ଦ ଲାଗି । ପଦ ତବ ଧରି
ମୋ ଶୋଣିତ-ଅଲକ୍ଷ୍ମୀ ଅଙ୍ଗ ଲରେ ମମ
ଆଜିବି ନିବିଷ୍ଟ ମନେ । ହେ ପ୍ରିୟ ନିର୍ମମ
ତାପରେ ବିନତ ନେତ୍ରେ କରିବି ଜିଜ୍ଞାସା
‘କହ ଦେବ, ପୂରାଇବି ଆଉ କିବା ଆଶା ?’

ବିରହ

ବହୁ ଦେଶ, ବହୁ ବନ, ଗିରି ନଦୀ ପାରେ
ବହୁ ଦୂରେ ଏକ ଗ୍ରାମେ ଛୁଡ଼ି ମୁଁ ପ୍ରିୟାରେ
ବିଦେଶେ ବିଚ୍ଛେଦଦୁଃଖ ଭୋଗୁଛି, ହୃଦୟେ
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଜ୍ଞାର ଜାଳ । ମନ ନାହିଁ ରହେ
ଏ ସ୍ଥାନେ ଏ କର୍ମ ମେଲେ, ଧାଏଁ ଅନ୍ତରତ
ପୁଣି ସେହି ଛୋଟ ଗ୍ରାମେ, ପ୍ରିୟାର ବିଗ୍ରହ
ଧରି ଯେ ରଖିଛି ଏକ ଦରିଦ୍ର କୁଟୀରେ
ସିନ୍ଧୁ ଯାର ରେଣୁଗଣି ପ୍ରିୟା-ନେତ୍ରମରେ ।
ବ୍ୟବଧାନ ଦୁଇ ପ୍ରାନ୍ତେ ଯୁଗଳ ପ୍ରଣୟୀ—
ଦୁଇ ହୃଦୁ ବାଉଁଶ ଯାଏ ଅଗୋଚରେ ରହି
କରି ବ୍ୟବଧାନ ଜୟ; ତେଣୁ ଦୁହିଁଙ୍କର
ନେତ୍ର ପଡ଼େ ଅକାରିତ ଅଶ୍ରୁ ବିରହର ।
ଦୁଇ ଦେଶେ ଦୁଇ ଦୁଃଖୀ—ପ୍ରେମ ଆଇ କହେ
‘ଚିନ୍ତା ନାହିଁ—ପ୍ରାଣ ଲରେ ପ୍ରସାର ବିରହେ ।’

ଦେହ ଓ ସ୍ନେହ

ପାଇଲି ମୁଁ ସ୍ନେହ-ରହୁ ଦେହେ ଅବଗାଡ଼ି
ମୁକ୍ତା ପାଇ ଫେରିଛି ମୁଁ ଗୁଞ୍ଜା ଖୋଳି ଯାଇ
ପ୍ରିୟାର ସରସ ସ୍ନେହ ଦେହ-ଅବସାନ
କରିଅଛି ଶେଷେ ମୋର । ଆତ୍ମା, ପରିସାଣ
ଲଭିଛି ବନ୍ଧନ ବେଇ, ଲଭୁଥିବୁ ଶେଷେ
ଅଶ୍ରୁପୁଷ୍ପ ଯୁଗ ଲଭୁ ଆଜି ଅବଶେଷେ
ହୋଇଛି ମୁଁ କିତେନ୍ଦ୍ରିୟ । ଆଜି ଯେବେ ପ୍ରିୟା
ପାଶେ ଆସି ଯୁକ୍ତ କରେ ହୃଦ୍ୱା ସଙ୍ଗେ ହୃଦ୍ୱା
ଭୁଲେ ମୁଁ ଶରୀର ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଅନୁଭବେ ଖାଲି
ତା ଦେହ-ମନ୍ଦର ମଧ୍ୟେ, ପ୍ରିୟ ମୋର ଜାଲି
ରଖିଛି ଯେ ପ୍ରେମ-ଶିଖା; ଉଷ୍ମତା ତାହାର
ତା ଜଡ଼-ଶରୀର ଭେଦ ମୋ ଦେହେ ସ୍ୱରୂପ
କରୁଛି ଜୀବନ-ରସ । ପ୍ରଣୟ ଆମର
ରୁପ-ପର ଥିଲା ଦିନେ ଆଜି ରୂପୋତ୍ତର ।

ବରାଟ ସ୍ତ୍ରୀ

ଦିନେ ଦିନେ ତାରକିତ ଗଗନରେ ଚାହିଁ
ଦେଖେ ମୁଁ ସୃଷ୍ଟିର ଲାଳା—ମହାବ୍ୟୋମେ ଥାଇ
ଅଗଣ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନାର ଭ୍ରମୁଛନ୍ତି ଅବରତ
କାର ମହାଇଙ୍ଗିତରେ ? ଦୃଷ୍ଟି-ପରଦତ
ମହାବ୍ୟୋମେ ଖଞ୍ଜିଲ କେ ବଦନ୍ତ ସୁନାର
ସ୍ୱାସ-ଚୂର୍ଣ୍ଣ ସମ ଏ ଯେ ସୃଷ୍ଟି ସାର ସାର
ଜୀବନ୍ତ ନିୟମେ ବାନ୍ଧି ? ସୂର୍ଯ୍ୟ ଲକ୍ଷ ଶତ
କୁଟୁମ୍ବ ତାଙ୍କର ଧରି ପିପିଲିକା ବତ
ଗୁଲିଛନ୍ତି ବ୍ୟୋମମାର୍ଗେ ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରୁ
ଅଜ୍ଞେୟ ଅଜ୍ଞାତ ରଜ୍ୟେ । କାହା ଇଙ୍ଗିତରୁ
ଏ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଲ ଗତି ? ବରାଟ ବ୍ୟାପାର
କିଏ ସେ ସୃଜିଲ ଅବା ? ଉତ୍ତରେ ଏହାର
ସନ୍ତାନ ମିଳଇ ଏକ ବରାଟ ସ୍ତ୍ରୀର
ପ୍ରବ୍ୟ ଚିତ୍ରବୃତ୍ତି କରେ ମହିମା ଯାହାର ।

ମୁକ୍ତି ନାହିଁ ମାଗେ

ସ୍ୱର୍ଗ, ମୁକ୍ତି ନାହିଁ ବାଞ୍ଛେ, ଜୀବନ ମୁଁ ଚାହେଁ
ସୁଖ-ଦୁଃଖମୟ ଏହି ଜୀବନ-ପ୍ରକାରେ
ଏ ବିଷୟ ଧରଣୀର । ମୋର ଜନ୍ମାନୁର
ଜଗତର କୋଟି କୋଟି ଦୁଃଖୀ-ଦରିଦ୍ରର
ନୟନ-ଲୋଚକେ ମୋର ଲୋଚକ ମିଶାଇ
ହେଉ ଗୋ ପବିତ୍ରତର । କବିତାରେ ଗାଇ
ଦଳିତ, ଲଞ୍ଜିତ ଯେତେ, ତାଙ୍କ ଦୁଃଖ-ବ୍ୟଥା
ଅବଜ୍ଞାତ, ସୁଖ-ଦୁଃଖମୟ ପ୍ରାଣ କଥା,
ଲେଖନୀ ମୋ ଧନ୍ୟ ହେଉ । ଏ ମୋର ଶତ୍ରୁର
ଅନନ୍ତ କରୁଣାଭରେ ପୋଛି ନେଷୁ ମାର
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଦରିଦ୍ରର, ଶ୍ରୀଣ ପଲେ ପଲେ
ହେଲେ ସେ ପରମ ଭାଗ୍ୟ, ମୋର ଜନ୍ମାନୁରେ ।
ଜୀବନେ ଜୀବନେ ଜନ୍ମି ରକ୍ତ ମୋର ଦେଇ
ମେଣ୍ଟିବି ମାନବ-ଦୁଃଖ, ହୁଣି ଅଙ୍ଗେ ନେଇ ।

ଆମ୍ଭାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ

ପରୁର କେତେ ବାର ‘ମତେ ନା ରୂପରେ
କାହାରେ ପ୍ରଣୟ ଦିଅ ?’ କହିଲେ ସତ୍ୟରେ
ଉଦୟକୁ ପ୍ରିୟ ସଖି । ରକ୍ତ-ମାଂସ-ଦେହ,
ଏ ଦୁଷ୍ଟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ଗ୍ରାମ, ଦୃଶ୍ୟ-ଦେଷ-ସ୍ପେଷ,—
କେମନ୍ତେ କହିବ,—ଏ ସମସ୍ତ ସାଥେ ଧରି
ରୂପାଙ୍ଗତ ସ୍ପେଷ ମମ, କିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ପରି ?
ରୂପ ବା କି ଦୃଶ୍ୟ କଥା । ନର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ
ଭକ୍ତ ସମ ଅଛି ଚାହିଁ, ବିମୁଗ୍ଧ ଧୈର୍ଯ୍ୟରେ
କେତେ ବାର ସଖି ମୁହିଁ, ବିଦଗ୍ଧ ପ୍ରଶ୍ନାର
ସୃଷ୍ଟିର ମନ୍ଦିତା ସ୍ମର । କିନ୍ତୁ ଗୋ ଆମ୍ଭାର
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତହିଁରୁ ବଳି, ଯାର ସମ୍ମୁଖରେ
ମନୁଷ୍ୟ ନୁଆଁ ଏ ମଥା । ତବ ରୂପ ତଳେ
ସେ ରୂପର ସନ୍ତାନ ମୁଁ ପାଇଛି ସୁନ୍ଦର,
ମୋ ପ୍ରେମ ସରସ ଦେହ-ଅନ୍ତର ସଞ୍ଚର ।

ଅପରାଧ

କହିବାକୁ ପରୁରୁଛ ତୁମ୍ଭେ କେତେ ବାର
ଜୀବନେ କରିଛୁ କିବା ପାପ ବ୍ୟଭିଚାର
ଭାବିଛୁ ଅନେକ ଥର, ସରମ ଯୋପାଡ଼ି
ତବ ଆଗେ ଦିଅନ୍ତୁ ମୋ ଅପରାଧ ବାଡ଼ି
ତପ୍ତ ଗୁପ୍ତ ଅନ୍ତରର । କିନ୍ତୁ କିସ ଲଭ ?
ଅପରାଧ ଜାଣିଲେ କି ବଢ଼ିବ ସଦ୍‌ଭାବ,
ସନତର ହେବ ପ୍ରୀତି ? ନଖେ ନଖେ ଚାରି
ଅଧିକ କି ଅନୁଭବ ହୁଏ ପୁଷ୍ପ-ଶିଶୁ ?
ମୋ ଆତ୍ମାର ପୁଣ୍ୟଗନ୍ଧ ଦେବ ମୁଁ ତୁମରେ
ସରଳ ନିର୍ମଳ ପ୍ରେମ ଢାଳିଦେବି କରେ,
ବିନିମୟ ଦିଅ ମତେ । ପାପ-ଅପରାଧ
ପ୍ରେମ-ସିନ୍ଧୁ ତଳେ ପଡ଼ୁ । ରଖି ସେ ସ୍ୱବାଦ
କି ଲଭ ତୁମ୍ଭର ହେବ ? କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୁମର
ପ୍ରେମଜଳେ ଧୋଇ ମତେ ପବିତ୍ର କର ।

ଜୀବନପଥ

ଆଶ ତକ କର ସଖି, ଧରେ ମୁଁ ନବଡ଼େ
ବୁଲିବା ସରଣୀ ଖୋଜି, ଏ ସଂସାର ଭଡ଼େ,
ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମ କାଟି । ମିଥ୍ୟା, ବ୍ୟଭିଚାର,
ଦାରିଦ୍ର୍ୟ, ଲକ୍ଷ୍ମିନା, ଦୁଃଖ, ଦୈନ୍ୟ, ଅବିଚାର
ସମସ୍ତ ଜଣିବା, ଆତ୍ମା ଆତ୍ମାରେ ମିଶାଇ
ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ କାଟିବା ପରସ୍ପର ମୁଖ ବୁଝି ।
ଯୁଗଳିତ ପ୍ରେମ ଦେଲେ ବର୍ମ ଯୁଗଳର
ନ ଛୁଇଁବ ଦୁହିଁକୁ ଏ ଦୁଃଖ ଜଗତର ।
ଦୁହିଁଙ୍କର ପଦ-କ୍ଷତ ଦୁହିଁଙ୍କ ଲେତକେ
ପୋଛିବା ପଥ ଗୋ, ବ୍ୟଥା କୁଟିବ କ୍ଷଣକେ
ପ୍ରେମସ୍ନାନ ଏ ସଂସାରେ ବିତରି ପ୍ରଣୟ
ଆଦାତକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେଇ ବିନୟ
ବଞ୍ଚିବା ଜୀବନ ପଦ, ଆମ ଯିବା ପଥେ
ଭିତର ପୁଟିବେ ପୁଣି ସମ ପଛେ ପଛେ ।

ଜୟେ-ପରାଜୟେ

ଗୁଣବତ୍ତା ହେ କିଶୋରି, ମାନ-ଅଭିମାନ
ଦେନା-ଦେନ, ତ୍ୟାଗ-ଭୋଗ, ଦୁର୍ଦ୍ଦ-ସମାଧାନ
ଏସବୁର ମଧ୍ୟେ ଆମ ପ୍ରେମ-ଶତଦଳ
ପୁଟିଉଁ ପଦ୍ମ ଯଥା ପୁଟେ ଭେଦ ଜଳ ।
ସଂସାର-ସଂଗ୍ରାମେ ଯୁଦ୍ଧି ଜୟ-ମାଲ୍ୟ ଧରି
କୁଟୀରେ ଫେରିବ ଯେବେ ତୁମେ ସହଚରି,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଭୁଜମାଳା ମୋର କଣ୍ଠେ ଦେଇ ଭଞ୍ଜି
ରୁମ୍ଭ-ତଳକ ସ୍ତ୍ରୀ-ନ-କଷାଳେ ନିବିଡ଼ି
ସାର୍ଥକ କର ମୋ ଜୟ । ଫେରିବ ଯେ ଦିନ
ଭଗ୍ନଜାନୁ, ଅବସନ୍ନ, ପରାଜୟ-ଦାନ
ସେ ଦିନ ଜନନୀ ସମ ତୋଳି ମତେ ତଳୁ
କଲ୍ୟାଣ କୋମଳ ହସ୍ତେ ନିଖିଳ ଅଙ୍ଗରୁ
ପୋଛି ନେଇ ସବୁ ଦୈନ୍ୟ, ସବୁ ଅସମାନ
ଦେବ ମତେ ତବ ପ୍ରେମ—ମୋ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ମାନ ।

ନିଶୀଥ-ଆଳାପ

ମାରବ ନିଶେଳ ଗ୍ରାମ; ନିଦାଘ ରଜନୀ
ସ୍ୱେଦ-ସିନ୍ଧୁ କରେ ଶଯ୍ୟା, ଆଜି ଗୋ ସଜନି,
ଶୟନେ ବିଦାୟ ଦିଅ । ବସ ମୋ ପାଶରେ
ଆଶ ସେଠୁ ତାଳବୁନ୍ଦ ବ୍ୟଜନ ମୁଁ ଧରେ
ବିଷ୍ଣୁଦେବ ଦେହ ସ୍ୱେଦ; ତାପରେ ମାରବ
ଏ ନିଶୀଥ, ଗୁଞ୍ଜରିତ କରି, ଅନୁଭବ—
ଦୁହିଁଙ୍କର, ପରସ୍ପରେ ହେବା କୁହାକୁହି,
ଅମ୍ଳ-ମଧୁ ପରିହାସ ହେବା ସୁହାସୁହି ।
ଶେଷେ ନିଶାଶେଷେ ଯଦି ସେଇବ ପବନ
ଶୀତ ସ୍ପର୍ଶେ ତନ୍ଦ୍ରାଜଡ଼ କରିବ ନୟନ
ସଂଧ୍ୟାରେ ଶୁଆଇ ଦେବ, ଦରିଦ୍ର ଶୟନେ
ଉପାଧାନେ ଥୋଇ ମଥା । ଉୟ ଅକାରଣେ
କର ନାହିଁ ସଖି ମତେ । ଅଜ୍ଞ ଆବରଣ ।
ଆବୃତ ରଖି ଗୋ ଥିବ ଉଚ୍ଛ୍ୱସ୍ତ ତରଣ ।

ବରହୀ-ଗାଥା

୧

ବରହ ବଧୂରେ ମନ-ମନ୍ଦିରେ
 ତୁମର ଚରଣ-ପାତର୍ତ୍ତ ଶୁଣେ,
ଚିତ୍ତ ନିଶିଳ ବରହ-ଅଧର
 ଭବିଷ୍ୟ ମିଳନ-ମାଧୁରୀ ଗୁଣେ ।

ଧାଏ ମନୋରଥ ସଖି ଅବରତ
 ତୁମର, କଷ-ଗଦାକ୍ଷରେ,
ଦେଖିବାକୁ, ତୁମେ ପ୍ରିୟଲଗି ତୁମେ
 ଅଛ ଯେ ଶାୟିତା ବଜେବରେ ।

ଦୂର ମନୋରଥ ଇଚ୍ଛେ ପଣତ
 ତୋଳି, ତୋଳି ନେବ କାଳ ତନୁ,
ଅଶ୍ରୁ ପୋଛିବ ଉଦାର ଶିବ,
 ଆଶିବ ସାଉଁଳ ସେ ଭୁଲୁ ଧନୁ ।

ପାଥେୟ ବା ଆଉ କି ଅଛି ଗୋ କହ,
 ତଥାପି ମୋର ଏ ଜୀବନ ପଥେ
 ତୋହର ପ୍ରଣୟ ପରମ ସିନା ଗୋ
 ଜଗତେ ମନସ କରିଛି ମତେ ।

ପ୍ରସାଦ ଭିତର ଅନ୍ଧକାରରେ
 ମାଣିକ ସମାନ ଜଳର ତାହା
 ଦୁଇଦିନ ଘୋର ତାମସ ପଥରେ
 ଦେଖାଇ ଦେବ ସେ ମତେ ଗୋ ସୁଦ୍ଧା ।

୩

ଅନେକ ଦେଲେ ଗୋ ଭଲର ସଜନି,
 ଏଇ ଜନମରେ ହେଲ କି ଦେଖା
 ଏକ ଜନମର ଚିହ୍ନା-ଚିହ୍ନି

କାଟିଲ କି ଏଡ଼େ ଗଣ୍ଡାର ଲେଖା ?
 ଅପରିଚିତ କି ଥିଲେ ଆଗୋ ଆମେ,
 ଏଇ ଜନମର ପୂର୍ବ ପାରେ

ଦୁନ୍ତଳ ତବ ସଜାଉଥିଲ କି
 ଆରେକ କାହାର ପୁଷ୍ପମାଳେ ?

ଜୋଛନା ସ୍ବପ୍ନରେ ଜଡ଼ିତ ତରଣେ
 ଆଉ କେ ତମର ଶୟନଧାରେ

ପରଶୁଥିଲ କି ତୋଳି ଧରିବାକୁ
 ହଲଇ କୋମଳେ ବସନ୍ତରେ ?

ଚରଣତଟରେ ଲଗାଉଥିଲ କି
 ଅଲକ୍ଷ ଆନ ଅଞ୍ଜଳି

ଆଉ କାର ୭୦ ଶୁଖାଉଥିଲ କି
 ଶ୍ରବଣକୁହରେ ଗୁଞ୍ଜରି ?

ନାହିଁ ନାହିଁ ! ମିଛ ! ବସେ ଜାଳଇ
 ବହୁ ସେସବୁ କଳ୍ପନା
 ତୁମେଇ ମୋହର ସଖୀ ସନାତନା
 ଜନମେ ଜନମେ ସାନ୍ତନା ।

୪

ଅଗଣିତ ରବି ଚନ୍ଦ୍ର ଡାରକା
 ନକ୍ଷତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି ଲସେ
 ତୁମେ ଆଉ ମୁଁ ରହିଥିଲେ କାହିଁ
 ଜନମେ ଜନମେ ନିତ୍ୟ କ୍ଷୟେ ?
 ସୃଜନ ଲଳସେ ଥିଲେ କି ଗୋ ଆମେ
 ସୃଜନ-ବିଳାସୀ ବିଷ୍ଣୁର
 ମାହାରିକା କୋଟି ବିନ୍ଦୁର ମେଲେ
 ଯୋଡ଼ିଏ, ପ୍ରଣୟଫୁଲ ?
 ତାପରେ ସକଳ ସୃଜନ ଧାରରେ
 ଥିଲେ କି ଦୁଇଟି ବିନ୍ଦୁ ହୋଇ
 ସକଳ ରୂପର ଭୂଜି ମରମ,
 ସକଳ ଜନମେ ଯୁଗ୍ମ ରହି ।
 ଅଯୁକ୍ତ ଅଯୁକ୍ତ ଜନମ ବିତାଇ
 ପୁଣି ଗୋ ପୁରୁଣା ଧରଣୀତଳେ
 ଜନମ କି ଆମେ ଯୁଗଳ ପରାଣ
 ମାନବଶାସ୍ତ୍ରରେ ମାନବତ୍ବରେ ?
 ଅଭିଯାନ ଏହି ଯୁଗ୍ମ ପ୍ରାଣୀର
 ବିପୁଳ କାଳର କ୍ଷେପ କ୍ଷେପ,
 ବୋଲି କି ପାରିବ ସଙ୍ଗିନି ଆଗୋ,
 କେଉଁ ସେ ନିଗୁଡ଼ ଗୁପ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟେ ?

୫

ନିପୁତ ନିପୁତ ଜନମ ଶେଷରେ
 ଆଉ ଥରେ ପୁଣି ମାନବ-ଦେହେ
 ନାହାରିକା ଦନ ଯୁଗ୍ମ ବନ୍ଧୁ
 ମିଳନ ଖୋଜଇ ନବିତ୍ ସ୍ନେହେ ।
 ତେଣୁ ମୋ ଶାସ୍ତ୍ର ମିଳନ ଲଳସା
 ନିତ୍ୟ ଉଠଇ ବାରମ୍ବାର
 ତେଣୁ ଗୋ ତୁମର କାନ୍ତ ଅଙ୍ଗେ
 ବାସନା ମୋ ତନୁ ମିଶାଇବାର ।
 ତେଣୁ ଆଗୋ ଆଜି ଏଇ ବିଚ୍ଛେଦେ
 ହୃଦୟ ମୋ ଶ୍ରେୟ ବାହାରିଯିବ,
 ଭଗ୍ନ କରି ଏ ଶରୀର କଷ୍ଟ
 ଯେଉଁଠି ତାହାର ସଙ୍ଗୀ ଥିବ ।

୬

ମରଣ-କପାଟ ପଡ଼ିବ ଯେବେ ଗୋ
 ଏହି ଜନମରେ ସରଣୀ-ଶେଷେ
 ନୂତନ ପଥରେ ଯାହା କି ହେବ
 ପୁଣି ଗୋ ନୂତନ ଯୁଗଳ-ବେଶେ ?
 ତାରାରେ ତାରାରେ ଯିବା କି ମିଶି ଗୋ
 ବିପୁଳ ବ୍ୟୋମର ଅଙ୍ଗନରେ
 ଭ୍ରମିବା ଯୁଗଳ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ
 ଅଗଣିତ ତାରକା ସଙ୍ଗତରେ ।
 ଅଥବା ସଜନି, ଫେରି ବା ଆସିବା
 ଅନ୍ୟ ବେଶେ ଏ ଧରଣୀ ପରେ

ଅନ୍ୟ ଦେଶରେ ଅନ୍ୟ ଜାତିର
 ଆଦର-କପ୍ତ କୁଟିରତଳେ ?
 ଅଥବା ହେବା ଗୋ ପୁଲନେ କେଉଁଠି
 ପ୍ରଣୟ-ବିଧିର ଚନ୍ଦ୍ରବାକ
 ମଧୁର-ଦୁଃଖ ଶ୍ରେଣିବା ଶୁଣି ସେ
 ପରପୁରର ବରଘ ଡାକ ?
 ଯହିଁ ଅବା ଯାଏ ଯେଉଁଠି ଥାଏ ମୁଁ
 ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଲେ ମୋ ପ୍ରସ୍ତୁତ
 ତୁମେ ନିଜ ମୋର ପାଶରେ ଥିବ ଗୋ
 ଶୁଣାଇ ରସନା ଝଙ୍କାର ?
 ମୁର୍ଖ ସବୁ ରେ ମୁକ୍ତି ମାଗଇ
 ସ୍ୱର୍ଗ ମାଗଇ ଚପଶ୍ଚୁଷ୍ଟ
 ସ୍ୱର୍ଗ ମୋହର ଚିତ୍ତନ୍ତନ ଗୋ
 ତୁମେଇ ଜୀବନ ସଙ୍ଗ-ରସ ।
 ତୁମର ବାହୁର ମୃଣାଳ-ବଲ୍ଲୀ
 ଛନ୍ଦା ଥିଲେ ଏ ମୋହର ଗଲେ
 ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ତେ ମୁଁ ଯିବି ଆଗୋ ଯିବି
 ଜହାନ୍ନାମର ଗଣ୍ଡର ତଳେ ।

ବରହ-ପ୍ରଦୀପ

କେ ଜାଳକ ସନ୍ଧ୍ୟା ଘାସ ଆଜି,
ଅନ୍ଧାର ଯେ ରହିଲ କୁଟୀର,
ମନ୍ଦିରର ଦେବା ଗଲେ କାହିଁ,
ଗୁରୁଆଡ଼ ମାରକ ଗଣ୍ଡାର ।
ବାହାର ଭିତର ଗୁରୁଆଡ଼େ
ଅନ୍ଧକାର କ୍ୟାପିଛି ପରାଣେ
ପ୍ରଦୀପ ଆଣିଲେ ଆନ କେହି
ସେ ଆଲୋକେ ପରାଣ ନ ମାନେ ।
ଆଖି ଖୋଲି ସେହି ପରିଚିତ
କାନ୍ତ କାନ୍ତ କମଳାୟ କରେ
ଜଳିବାର ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣଦୀପ ଶିଖା
ଝାପସାଇ କୃଷ୍ଣ ନୟନରେ ।
ସେ ଯେ ନାହିଁ ସେ ଯେ ନାହିଁ ଆଜି,
ଆଲୋକ ତ ହସଲୁ ଜ୍ୟୋତି
ଶାମୁକା ମାଟିରେ ଅଛି ପଡ଼ି
ନେଇ ତ ଯାଇଛି କିଏ ମୋତି ।
ତେବେ କିଛି ବୁଝା ଏ ଆଲୋକ,
ଅନ୍ଧକାର ରହୁ ଏ କୁଟୀର,
ସୁରଣର ପ୍ରଦୀପ ଲଗାଇ
ଆଲୋକିବ ଆତ୍ମା ବରହର ।

ଶ୍ରୀକଣ୍ଠ ଅଭିସାର

ପ୍ରଳୟେତ ଘନ-ଘୋର ଶିରକଣ ନିଶୀଥ
ଅସର ଆସାରେ ପୁର, ବିଲ, ବନ ବ୍ୟଥୁତ;
ଅଶରୁଣ ବହେ ଘୋର କତାସି
ଆକାଶରେ ନାହିଁ ତାରା, କାଳିମ, ବିଜନ ଧାର
ଝଡ଼େ ଜୀବ ହୋଇ ଉଠେ ହତାଶୀ ।

କଳକଳ ଛଳଛଳ ବରଷାର ସଲିଳ
ବହୁଯାଏ ଧାରେ ଧାରେ ଖାଇ ଧରା-ଶସ୍ତ୍ରର,
ତାଳ ଗଛ ଦୋଳେ ଝଡ଼ ପବନେ
ରୁରୁଆଡ଼େ ସାଇଁ ସାଇଁ ଜନପ୍ରାଣୀ କେନ୍ଦ୍ର ନାହିଁ
ଦୁଆର ଆଉଜା ପ୍ରତି ଭବନେ ।

ଗୁଜା ବାତାୟୁନ ଥରେ କତାସିର ଦମକେ
ବଜୁଲ ଝଲକେ ଜାଗରତ ଗୁରୁ ଚମକେ,
ଯୁଦ୍ଧେ ରତ ଆକାଶର ଦାନବେ
ଘଡ଼ଘଡ଼ି ଚଡ଼ଚଡ଼ି ଘଡ଼କେ ଘଡ଼କେ ରଡ଼ି
ପୁରୁଷ ଧ୍ରୁବନ ଘୋର ଆରବେ ।

ବାଧା ଭେଲି ଅଭିସାର, ପୀରତର ବଳାସ
 ପାଇବାଠୁଁ ଖୋଜିବାରେ ପ୍ରଣୟର ପ୍ରକାଶ,
 ତେଣୁ ଏ କଳାସି-ଦୋର ନିଶୀଥେ,
 ଘର ଗୁଡ଼ି ସଥେ ବନେ ଖୋଜିବାକୁ ପ୍ରିୟଜନେ
 ହୃଦୟ ପୁରଇ ଘୋର ବ୍ୟଥାକେ ।

ଜୀବନେ ଜୀବନେ ମମ ନାହିଁ ଆନ ଯାତନା
 ଧନେ, ମାନେ ନୋହୁ ମୋର ସୁଖମାତ୍ର ରଚନା
 ପ୍ରାଣ ବୁଝେ ଏହିପରି କଳାସେ
 ବରଷା ବିଜୁଳି ସହି, ଯିବ ନିଶୀପଥ ଧାଇଁ
 କର ମେଲି ପ୍ରିୟଜନ ସକାଶେ ।

ପାଖ ଗୁଡ଼ି ତୁମେ ସଖି, ଯାଆ ରୁଲି କାହାରେ
 ପୋଡ଼ି ହୁଅ ଯାଇ ଘୋର ବିରହର ବାହାରେ,
 ଆନ ଆନେ ଏ ନିଶୀଥେ ଖୋଜିବା
 ଲୁହ ମିଶୁ ବରଷାରେ, ଅଦମିତ ଭ୍ରଷ୍ଟାରେ
 ଅଭିସାର-ସୁଖେ ଆଜି ମଜିବା !

ଜୀବନେ ଜୀବନେ ସଖି, ଏସନ ରଜନୀରେ
 ଆସିବୁ ତୁ ଧୋଇ ମେଘନୀରେ ତୋର ବେଶୀରେ,
 ଅସାରେ ଓବାଇ ବେହ ବସନ,
 ପ୍ରଣୟ-ଯମୁନାକୁଳେ ଧାଇଁଥିବ ମୁଁ ବ୍ୟାକୁଳେ
 ସପ୍ନାବଦ୍ଧ ହୃଦୟ ସପନ ।

ଦୁଇ ଟୋପା ଲୁହ ସମ ଜନମ ଜନମରେ
 ବରହ-ବ୍ୟଥା ଦୋଇ ପ୍ରଣୟ-ସରମରେ
 ବାହାରିବା ଏହିପରି ତୋପାନେ,
 ଯୁଗ ଯୁଗ ଯିବ ସରି, ଖାଲି ଅଭିସାର କରି
 ଜୀବନ-ଜୀବନ—ପ୍ରତି ସୋପାନେ ।

ମିଳନ-ମାଧୁରୀ

କିଶୋର ଗୋ ଢକ ବସ-କମଳ

ମୋ ହୃଦ-କମଳ ପରେ

ରଖିଲ ଯା—ଟିକେ ରହ ଥିବ ହୋଇ,

ଅନୁଭବ ଚାହା କରେ ।

ପୁଲକିତ ଦେହ, ପୁଲକିତ ମନ

ଆଲୋକିତ ଅନ୍ତର,

ସ୍ବପ୍ନ-ଶୋଣିତ, ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେ

ଆନନ୍ଦେ ଥର ଥର ।

ସୁଦ୍ର ଖାଦନ ମହା ଖାଦନରେ

ଧୀରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ମିଶେ

ଭାସିଯାଏ ଆମ ମିଳନ-ମାଧୁରୀ

ସୃଷ୍ଟିର ବଶ ହିଁଶେ ।

ଧରା ଖାଦନର ଜଡ଼ ଅନୁଭବ

ଦେହ ମନୁଁ ଧୀରେ ଭୁଟେ

ହୃଦୟ-ଦଳରୁ ସୌରଭ ସମ

ମହିମ-ସ୍ତବ ଫୁଟେ !

“ଜୟ ଶିଶୁର, ପତିତ-ପାବନ,
ଲକ୍ଷ୍ମି ଗୋ, ଜୟ ନାରୀ,

ମଙ୍ଗଳ କର, ଜାଗ୍ରତ କର
କଲ୍ୟାଣ ତବ ଭାଳି ।

ତୋହର ପ୍ରଣୟ-ଭସାର ପରଶେ
ମୋର ମନ-ଶତଦଳ
ବିକଶିତ ହେଉ ବସନ୍ତ ସମ
ସୌରଭେ ଟଳମଳ ।

ତୋହର ପାବନ ପୁଣ୍ୟ-ଶିଖାରେ
ନିର୍ମଳ କର ମତେ

ଧରି ହାତ ମୋର, ଦେନଯାଅ ଯହିଁ
ଚିତ୍ତ ତୋ ଯେଉଁ ପଥେ ।”

ନିତ୍ୟ ସ୍ୱୟମ୍ବର

ପ୍ରଥମ ବରମାଳା ବେଳ ଯା ଗଲେ
ଶେଷ ମୁଁ ଭାବିଥିଲି ତାହାରେ
ପ୍ରଥମ ଲଘୁରୂପ ବେଳ ଯା କରେ
ପ୍ରଥମ ପରଶ ମୋ ହୃଦୟରେ ।

ସଖି ଗୋ ଭାବିଥିଲି ଶେଷ ବୋଲି ତା
ପ୍ରଥମ ସ୍ୱାଦ ନାହିଁ ପାଇବି
ପ୍ରୟତ୍ନ, ଶୁଣିଥିଲି ପ୍ରଥମ-ମିଠା,
ଶେଷେ ବିରାଗେ ଅବଗାହ୍ନିବ ।

ଭେଟିଲେ ନରଜନେ ହୃଦ ନ ଆଉ
ନୟନ ଲୋଳ, ମୁଖ ସ-ହସ
ହୃଦ ପଛ-ବୁଝା ପାଶରୁ ଯାଉଁ,
ବଢ଼ିଲେ ପର ପ୍ରୀତି-ବୟସ ?

ପ୍ରଣୟ ଭୂମେ ଆସି ବହୁତ ପଥ
ଲଗଇ ଏହା, ମିଛ ପରି ତ,
ସଖି ରେ ଆଜି ଦାହ ହୋଇଛି ଗତ
ଅବଗାହ୍ନି କି ପ୍ରୀତି-ସରତ ?

ପହଣ୍ଡେ ଗଲେ ସେ ଯେ ପଛେ ଅନାଏ
 ଅଛି କି ଗଲ ପ୍ରିୟ କୁଆଡ଼େ
 ନିତି ତ ଅପେକ୍ଷିକା ପରି ରେ ଥାଏ
 ମିଳନ ଖୋଜୁଥାଏ ଉଡ଼ାଡ଼େ ।

ନିତି ତ ଭୁଜମାଳା ବରଣେ ଟେକେ
 ପ୍ରଥମ ପରି ଉପା-ହୃଦୟେ
 ନୟନ-ଲୁହେ ପ୍ରିୟ-ସ୍ବପନ ଦେଖେ,
 ଦଳିତ ତାର ହୃଦ୍ବା ବରହେ ।

ପ୍ରିୟ ବି ନିତି ତାର, ପ୍ରଣୟ ଲାଗି
 ପ୍ରଥମ ପରି କରେ ଯାତନା
 ପ୍ରତ୍ୟହ ସ୍ବୟଂବରେ ତା କର ମାଗି
 ଭୁଲଇ ସବୁ ଦୁଃଖ ଲଞ୍ଛନା ।

ପ୍ରୀତିର ଆଦି ଅଛି ଶେଷ ତ ନାହିଁ
 ନିତି ସେ ନୁଆ, ଉଷା ପରି ରେ
 ବନ୍ଦନେ ତହିଁ ଏକା ମୁକତି ପାଇ ।
 ସ୍ବରଗ-ଅନୁଭୂତି ଶସ୍ତ୍ରରେ ।

ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୋଗ

ଦୁଇଟି ନୟନରେ ନ ଆସେ ତୃପ୍ତି

ଲକ୍ଷ ନୟନରେ ଶୁଦ୍ଧି

ଗୋଟିଏ ରସନାରେ ନ ପାଏ ମୁକ୍ତି

ବଚନ,—ଆଉ ହେଲେ ଗାଇବ ।

ଦୁଇଟି ଭୁକ୍ତେ ଭୁକ୍ତ ସାରିଲେ ତାହାରେ,

ମୃଗ୍ୟ ଦେହ ଆଉ ଖୋଜଇ

ଅଧର ଯେତେ ପାନ କଲେହେଁ ବିଳସି

ଅଗ୍ନି ପୁଣି ଓଠେ ଜାଗଇ ।

ଗୋଟିଏ ବକ୍ଷରେ ପୀରତି କୁଳାଏନି,

ନୟନ ବକ୍ଷ ମୁଁ ଶୁଦ୍ଧେ ଯେ,

ତାହାରେ ଭାବି, ସବୁ ଭୁଲିବି ଭାଲେଣି,

ମରିବି ତାର ଅବଗାହେ ଯେ ।

ଆଜିମୁଁ ଶୁଦ୍ଧେ ତେଣୁ ମତେ ହେ ଦେବତା

ମିଳାଅ ପଞ୍ଚ ଏ ଭୂତରେ,

ସୀମାକୁ ତେଜି ମୋର ଅସୀମ ମମତା

ବ୍ୟକ୍ତ ହେବି ବହୁ ରୂପରେ ।

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ମଳୟରେ ମିଶି ମୁଁ ପ୍ରିୟାରେ

ଦେବି ମୋ ଆଶ୍ରେଷ୍ଟ ଅଗଣ,

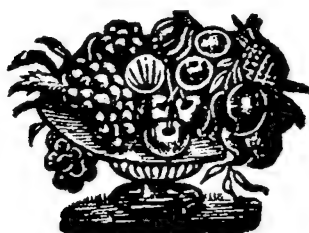
ମିଳିଲେ ମାଳାକାଶେ ତାସରେ ତାସରେ

ତୃପ୍ତି ହେବ ଅବଲୋକନ ।

ଯୋଗ୍ୟ ହେବ

ବିକଟ କୁସୁମ କର ନାଥ,
ଯୋଗ୍ୟ ହେବ ତା କେଶ ଶୋଭନେ,
ବିଶୁଦ୍ଧ-ସୁକର୍ଣ୍ଣ ମତେ କର,
ଲଗିବ ବା ତା ଦେହ ଭୂଷଣେ ।

ଜୀବନକୁ ଶୌର୍ଯ୍ୟମୟ କର
କାଳେ ତାର ପାଇବ ପ୍ରଶଂସା,
ବିଶୁଦ୍ଧ ପୁରୁଷ କର ମତେ
ତା ସଖୀକୁ ପାଇବ, ଭରସା ।

ବିଲ-ନଂ ୧

ପରସ୍ପର ଶେଷ, କଟା ସରୁଛୁ ଧାନ,
ଉପରବେଳା, ହୋଇ ଆସେ ସାପାହୁ,

ପୁଅକୁ ସାଥ କର ଗାଆଁର ପ୍ରଭ ପରି,
ବିଲରେ ଧାନ ବାନ୍ଧେ ଜନା ପ୍ରଧାନ ।

ଦୁଇରେ ଥାନେ ଥାନେ ଲୋକ ରହୁଲ
ଦିଶୁଛି; ଧାନ-କଟାବନ୍ଧା ରହୁଲ,

ଲବ ଗଗଡ଼ କାହିଁ କୃଷକ ନଏ ବାହି,
ପଛେ ତା ପୁଅ ହିଅ କରନ୍ତି ଗୋଳ ।

ଦୁଇଟି କଥାଗାରୁ ସାଇରୁ ଏକ,
ସାହୁନେଲ ସାଇଟି ଦେଖାଇ ଲେଖ,

ବାଳା, ଏ ରକେ ଭୁଲ କେଉଁ ଥିବ ଆସଲ,
ତଥାପି ଅଛୁ ଲାଗି ନୁଆଁର ବେକ ।

କେରୁକୁ କେରୁ ପୁଅ ଆଣେ ଗୋଟାଇ
 ପଧାନ ଛେକି ଛେକି ଦିଏ ସଜାଇ
 ପ୍ରାଣ-ବୋସର ପରି ସେନେହେ ହାତ ମାରି
 ଉଠାଏ, ପୁଣି ତଳେ ଦିଏ ବଛାଇ ।

ଛୁଡ଼ିଏ ହେଉଁ ଗଦା ସେନେହ-ଭରେ
 ନଇଁ ପଡ଼େ ପଧାନ ସ୍ପର୍ଶ-ସୁଖରେ,
 ସ୍ବ-କର-ଜାତ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ତା ଆଖି,
 ଥରକୁ ଥର ଧରେ ଧାନ୍ୟ-ଗୁଚ୍ଛରେ ।

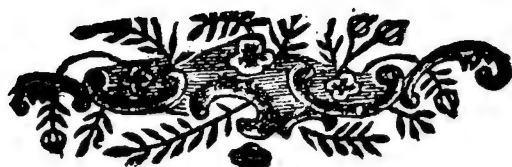
ଏକାଳେ ପୁଅ ଦୁରୁଁ କନ୍ଦୁଲ ନଇଁ,
 “ବାପା, ଶୁଣିଛୁ ? ତତେ ନାହିଁ ମୁଁ କହି,
 ପିଆଦା ଆସିଲଣି ସାଙ୍ଗେ ପଠାଣ ଆଣି,
 ଏଥର ନାହିଁ ଦେଲେ କିପରି ରହି ?”

ଗୁଳି ଖାଇଲ ପରି ହୋଇ ପଧାନ
 ଆକୁଳେ ଜାକି ଗଦା କରଇ ଧାନ,
 “ତୁହି ମା ମୋ ଶରଣ; ମୋ ପିଲାପିଲି ପ୍ରାଣ
 ତୋରୁଣି ମନ୍ଦେ ବିନା ଗଲୁଟି ଜାଣ ।

ବଞ୍ଚିଲୁ ନାହିଁ କପ୍ତା ତଳେ ତୁ ପ୍ରାଣେ
 ଶରମ-ଫଳ ବଞ୍ଚିନେବେ ପଠାଣେ,
 ଚାରି ଚାରିଟି ପେଟ ଧରି ଏ ଛଟପଟ
 ସମ୍ଭଳା ଯିବ ସାରା ବର୍ଷ କି ଟାଣେ ?”

ସେଟ ମୋ ପୁରୁଯାଏ ଦେଖିଲେ ତୋତେ
 ତୋର ମା ଦୟା ନାହିଁ କାଣିତେ ଚିତ୍ତେ,
 ଖରା ତର ସମ୍ଭାଳି କପାଳେ ଝାଳ ମାର
 ପିଠିରେ ନାହିଁ କନା, ତୋରାଣି ପେଟେ !”

ଦେଖାଇ ଏଣେ ଟାଣ, ପୁଅରେ ଭାଷେ
 “ବଡ଼ା ତୁ ଆଣ, ଜାଡ଼ ମାଡ଼ ଯେ ଆସେ,
 ଖଜଣା ଶୁଣା ଶୁଣି ଦେବ ନ ବୁଝା ବୁଝି ?
 ଏଠି ସେ କଥା କପା ମଥାରେ ପଶେ !”

କୋଣାର୍କର ଲାସ୍ୟଲୀଳା

— ୨୨୭ —

ଜେଏସ୍

ହେ ପାଷାଣୀ ! କପା ଟାଣି-
ଅଛ ନଜ-ଓଡ଼ଣା,
ଆସିଲି ସେ ବୁଝି ଏବେ
ତବ ସଖୀ ଜୋଛନା ।
ନରଜନ ଶୂନ୍ୟାନୁ
କେହି ନାହିଁ, ଶୂନ୍ୟ,
ମୁକ୍ତ ନାଶ ଆସ ଭାରି
ପୀଠ କରି ପୃଷ୍ଠି ।
ସଙ୍ଗି ମା ରଙ୍ଗି ମା
ଚିର ମୁହିଁ ତମର,
ଏକା ମୋରେ ନିଶୀଥରେ
ଖୋଲ ତବ ଅଧର ।

[illegible]

ପ୍ରଥମ ବିବ୍ରହ

କେ ଅଛୁ ଲୋ ଖୋଲଖୋଲ୍
ସରମର ଓଡ଼ିଶା,
ଜୋଛୁନାରେ ଦେଖ ବାରେ
ଧରଣୀର ମାନବ ।

କେଶପାଶେ ଆଉଁସି ସେ
 ଶୁଖାଇଲ ମରମ,
 ଗଣ୍ଡରେ ମାରି କରେ
 ସାରିଦେଲ ସରମ ।
 କିଏ ସେ ଲେ ଥରଥର
 ଫେରି ଫେରି ମୋ ପାଶେ
 ବାରି ବାରି ହରବର
 କଲ ମୋତେ କି ଆଶେ ।
 ସେ ସରମେ ମନେ ମନେ
 ମରିଗଲ ସଖି ରେ,
 ପାଶ ସଖୀ ଅଛୁ ଦେଖି
 ସବୁ କଥା ଆଖିରେ ।

ତୃତୀୟ ବିଗ୍ରହ

କା ବଚନ କଙ୍କଣ-
 ଧ୍ବନି ଜାତୀ କରଇ,
 ଶୁଭେ ତେଣୁ,— କିପାଁ ରେଣୁ
 ଅରେ ପୀଠ ତଳର ।
 ଡାକେ ଆଗେ— ‘କାହା ଭୁଜେ
 କଙ୍କଣ ବାଜେ ଲେ,
 ଜୋଛନାରେ ମଦଞ୍ଚରେ
 ପିଟିଲୁ କେ ଲଜେ ଲେ ?’

ସ୍ୱାଧୀନ ବିଚାର

ଆମେ ସବୁ ଶ୍ୟାମା, ମୁହିଁ
ଆସ ଆସ ଏଣିକି
ଆଗ ଡାକ ବାଜି ସଖୀ
ବାଣୀ ଆଉ ଗୁଣିକ ।

ବୁଝୁମାକୁ ଡାକିବାକୁ
 ପଠାଇ ଦେ ଖବର
 ଜୋଛନାର ସଂସ୍କର
 ପାଣି କରେ ପଥର ।

ତାହାଙ୍କର ପାଷାଣର
ଦେହ ନ ତମକେ କି,
ଆଣିଲା କେ ପୁଁକ ଲାଖେ
ଅରପିକା ଏଥିକ !

କାଳୀଆଣ ଆଖି-ବାଣ
ଛୁଡ଼ିବେ ଏ ବେଳାରେ,
ଦିନଯାକ ରହି ମୂକ
ସତ୍ୟକୁ ଦେଲାରେ ।

ନଶୀୟନା କଳିଣୀ
ନାଦେ ହେବ ମୁଖର,
କେଲା ଭୂମି ପରଶମି
ଭୂମିକ ଶ୍ରୀପଦର ।

ଚତୁର୍ଥ ବିଗ୍ରହ

ମଲ ମଲ ପାଖେ ଥିଲ
 ଲୋକ ମତେ ଜାକୁ ନା,
 ଦୂର ଜନେ କି କାରଣେ
 ଏତେ ସମବେଦନା !
 ଭଲ ସଖି, ଆଖି ଆଖି
 ମିଳାଇବା ସକଳେ,
 ଦନଯାକ ଅଛେ ମୁକ
 ଥିଲେ ମିଶେ ପାଖରେ ।
 ଜୋହନାର ମଧୁକର
 ପରଶି ମାରିବରେ,
 ବନ୍ଦନ ଭଞ୍ଜନ
 କରେ ଅବସ୍ଥାବରେ ।
 ଆଜି ସଖି, ଦେଖିନ କି
 ବହୁ ଆଖି ନରେଖି,
 ଚାହିଁବାର ବାରବାର
 ଛୁଇଁବାର କି ଦେଖି ।
 ସେ ପରଶେ ଲଳବଶେ
 ହୋଇଥିଲ ଶୀତଳ,
 କି କାରଣେ ପଶେ ପଶେ
 ଆସିବ ସେ ସକଳ ?

ହଉ ବୁଲ କ୍ଷେପାୟାର
ଆହୁନ ମାନବା,
ନିଶୀଥରେ ଜୀବନରେ
ଜଡ଼ୁ ରଡ଼ୁ ଅଶିମା ।

—ଉଦ୍‌ଯୋଗ—

କ୍ଷଣକରେ ପାଷାଣୀଏ
ପାଷାଣର ପୀଠରେ
ବଜାଇଲେ ନୃପୁର;
ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହସ, ମୁଖେ
ଅଳସ ତ ଗୁଡ଼ି ନି
ରସାଣିତ ବସୁର ।

ଅପର ଅପର ଦେହେ
ଦେହ ଭାଳି ଅଳସେ
ଚଳାଇଲେ ଚରଣେ,
ସହସା ସେ ନିରଜନ
ମନ୍ଦିର ଧ୍ବନିଲ
ତଳ ପଦ-ଭୂଷଣେ ।

ଜୋଛନାର କୋଟି ରେଖା
ଲୁଚକାଳି ଖେଳଇ
ପାଷାଣୀକ ଅଙ୍ଗେ,
ସେ ପରଶେ ଯୁଗ ଯୁଗ
ଶିଳା ଉଠେ ତମକି
ଜୀବନ୍ତ ରଙ୍ଗେ ।

ଲୀଳାମୟ ହେଲୁ ଶିଳା

ଶତ ଶିଳା-କୁଞ୍ଜେ

ବିକଶିଲୁ ଜୀବନ ।

କୃତକ ବିଗ୍ରହ

ସ୍ଥପତି କାଶିଲେ

ଶୀତ୍କାରି ପବନ ।

ସୁନେ ଘନ ରଣାଝଣ

ପାଷାଣର ଭୃଷଣ

ବୋଲେ ଅବତଂସ,

ସଖୀଗଲେ କର ଥୋଇ

ଆଡ଼ ଆଖେ ଅନାର

ପରଶିତ ପରଶ ।

କୁଞ୍ଜର-ଗତି ଶତ

ନିମେ ହେଲେ କୁଞ୍ଜୁ

ଧୀରେ ଧୀରେ ବାହାର,

ଅଞ୍ଜଳରେ କା ଧୂପ

ଗଣା କାର ଉତ୍ତଳେ

ମୂରଜ ବା କାହାର ।

ଶୁଭେ କଥା ଭୁନି ଭୁନି

କାହିଁ ଗଲେ ଆଉ ଗୋ

ଶ୍ୟାମା କେଉଁ ଉଡ଼ାଡ଼େ,

ନାଟ ପୀଠେ ଯିବା ଚାଲ

ନାଟ ଭାଲେ ନ ବଲେ

ମନ ନାହିଁ କୁଆଡ଼େ ।

ଆନ ବୋଲେ, 'ପ୍ରିୟ ଚର,
 ଧରିଛୁଟି ବାହୁରେ
 ଅଙ୍ଗ ମୋ ଅଳସ,
 ପଦ ମୋର ଖଲଖଲ
 ନାଚିବାରେ ହୁଏ ଲେ
 କାଶେ ଧରି କଳସ ।'

ଆନ କହେ, 'କେତେ କାଳ
 ଘାସ ଖାଲି ଧରିବି
 ରହି ଏକ ଥାନରେ,
 ନରକରେ ପଡ଼ି ସତୁ
 ଶିଳ୍ପୀ, ସେ' ନ ଦେଲ
 ରସ ଟିକେ ପ୍ରାଣରେ ।

ପ୍ରାଣେ ମୋର କୁଞ୍ଜରେ
 ଦେଖେ ନିତି ତରୁଣୀ
 ତମର ତରୁଣୀରେ,
 ଶ୍ରାବ୍ୟ ମୋ ନାହିଁ ତାହା
 ଭଲ କ ଜନମୀ
 ଦୁହେଁ ଏକ ଖଣିରେ ।'

ଆନ ବୋଲେ, 'କୁମେ ଯାଅ
 ନାଟ କର ସହି ଲେ
 ନାଚ ମୁଁ ତ ଅଥୁର,
 ନଚ୍ୟ ମୁଁ ନାଟ କର
 ଶୀଘ୍ର ହେଲ ତରୁଣୀ
 ବହୁ ମୋ ଶିଥିଲ ।

ଯୁଗ ଯୁଗ କଲି ନାଟ
 ଦେବତାର ପ୍ରସାଦେ
 —ଶେଷ ନାହିଁ ହୋଇଲି,
 କେବେ ମୋତେ ମନା କରି
 ‘ରହ’ ବୋଲି କହିବେ
 ଶ୍ରବଣ ନ ଶୁଣିଲି ।’

ଆନ ବୋଲେ, ‘ସାର୍ଥକ
 ଜୀବନ ମୋ ସଜନି,
 ବାଣୀ ମୁଁ ଯେ ବଜାଏ
 ମୁଁ ତ ଶୁଣେ, ଶୁଣେ ପ୍ରିୟ
 ଶୁଣେ ପୁଣି ବେବତା
 ମରମ ମୋ ହଜାଏ ।’

ଆନ ବୋଲେ, ‘ଦେଖ ସଖି,
 ରସିକ ସେ ଶିଳ୍ପୀ
 ପ୍ରିୟ ଶୁଣେ ଉତ୍ତରେ
 ଲଗାଇ ଦେଇଛି, ଶୁକ
 ପାନ କରେ କଷ୍ଟ
 ସୃଜି ମଧୁ-ଦରଜେ ।’

ଆନ ବୋଲେ, ‘ଯୁଗ ଯୁଗ
 ସଖୀ ମୋର ଯତନେ
 ବାଧୁଅଛି କବସୀ,
 ଧରିଅଛି ଯୁଗ ଯୁଗ
 ଦରପଣ ମୁଖକୁ
 ଆଉ ଏକ କିଶୋରୀ ।’

ଆନ କହେ, 'ଶିଳ୍ପୀ ସେ
 କରିଅଛି ପୃଥ୍ବୀ
 କେଡ଼େ ସଖି, ଜୁଡ଼ାରେ
 ପାନ ପୁଣି ବନ୍ଧି ଲେ
 କ୍ଷୀଣ କଟି ବହିବ
 କେସନ ଏ ଭାବରେ ।'

ଆନ କହେ, 'ଚରଣରେ
 ପିଁ ଧୂଆଁ ମଲ୍ଲ ଯା
 ଛୁଡ଼ିଲଣି ଆନକେ,
 ଯତନରେ ଧରି ପଦ
 ପରମ ସୋହାଗରେ
 ପିଁ ଧାଇଁବ ଆନ କେ ।'

ଆନ ବୋଲେ, 'କାର କାର
 ଯୌବନ କିଛି କା
 ଅଙ୍ଗରୁ ଖସଇ,
 କଦମ୍ବ ତଳେ ଥାଇ
 ତନ୍ମୁଁ ସେ ନାଶର
 ସବୁ ନାହିଁ ବଢ଼ଇ ।'

କେ ବୋଲଇ, 'ଏ କି ମଜା
 ମୁକ ହେବା ଦିବସେ
 ଚେଇଁବା ରଜମାରେ,
 କେ ଜାଣଇ ଅଛି ପ୍ରାଣ
 ପାଷାଣ ଏ ଅଙ୍ଗେ
 ପାଷାଣ ଧମମାରେ ।'

କେତେ ଶତ ଯୁଗ ଗଲା

କେହି ତ ନ ଜାଣିଲେ

ଜଣା ଖାଲି ଆମରେ;

ଭଲ କଥା, — ଜଣାଗଲେ

ରଖିବେ କି ଆମକୁ

ନରେ ରୂପ ପ୍ରେମରେ !

ନ ହେଲେ ପିଠାଇ ଶିଳା

ଦଳବେବେ ରୂପରେ

ଭୋଗିବାକୁ ତାହାରେ;

ଭଲ ଆମେ, ଅଜ୍ଞାତେ

ରୂପ ରଖି ପାରିବୁ

ପାଷାଣର ସ୍ତମ୍ଭରେ ।’

“ମନେ ଅଛି ସେ ଦିନ କି

ବହୁ ଯୁଗ ତଳେ ଲେ

ସନ୍ଧ୍ୟାର ଆଲୋକେ,

ଶିଳ୍ପୀ ଯେ ଦିନ ମତେ

ଗଢ଼ିସାରି ଯତନେ

ନରେଖିଲା ପୁଲକେ ।

ବୁଝୁଥାଏ ଥୋଡ଼ଥାଏ

ନାହିଁ ପାରେ ଛୁଡ଼ି ସେ

ମାଜିଦିଏ ଲପନ,

ସଖାମେଲେ ଫେରୁଥାଏ

ବୁଝୁଥାଏ ପଛକୁ

ବାକେ ଜାଲି ନୟନ ।

କି କାଳ ସେ ଗଲ କାହିଁ
 କୋଳାହଳ ଜନତା
 ଅହରହ ମୁଖର
 ଯାଇଛି ତା ଭଲ—ସଦା
 ଆଶିଷଳେ ରହିବା
 ବଡ଼ ଦୁଃଖ ରୂପର ।”

“ଭୁଲ୍ ଭୁଲ୍” ବୋଲେ ଆନ
 “ଜୋଛନା ସେ ବଢ଼ିଲା
 ଅଥୟ ଲୋ ପରାଣ,
 କେତେ ଘଡ଼ି ମୁକ୍ତିରେ
 ମାଟି କରି ଦେବା କି
 ନାଟେ ଶୁଲ୍ ମୋ ରାଣ ।”

—ନୃତ୍ୟ—

ନାଟ ମନ୍ଦିରେ	ମନ୍ଦ୍ର ମୁରଜ	ଧ୍ବନିର
ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ ଶିଳା-	ପଦ, ଚଞ୍ଚଳ	ଚଳଇ ।
ବଂଶୀ ମୁରଜ	ସାଶା କରତାଳ	କାହାଳୀ
ଖଞ୍ଜିଣୀ, ମନ-	ରଞ୍ଜିଣୀ ଅବା	କାହାରି ।
ବଜାଇଲେ ଚିତ	ହଜାଇ, ସକଳ	କାମିନୀ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଲା	ଶୂନ୍ୟ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-	ସାମିନୀ ।
ଶୂନ୍ୟ, ବିଜନ	ମନ୍ଦିରେ ଧୀରେ	ଜାଇଲା
ତପ୍ତ ରୂପର	ପାଷାଣେ ଯେସନେ	ବଢ଼ିଲା ।
ପୀବରବସା	ଶୀତମଧ୍ୟମା	କାମିନୀ
ପୃଥୁଳଜଘନ	ଯେହ୍ନେ ଚଳାଏ	ଦାମିନୀ ।

ପୃଥୁଳ ଜୁଡ଼ାର
ଭରଜ କମ୍ପେ,
ବର୍ତ୍ତୁଳ ମୁଖ
ରଖି ଧୀରେ ଧୀରେ
ଦୋଳଇ କର୍ଣ୍ଣ-
ଅତୁଳ ଚରଣ
ଅଧରେ ନ ଧରେ
ବରଭୁଜ ଖରେ
ବନ୍ଦନସ୍ଥାନ
ଗାଇଲେ ସକଳେ
“ଅସ୍ତ୍ରା ଆମେ
ପାଶାଣ ବାହାର,
କଳ୍ପଲେକରୁ
ବିଗ୍ରହ ନେଲୁ
ଖାଲି ସହସ୍ର
ତାଙ୍କ ରୂପ ପୂଜା
ସେ ନାହାଁତି ଆଜି
ନ ଆସିବ ମାତି-
ଗଲେ ରଜା ରଣୀ,
ସମ-ସମୟରୁ
ଆମେ ଅଛୁ ଖାଲି
ଧର ଚରକାଳ
ଅମର ଯେ ଆମେ,
ସ୍ଥୁଳ ଧରଣୀର

କୁସୁମର ଶର
ମାଳା କାଞ୍ଚଲ
ସ୍ନିଗ୍ଧ କରେ
ନୃତ୍ୟ ରଚଇ
ଦୋଳକ, ଖେଳଇ
ରୁଣିତ ନୃପରେ
ସ୍ମିତରେଖା, ଆଖି
ଚଳଇ ପଲକେ
ଆନନ୍ଦ ବଡ଼
ଛନ୍ଦେ ଆପଣା
ପୁଷ୍ପ-କୋମଳ-
ଭିତରେ କୁସୁମ-
ଆମେ ରମ୍ଭୋରୁ
ଅବତରି ଟାଣ
ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ଆଶ-
ଦମ୍ଭଭୂତ ଆମ
ନାହାଁତି ଦେବତା
ଦରଶନେ ଏଥୁ
ଲୁଚିଗଲା ରଜ-
କିଛି ନାହିଁ, କହି
ବାଲି ପ୍ରାନ୍ତରେ
ଚର ନବରୂପ
ମାନସଲେକର
ମୃତ୍ୟୁ ଆମରେ

ତୁଟଇ
ଫିଟଇ ।
ଯୁବଣ
ଆରତି ।
ଚକ୍ରର
ଆକୁଳ ।
ଝଲକେ,
ପଲକେ ।
ତୁରିତେ
ଚରିତେ—
ସୁଷମା
ମରମା ।
ଧରରେ
ଶିଳାରେ,
ଧନାରେ;
ଶିଳାରେ ।
ଦେଉଳେ
ପୋରେ ।
ବିଭବ
କି ହେବ ?
ଅଙ୍ଗେ
ରଙ୍ଗେ ।
ସୃଜନା
ଅଜଣା ।

ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି	ବିଛାଡ଼େ ତେଣୁ	ରୂପର,
ଅମର ଏ ଲୀଳା	କଠିନ ଏ ଶିଳା-	ସ୍ତୂପର
ଜଗତ ଜାଣଇ	ମୁକ ଆମେ, ଟାଣ	ପଥର
ଅଜ୍ଞ ସେମାନେ	ଜାଣିବେ କି, ଭାଷା	ରୂପର !
ସଜିମା ଆମ	ଚନ୍ଦ୍ରକା ସିନା	ମାରବ
ତା ବୋଲି କି ନାହିଁ	ତାହାର ଜୀବନ-	କରବ ?
କୁସୁମେ କୁସୁମେ	ଚୁମିସେ ଅରାଏ	ସାମିନୀ
ଅରାଏ ଲକ୍ଷ	ପ୍ରୟୋ-ଆକୁଳ	କାମିନୀ ।
କୁମୁଦ ସଙ୍ଗେ	ନିତ୍ୟ ତାର ଯେ	ପୀରତି
ଜୀବନ୍ତ ନିକ	ମଉନ ବୋଲି ସେ	ଆରତି ।
ଆମେ ସେହିପରି;	ଶିଳା-ଲୀଳା ତଳେ	ଜୀବନ
ଶୁଷ୍କ ବାହାର,	ତଳେ ରଖିଅଛୁଁ	ସ୍ବପନ ।
ମର ମନସର	ଅମର ଯା ତହୁଁ	ଜନମ
ଛୁଇଁ ନାହିଁ ପାରେ	ଆମରେ ତେଣୁ ଗୋ	ମରଣ ।
ମର ସେ ଶିଳୀ	ଚଳିଲେ, ମରଣ-	ପଥରେ
ଅ-ମର ସୁଷମା	ରଖିଗଲେ ଆମ	ପାଖରେ ।
ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି	ବଞ୍ଚିଅଛୁ ତେଣୁ	ପଥର,
ଶୂନ୍ୟ ଏ ବେଳା	କରି ନିତି ରୂପ-	ମୁଖର ।
ଯୋସ୍ଥାରେ ଆମେ	ଲୁଚକାଳି ଖେଳୁଁ	ସକଳେ,
ମାରବ ନିଜନ	ଏ ବେଳାପ୍ରାନ୍ତ	ପଥରେ ।”
ଦେଲ ରସଲୀଳା	ଦେଲୁ ବେଳ ଅତି	ମଉ
ରୂପର ନିବିଡ଼	ସେ ଲୀଳା ଭାବନ	ଚିତ୍ତ ।
କବି ଲେଖନୀରେ	ଶିଳ୍ପୀ ଭୂଳୀରେ	ଯାହାର,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ହୁଏ	ଉଦ୍ବିପ୍ୟମୟ	ବିହାର ।

ସେହି ରୂପମୟୀ	ନଖିଳ ଭୁବନ-	ବାସିନୀ;
ମଳୟ-ଗନ୍ଧା	ଶରତ-ଜୋଷ୍ଣା-	ହାସିନୀ ।
ପୁଷ୍ପ ତାରକ-	ଭୂଷଣା, ଅଭ୍ର-	ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ
ଦୁବାଚରଣା	ଅନନ୍ତ ଦିଗ-	ଦୁକୁଳା ।
ରୂପ-ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସେ,	ପାଷାଣରେ ଦେନ	ଶରୀର,
ଶୂନ୍ୟ ସେ ପୀଠ	ଚଳରୂପେ କଲେ	ଅଧୀର ।
ଚିତ୍ତ ସେ ନଟନ-	ଲୀଳାରେ, କବିର	ମାନସ,
ପ୍ରବ୍ୟ ଚକିତେ	ମୁଗ୍ଧେ ହୋଇଲ	ଅବଶ ।

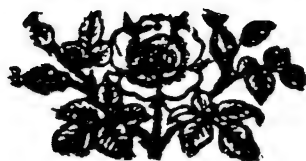
—ଶିଳ୍ପୀ ବନ୍ଦନା—

ବନ୍ଦେ ବାର ଶତ ଶିଳ୍ପୀ,
 ଇତିହାସ ନାହିଁ ତବ,
 ପଛେ କିଛି ରଖି ନାହିଁ,
 ଶିଳାର ବସନ୍ତ କଥା,
 ପ୍ରାଣସ୍ଥାନ ଶିଳା ପରେ
 କି ବଧାଇ ଥିଲ ପାଇ,
 ତୁମେ ନାହିଁ, ନାହିଁ ରଜା
 ଦେଶ, କାଳ, ନାମ, ଧାମ
 ଅଛି ମାତ୍ର ଶିଳାପ୍ରସ୍ଥ,
 ଉତ୍ତମ ଏ ମରୁପ୍ରାନ୍ତେ,
 ଖୋଜୁଥିଲ ଧୀରେ ଧୀରେ,
 ସେହି ମାତ୍ର ବଞ୍ଚିଅଛି,
 ଦରିଦ୍ର କୃଷୀରେ ବସି,
 କେମନ୍ତେ କଲ୍ପିଲ ମନେ

ନାମସ୍ଥାନ ଧାମସ୍ଥାନ ପ୍ରାଣୀ,
 ତବ ଲଗି ମୁକ କାଳ-କାଣୀ ।
 ଯାଇଅଛୁ ଆସି ମାତ୍ର ଏଇ,
 ଏ କୋଣାର୍କ ତବ ସ୍ମୃତିଦେୟ ।
 ସବୁ ବେଳ ତାଳି ଜୀବନର,
 ମହାଶୟା ହସ୍ତରୁ ତୁମର ?
 ପୁରସ୍କାର ଯାଇଛି ସଙ୍ଗତେ,
 କିଛି ତବ ନାହିଁ ଏ ଜଗତେ ।
 ଯାହା ଅଙ୍ଗେ ବାର ବର୍ଷ ଧରି,
 ଶ୍ରମଦ୍ୱାରା ମାନସୀ ସୁନ୍ଦରୀ—
 ଶ୍ରମ ମୋଦେ ଲଭି ପୁରସ୍କାର,
 କାଳଦନ୍ତେ କରଣ ଧୂଳିକାର ।
 ଚାରି ପିନ୍ଧି କବି ବାର ଶତ,
 ଅପରୂପ ରୂପ ଶତ ଶତ ?

ସଜାର ଭୃତ୍ୟତା, ନିଜ
 ହେ ସହସ୍ର କବି, ତବ
 କେମନ୍ତେ ତୋଳିଲ ସତେ ?
 ପାଷାଣର ସେ କବିତା,
 ତୁମରେ ଭୁଲିଛୁ ଜାତି
 ଧାନ ତବ ଇତିହାସ,
 ବଞ୍ଚିଥିବ ସାଧାରଣ
 ସତ କିସ ନାହିଁ ଯଦି
 କିନ୍ତୁ ଧାନ ଜୀବନରେ
 ରଖିଗଲ ଏ ଶିଳାରେ,

ଧାନତାର ବହୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଶ୍ରୀମି,
 କଳ୍ପ-ସରୁ ଏ କମଳ-ରାଣି
 ଶିଳାଦେହେ ଦେଲ ତାହାଲେଖି,
 ବିଶ୍ୱ ପଡ଼େ ମୁଗ୍ଧ ନେତ୍ରେ ଦେଖି ।
 ସେଥିରେ ତ ସତ କିଛି ନାହିଁ ,
 ଏ ପୁରାଣ ବଡ଼ ନିକି ଭାଇ ?
 ସହସ୍ରଙ୍କ ପରି ତ ଜୀବନ
 ଧନ-ରୂପ ବେଶର ବର୍ଣ୍ଣନ ?
 ମନ-ଲୋକୁ ଆଣିଲ ଯେ ଧନ,
 ସେଇ ତବ ଜୀବନ ପରମ ।

ସମର ବିମୁଖ

୧

ବହୁବା ଦୁଃଖ ସ୍ବପ୍ନେ ଦୁଃଖର ରୂପ
ଜୀବନେ ତାହାହିଁ ଗୁରୁତମ ଅଭିଶାପ ।
କର୍କଶ କଠୋର ବାଣୀ ଯଦି ଦରକାର
ପାଇବ କି ଟାଣି ତାହା ମୃଦୁ ବାଣୀ-ତାର ?
ମାଟିର ପ୍ରାଣ, ସେ ତ ଜୀବ କୂଟୀରର
କପରି ସେ ଆଲୋକିବ ରଜ-ଦରବାର ?
କୁହେ ତ ଜୀବନ ଯୁଦ୍ଧେ ଜୟଚୀକା ପାଇଁ
ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଶକ୍ତି କିନ୍ତୁ ହେଲେ ମୋର ଥିଲା ନାହିଁ;
କେ ଦେଲା କିପାଇଁ ଠେଲି ଏ ମହା କନ୍ଦଳେ
ତେଣୁ ରୁଷ୍ଟି ବିକଳ ମୁଁ ବାହାରେ ଅନ୍ତରେ ।
ସବାଙ୍ଗେ ମୋ ଜୀବନର ସବୁ କଣାଦାତ
କ୍ଷତ-ରକ୍ତ ମୋର ଧୂସ, ମୋ ଲେଟକପାତ ।
ହୋଇ ଉଗ୍ର, ଭୟ, କ୍ଳାନ୍ତ, ଜୀବନ-ସମରେ
ଏହି ଭାଗ୍ୟ ବୃହେ ମୁହିଁ ଆଜି ମରମରେ—
ଦୁରେ ନରପାଦ ଯହିଁ ନାହିଁ ପାରେ ପଶି
କେଉଁ ଦୁର ବାରିଧିର ବେଳାବନେ ବସି,

ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଆକାଶର ମାଳ ଛନ୍ଦରେ
 ମେଘମାଳା ଭାସିବାର ସମୀର କୌଶଳେ,
 ବନପ୍ରତି ଛୁପୁଚଲେ, ଦାସର ଆସନେ
 ବସି ମୁଁ ଭୁଲିବି ଦୁଃଖ ଉଦାସୀନ ମନେ !
 ଅଥବା ବେଳାରେ ଶିଳେ ଶୋଇ ବନ୍ଦ କରି
 ଭୁଲିଯିବି ଜଗତର ହବା-ବିଭାବଣା;
 ବିରୁଦ୍ଧ ନୁହେଁ ମୁଁ ଜୀବ ସଂସାରର
 ମୁଁ ଏକ ମଳୟଧାସ, ଧୂଳି ବୋକଲର ।

୨

ଜନତା ନୟନ ଆଗେ ଆପଣା ପ୍ରତିମା
 କେଉଁମତେ ହେଲେ ଥୋଇ, ଆପଣା ମହିମା
 ଦେଖାଇବା ଲାଗି ଯେହୁ ଧରନ୍ତି ଜୀବନ
 ମୁଁ ତ ସେ ଗୋଷ୍ଠୀର ଅଙ୍ଗ ନୁହେଁ କଦାଚନ ।
 ଜଗତର ଅଜାଣତେ ଆପଣା ସ୍ୱପନେ
 କୁଟୀର ତୋଳିବା ଆଶା ପୋଷିଥିଲି ମନେ ।
 ଜନତା ନୟନ ଆଗେ ଉଭାହେବା ଆସି ।
 ଦଶ ଜଣ ସହ ଯୁଦ୍ଧ ଗୌରବ ମନାସି,
 ଅସୁବର ସୁତି, ଜନତାର କରତାଳି
 ଏ ସବୁ ଲାଗି ମୁଁ କେବେ ନ ଥିଲି ତ ଭାଳି !
 ଛୁଟି ପ୍ରତିକୂଳେ ତଳାଇବା ଏ ଜୀବନ
 ଜୀବନେ ଅଟେ ସେ ନିରୁତ୍ତମ ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ।
 ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ମୋ-ସ୍ୱପନ-ନିରୁତ୍ତ-କୁଟୀର
 ବିଧାତା, ଜୀବନ କିପା କଲେ ମୋ ଅସ୍ଥିର ?

ଆଶାଘ୍ନ, ଆଶାଘ୍ନ ଆଜି ପଥ ପରେ
ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ମୁହିଁ ଜନନେସେ ଭୟ କରେ !
ଯାଏଁ- ଶୁଲି ସେହି ସ୍ଥାନେ ପାଇବ ନିସ୍ତାର
ନ ଥିବ ଯେଉଁଠି ଜୀବନର ଅତ୍ୟାଚାର ।

୩

ବୋଲିବେ କେ, ଛୁଡ଼ି ମାନବର ସଙ୍ଗ ସୁଖ
ସିବା କେଉଁ ବେଳାଭୂମେ ହୋଇଣ ବମ୍ବୁଖ
ସଂସାରର କୋଳାହଳେ, ଜନତା-ଜଞ୍ଜାଳେ;
ଘୋର ଦୁର୍ବଳତା ଏ ଯେ କବି କୁମୁଠାରେ ।
ମାନବର ଦୁଃଖେ ସୁଖେ ମିଶାଇ ଜୀବନ
ଜୀବନ-ସମରେ କରି ସ୍ୱେଦ ବସର୍ଜନ,
ଦଳିତ-ଦୁର୍ବଳ ବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ ପ୍ରାଣେ
ସହି ଦମ୍ଭ-ମୂର୍ଖତାର ଚର ଅପମାନେ,
ଦେଖାଅ ମୁକ୍ତିର ପଥ, ପନ୍ଥା ଉଦ୍ଧାରର
ପଛେ ଯେ ଆସିବେ ବାଟ କାଡ଼ି ତାହାକର ।

୪

ଏକା ଏକା ଆଜି ଏ ଯେ କାନନ-ପ୍ରୟାଣ
ଦେଖାଏ କି ତାହା କବି-ଦୁର୍ବଳ ପରାଣ ?
ଧଉଣୀରେ ଚରନ୍ତନ ଲଗିଛି ସମର
ଯାହାଲଗି, ତାହା ଅତି ଅକସ୍ମିକକର ।
କାଞ୍ଚନର ବଞ୍ଚନାରେ ମୋହିତ ଜଗତ
ତାହାର ଭୂଳାରେ କିଏ ଲଦୁ, କେ ମହତ ।
ମୋର କରପୁଟେ ତାହା ନାହିଁ ଥିଲା ଯେଣୁ,
ରୁମ୍ଭିବାକୁ ହେଲ ମତେ ମୂର୍ଖପଦ-ରେଣୁ ।

କାଞ୍ଚନ ସମରେ ପଶି ଜୀବନ ଲଞ୍ଜିତ
 କରିବାକୁ ନାହିଁ ମୋର ମାନସ କଷ୍ଟକ ।
 ଅଥବା ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଯଶ, ଯାହା କାଳ-ମାରେ
 ଉଠି, ପାଟି ଚରଲଗି ନରେ ଅବମାରେ,
 ତା ଲଗି ପାଗଳ ପରି କ୍ଷୟିବା ଜୀବନ
 ଅନୁମୋଦନ କି କରେ କେବେ କରିମନ ?
 ତେଣୁ ଆଜି ସେ ଆଉ ମୋ ବଦନ ଫେରାଇ,
 ସୁଦୂର ସାଗର ଖର ବେଳାବନେ କାହିଁ,
 ଗମନେ ବାସନା ମମ ଛୁଇଁବ୍ୟଥା ସହ,
 ଜୀବନ-ଗଞ୍ଜିଣା ଯେଣୁ ହେଲଣି ଦୁବହ ।
 କୋଟି କୋଟି ନରନାରୀ ମଉଁ ଯାହା ଲଗି
 କରିଗଉ ହୋଇ ଯଦି ଚେଁରେ ବସଗୀ,
 ପଛ କରି ତାକୁ, ତଳେ ଦରିଦ୍ର କୁଟୀରେ
 ଶୁରୁ ବୋଲି ନିନ୍ଦା କିଏ କରିବ କରିରେ ?
 ଜନତାରେ ରହି ଅବା ବଜାନ୍ତି ମୋ ବେଣୁ
 ବ୍ୟଥାର ଅଶ୍ରୁରେ ଓଦା କରି ପଥରେଣୁ,
 ଜନତା ହସିବ ମତେ ଅଙ୍ଗୁଳ ଦେଖାଇ
 ନାରୀ ପରି ଏ ଲୋକଟା କାନ୍ଦୁଛି କିପାଇଁ ?
 ବେଳେ ହେଲେ ଶ୍ରବଣା କି ଏ ମୂର୍ଖ ଜନତା
 କାନ୍ଦିବାକୁ ଜଗତରେ ଅଛି ଏତେ ବ୍ୟଥା ।
 ଅଥବା ଶଶାରେ ଦେବି ରୁଦ୍ର ଅଭିଶାପ
 ସମାଜ-ସଂହାରକାରୀ ବସ୍ତ୍ର-ଆଳାପ,
 କହିବି ବିନାଶ କର ଧନର ସଂସାର
 ଦରିଦ୍ର ସଂସାର ଲଗି କାଟି ନିଆ ଗାର ।

କିନ୍ତୁ ଫଳ ସେଇ କଥା—ଦଳେ ଅତ୍ୟାଶୁର
 ଚଢ଼ି ଆଉ ଦଳେ ମାସ ଆଣିବା ଦକାର ।
 ଦଳେ ଲୋକ ସବୁବେଳେ ଥିବେ ଜଗତରେ
 ଉଠିବେ ସେ ମାଡ଼ି ଦଳ ଆନକୁ ଉପରେ;
 ତାଙ୍କ ପଦତଳେ ଥିବେ ମୋପରି ଅସୁକ
 ମୁଣ୍ଡପରେ ଉଡୁଥିବ ପତାକା ବହୁତ ।

ପ୍ରେମ-ପ୍ରଲଟେରିୟାଟ୍-ସାମ୍ୟ-ଶ୍ରମିକର,
 ଅସାଲେ ସେ ଶେଷ ଦଳେ ଡକାଇତକର ।
 କେଣୁ ଆଜି ମୋ ବାସନା, ଯାଇ ଦୂର ବନେ
 ଭୂଣ-ଶେଷେ ବସି ନିଜ ସହ ନିକାଞ୍ଚନେ
 ରଚିବ ଗାଇବ ଗୀତ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସର
 ବଚନ ରଚିବ ଚପ୍ପ ଲୋଚକରେ ଭରି ।
 ଥିବ ଯଦି ସେ ଗୀତରେ ଦର୍ଶ୍ୟ ହାହାକାର
 ମୋ ପ୍ରାଣ ବ୍ୟର୍ଥତାମୟ ତିକ୍ତ ଅଶ୍ରୁଧାର,
 ମୋ ପରି ପରସ୍ତ ଯେତେ ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମେ
 ବାଜିପାରେ ମୋ ସଙ୍ଗୀତ କାଳେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣେ ।
 ହେଉ ତାହା ସିଦ୍ଧି ଏକ, ଏ ବ୍ୟର୍ଥ ଜୀବନେ,
 ଭଗ୍ନ ବୃଷ ଲଗୁ ହେଲେ କାହାର ଇଚ୍ଛନେ ।

ଆତତାୟୀ

ଅର୍ଚ୍ଚନା !—

ଅବିଷ୍ଟେନ ଆରମ୍ଭିତ ମୃତ୍ୟୁବିଧା ତାର,
ସମେ ଜଡ଼ ଦେହେ ମୋର, ହୋଇଆସେ, ଶୋଣିତର ଧାର ।

ଆଉ ଡେଇଁ ଶୁଭ ନୁହେଁ, ଶେଷ କରେ ମୋ ଦୁଃଖ-ଜୀବନ,
ଜୀବନେ ଯେ ପ୍ରାୟ ମମ, ଦେବ ତାଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୁର ମରଣ ।

ଶୋଇଛନ୍ତି ମାତା ପୁଅ !— ଧୀରେ ଜଳେ କରୋସିନା ଗାପ,
ଅଧା ଅଧା ମୁଖ ତାଙ୍କ, ଦେଖାଯାଏ ଦୁଆର ସମୀପ—

ଦୁଆର ଦେଇଛି ଜାଲି, ବନ୍ଦ ସବୁ ଭିତର ବାହାର,
କେହି ଶୁଣି ନ ପାରିବ, କଲେ କେହି ଭିତରୁ ଚିତ୍କାର ।

ଦୁହିଁକୁ ବେଇଛି ନିଶା ପାମାୟରେ, ଶାଠ୍ୟ କହି ପଣା,
ସୁଧା-ଅବସନ୍ନ ଦେହେ ଲଗିଅଛି ନଦ୍ରାର ପ୍ରେରଣା ।

ପ୍ରାଣେ ଶୁଭ ହାତେ ମୋର—ଆଶା କରେ ଏକ ଏକ ଚୋଟେ
ଶେଷ ମୁଁ କରିବି ତାଙ୍କୁ, ଦୁଃଖ ଶେଷ ହୋଇବ ମିନିଟେ ।

କପଟ କହିବେ ଲୋକେ ? କହିନ୍ତୁ ନା କହିବେ ଯା ଆସେ
ମୁଁ ଜାଣେ ମୁଁ ଆତତାୟୀ, ଏମାନଙ୍କ କଲାଣ ସକାଶେ ।

ଏଇ ଯେ ଶୋଇଛି ନାଶ—ରୂପସୀ ସେ ଅଳପବୟସୀ,
 ଦାରିଦ୍ର୍ୟ କରିଛି ତାକୁ ଘନା, ଛୁଗ୍ଗା, ଛୁଷା, ବର୍ଷାପୂର୍ଣ୍ଣା ।
 ଭଗବାନ କହୁ ଆସି ତାକୁ କେତେ କରିଛି ପ୍ରଣୟ
 ପ୍ରଣୟେ ପୋଡ଼ିବା ଦୁହେଁ ଦେଖିଥିବେ ସେ କରୁଣାମୟ ।
 ରଖିବାକୁ ତାହାକୁ ମୁଁ ପ୍ରାଣି-ଯୋଗ୍ୟ ବଞ୍ଚିବା ସୁଖରେ
 ଗୋଟିଏ କୁଟୀର ଦେଇ, ରଖି ତାରେ ଅଭାବ ଭର୍ତ୍ତିରେ;
 ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସଙ୍ଗେ ମୁଣ୍ଡ ଲଢ଼ି ଲଢ଼ି ହୋଇଲି ଜଖମ
 ତାକୁର ଖାଇଲ ବେଶୀ, ଯେତେ ମୋର ବ୍ୟର୍ଥତା-ସରମ ।
 ଧାଇଁବାର ବାର ହାରେ, ମାଗି ବାର ଜଣେ ହାତ ପାତ
 ଫେରିବାର ମୁଣ୍ଡେ ବୋହୁ, ବ୍ୟର୍ଥତାର ଲଞ୍ଜିନା ନିହାତି;
 ପ୍ରତ୍ୟହ ବଞ୍ଚିବା ‘କାଲି-କ-ହେବ’ର ଭୟ ସଙ୍ଗେ ଲଢ଼ି
 ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ମୋ ଜୀବନ ତା ଆଗରେ ଯାଇଅଛି ସଡ଼ି ।
 ସକଳ ଆଶାର ହାରେ ହାତ ମାର ଫେରିଛି ନିରାଶେ
 ଆଶାର ବୁଡ଼ୁକୁ ତାକୁ ମୁକ୍ତି ଦେବ ଆଜି ଅବଶେଷେ ।
 ତା ପାଶେ ଶୋଇଛି ପୁଅ !—ରବି ଏହି ସଖା ଜନମାର
 ମୋର ପ୍ରତିବନ୍ଧ ପରି ଯେହ୍ନେ ଦିଶେ ତା ଶୁଦ୍ଧ ଶରୀର ।
 କର୍ମକାନ୍ତ ଲଞ୍ଜିତ ମୁଁ ଫେରିଆସେ ଯେବେ ଗୃହଦ୍ୱାରେ
 ଛୁଡ଼ା ଆଏ ସ୍ନେହ ଶିଶୁ ମୋହଠାରୁ ଆଶ୍ରେଷ ଆଶାରେ ।
 ଯେତେ ଯେବେ ଆସେ ପାଶେ, ବେଇ ଦେଇ ଆଶ୍ରେଷ ତୁମ୍ଭେ
 ପ୍ରାଣ ମୋର ଶାନ୍ତ ନୁହେଁ ! କଣ୍ଠେ ତାର ଦସ୍ତେଟି ବଚନ ।
 ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ ମୁତ ପ୍ରଶ୍ନ, ଅକାରଣ ହାସ୍ୟ ଅଶ୍ରୁ ଜଳ
 ଥିଲା ଆମ ଦୁଃଖଗୁଡ଼େ ଏକମାତ୍ର ଆନନ୍ଦ-ସମ୍ବଳ ।

ସେହି ମୋ ଭକତୁଁ ଜାତ ସନ୍ତାନରେ କରିବି ବିନାଶ,
ଭଗବାନ ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆ ହୋଇ କହିବି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ।

ସବୁ ଶେଷ ହେବା ଆଗୁଁ ଅରେ ପୁରୁ କରେ ଭଗବାନ
ମିଥ୍ୟାଟିକି ବେଦେ ଶାସ୍ତ୍ର ହୋବନ୍ତୁ ଯା ତବ ଗୁଣ ଗାନ ?

ଶୁଣିଛି ଭକତେ ତୋତେ ବଞ୍ଚିବାର କରୁଣା- ବାରିଧି
କରୁଣାର କଣ ଦେଲେ ନ ପାଇଛି ମୁହିଁ ଏ ଅବଧି ।

ସେଟ ଲଗି ଯାହାଙ୍କର ନାହିଁ ଚିନ୍ତା ସେ ତୁମ ପ୍ରାବଳ
ଦେଉଳ ତୋଳାନ୍ତି ସେହି ଯେତେ ଧନୀ, ଅତ୍ୟାତ୍ମୀ, ଠକ ।

ମତେ ତ ଦେଇନା କିଛି, ଭାବିଲେହେଁ ଯୋଡ଼ିହସ୍ତ ହୋଇ
ସବୁ ଚେଷ୍ଟା ଭାଙ୍ଗି ମୋର କରିଅଛ ନିତ୍ୟ ଧୁଳିଶାୟୀ ।

ଜାଣେ ଖାଏ ଭୋକ, ଭୋକେ ଶିଳେ ସର୍ପ, ମାରେ ତା ମୟୂର,
ମୟୂରେ ମନୁଷ୍ୟ ଖାଏ—ପତ୍ନୀ-ଏହି ତୋ ପୁଣ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ।

ମନୁଷ୍ୟ-ସମାଜେ ଚଳେ ସେହି ମାତି—ଜଣେ ଆଉ ଜଣେ
ଧୁଳିଶାୟୀ କରି ତାର ନେଲେ ସବୁ, ପଉରୁଷ ମଣେ ।

କାହାର ଅନିଷ୍ଟ ମନେ ଚିନ୍ତା ମଧ୍ୟ କରିନି ଜୀବନେ
ତଥାପି ଗୋଡ଼ାନ୍ତି ଶ୍ଵାନେ ପଛେ ମୋର କହ କି କାରଣେ ?

ଦୟା କରୁଣାରେ ଭରା ବଧାତାର ଏ ଜଗତ ପରା ।

ଭକ୍ଷା ଦେବା ଆଉ ତେଣେ, ଭଙ୍ଗ ହୁଏ ମୋ ଅନ୍ନ ଖପର ।

କା ଆଗେ କହିବି ଦୁଃଖ ? ଅନ୍ୟାୟେ ତ ଗଡ଼ା ଏ ସଂସାର
କିଏ ସେ ପୋଛିବି ଅଶ୍ରୁ ? ଅଶ୍ରୁ ରେ ତ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରସ୍ତାର ।

ଭପାୟୁ ନ ଦେଖି ଆଉ କରିବାକୁ ଦୁଃଖ ଅବସାନ,
ଭାବି ଭାବି ଶାନ୍ତି ଖୁରେ ଦେଇଅଛି ଆଜି ମୁଁ ଶାଆଣ,

କହିବେ କେ ଧର୍ମବକ, ଦୁଃଖ ଭୋଗ ପାପ ଫଳ ସିନା,
ବେଶ୍ କଥା — ପାପ ମୋର କେହିହେଲେ ବୁଝାଇ ବେଶ୍ ନା !

ଭଲୁକା ଆକାଶ ତଳେ ନିଶୀଥରେ ହୋଇ ଯୋଡ଼ହସ୍ତ,
ତାକିଛି ମୁଁ ବାରମ୍ବାର, “ଭଗବାନ ବୁଝାଇ ସମସ୍ତ ।

କହ କିନା କିବା ପାପେ ଜୀବନକୁ କଲ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ
ପ୍ରତିଦିନ କଲ ମୋର ମଧୁସ୍ବପ୍ନ, ସାଧୁ-ଶ୍ରମ ପଣ୍ଡ ।”

ଉତ୍ତର ପାଇଲି କାହିଁ ? ଗଣ୍ଡ ଅଶ୍ରୁ ବୋହିଯାଏ ଶୁଖି
ଅନାଦୃତ ଶିଶୁ ପରି ଧରେ ଶଯ୍ୟା ମୁଁ ଆଜନ୍ମଦୁଃଖୀ ।

ଭାଗ୍ୟଧର ଯେଉଁସବୁ, ତାଙ୍କ କଥା କରି ଆଲୋଚନା,
ପାଇନି ବି ମୋ ଜୀବନୁଁ ତାଙ୍କଠାରେ ବେଶୀ ପ୍ରଶଂସଣା ।

ଆଉ ସବୁ—ହସ୍ତ ମୋର, ଶିଥିଳିତ ହୋଇ ଆସିଲଣି
ବିଗିଡ଼ିବ ସବୁ ଯଦି ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହୁଏ କାର ପୁଣି ।

ଜୀବନର ମାୟା କହ—ହୁଏ ତ ଏ କରିବେ ଚିକ୍କାର
ଦୁଃଖେ ଲଞ୍ଜିନାରେ ମଧ୍ୟ ଜାଇବାକୁ କରିବେ ବିରୁଦ୍ଧ ।

ଅନିଚ୍ଛୁକ ରୋଗୀ ମୁଖେ ବଳେ ଦେବା ପରି ଅଭିଷେପ
ଏ ଦୁହିଁକୁ ଦେବ ଆଜି ନିର୍ବିକାରେ ମୃତ୍ୟୁ ଆଣିବାବ ।

ବଞ୍ଚିବାର ଲଜ୍ଜା ଦୁଃଖ, ଆଶ୍ରା ଦିଏ ଜୀବେ ଯେ ମରଣ
ସିଏ ପୁଣି ପାପ ?—ସେ ତ ଦୁଃଖଜନ ପରମ ଶରଣ !

ଆସ ପ୍ରିୟେ, ଆସ ବନ୍ଧୁ—ଅତି ସ୍ନେହ ବଧୂବ ଦୁହିଁରେ
ବଣ୍ଟକେ ତ ପାରିହେବା ଦୁଃଖମୟ ଜୀବନ-ନଦୀରେ ।

ଜୀବନେ ପାଇଲେ ଯାହା ଧନତାର ବିଷାକ୍ତ ଚକ୍ରତା
ଜୀବନର ଆରପଟେ ଦେଖିବାନା, କିବା ଅଭିଜ୍ଞତା ।

ଏଇ ବେଲି ଖୁର ଧାର, ଶିଶୁ ବେଳେ-ବେଶ୍; ବେଶ୍; ବେଶ୍
 ସାବାସ ଶାଆଣ !— କଲ୍ଲ ଜୟନ୍ୟତା ଦଣ୍ଡକରେ ଶେଷ;
 ସୁନ୍ଦର ତା ଆଖି ଦୁଇ ପୁଟିଆସେ—ନାଚେ ଛୁଲ୍ଲ ଶିର
 ନ ଚାହିଁବ ସେ ଆଡ଼େ ମୁଁ—ଶେଷ କରେ ଦୁଃଖ ଜନମାର !
 ରୁମ୍ଭିଛୁ ଏ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଗଳା ଆଗ ପଛ କେତେ ଲକ୍ଷ ବାର
 ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ଗଣ୍ଡ, ନମ୍ନ ଓଷ୍ଠ—ସୁକୋମଳ ଧାର ।
 ଅନାବୃତ ବସ ଏହି — ନିତ୍ୟ ଅଭିସ୍ନାତ ମୋ ରୁମ୍ଭନେ,
 ଶ୍ରେଣେ ଶ୍ରେଣେ କ୍ଷୀଣ ଆଜି, ଡଳିପଡ଼େ କଙ୍କାଳର କୋଣେ ।
 ଖାଲି ସ୍ନେହ କେତେ ଆଉ ବଞ୍ଚାଇବ ହୃଦୟଗିନୀରେ
 ସାମାନ୍ୟ କୁଟୀର ଖଣ୍ଡେ ନାହିଁ ତାର ବରଷ ମସ୍ତାରେ ।
 ଭବିଷ୍ୟେ ବା ଆଶା କାହିଁ ?—ଆଉ, ଆଉ ବେଳେ ଦେଲ ଖୁର
 ସକଳ ଜନତା ତାର କରଦିଏ କ୍ଷଣକରେ ଦୂର ।

ସନ୍ତାନ—ଶୋଣିତ-ରକ୍ତ ଏଇ ଖୁର ଜନମାର ଗଲେ
 ବସାଇଲି ! ଯାଇଛି ତ !—ବେଶ୍ ଯାଏ !—ଶେଷ ଏକା ଅରେ ।
 ଯାଅ ଖୁର — ବେଲି ଫିଙ୍ଗି—ଦୁହିଙ୍କର ଶବର ମଝିରେ
 ଶୋଇ ଆଲିଙ୍ଗନେ ଧରି, ଠିଆ ହେବ ମରଣର ଖରେ ।

ନବଜନନୀ

ହେ ନବଜନନୀ,
ସନ୍ତାନ-ଜନକ କରେ
ବିସ୍ମୟିତ ଭକ୍ତିଭରେ
ତୋ ପଦେ ପ୍ରଣାମ ପୁଣି ପୁଣି !

କାଲି ଥିଲ ବମ୍ବୁ ହରିଣୀ
ସୌବନ-ବସନ୍ତ ବନେ
ଧାଇଁ ବୁଲି ଆନ ମନେ,
ହୋଇଥିଲ ସ୍ବପନ-ରୁଣିଣୀ !

ଆଜି ଦେଖେ ବ୍ୟସ୍ତ ଜଞ୍ଜାଳରେ,
ଧରାଗତ ନବ ମନୁଷ୍ୟରେ
କଳାଶମୟ ସେ ବସେ
ସ୍ତନ୍ୟ ଦେଇ, ଚାହିଁ ଚାଷେ
ପରମ କରୁଣାଭରେ,
ଚୁମ୍ବି ନବ ବାସ୍ତବ୍ୟରେ,

ହୋଇଅଛି ନବୀନ ଜନନୀ !

ସେହି ସେ କୋମଳ ବସ

ଆଶ୍ରା ମୁହିଁ ଖୋଜିଅଛି ଯହିଁ,

ତହିଁ ପୁଣି ସଂଚୟନ

ଥିଲ କର ଆୟୋଜନ

ନବୀନ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପାଇଁ !

ହେ ନାୟା ତୁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ

ତୋର ସେହି ବସଯୁଗେ

ପ୍ରେୟସୀ, ପ୍ରସନ୍ନା ବେଶେ

ସ୍ନେହ ଢାଳି ନିବିଶେଷେ

ମାନବରେ ଆଖିକୁ ବଢ଼ାଇ !

କାହୁଁ ତୁ ଆଖିଲୁ ଏହି

ନବଜାତ ଜୀବନରତନେ ?

ନିଜ ଦେହେ ମାୟାବିନୀ

କେମନ୍ତେ ପ୍ରତିମା ଦେଲ

ଅନ୍ତରର ଗୁପ୍ତ ସୁପନେ !

ମହାପୁଷ୍ପି, ହେ ସ୍ନାତ୍ତ ଧରଣି,

ଗୁରୁ ଦେହ ଲତା ପରେ

ଫୁଟାଇଲ ଜୀବନ ସୁମନେ ।

ଜନପୁଷ୍ପୀ ମାନବ ଜାତିର,

ହେ ନାୟା, କରଇ ନମସ୍କାର !

ଗବାକ୍ଷେ ଯେ ଦିନ ମତେ କଟାକ୍ଷେ ଚାହିଁଲ,

ଆଲିଙ୍ଗନେ ପାଶେ ବସାଇଲ,

ଅଲକ୍ଷେ ଥିଲ କି ଏ ବରୁର ?

କି ଛଲେ ଯେ ଜନନ ପିପାସା
 ମେଣ୍ଟିବାକୁ, ମୋର ପଦତଳେ,
 ଦେଲ ଦେହ ମନ ସମସ୍ତରେ,
 ସୃଜନର ପିପାସାରେ
 ମୋ ଆଶ୍ରେଷେ ଆପଣାରେ
 ଏକୁ କଲ ଯୁଗଳ ପ୍ରକାର !

ହେ ପ୍ରକୃତ ମାୟାବିନି,
 ହେ ଧରଣୀ, ମାନବ-ଜନନି,
 ହେ ନାଗ ଏକାନ୍ତ-ସଖୀ, ପୁରୁଷର ନିତ୍ୟ ସଂଜ୍ଞାକନୀ
 ତୋ ପଦେ ତୋ ପ୍ରିୟ କରେ
 ବାରମ୍ବାର ଭକ୍ତି ନମସ୍କାର !

ନାରୀର ଅଧିକାର

ପ୍ରିୟ ମମ, ଭାରି ଏ ଅନ୍ୟାୟ,
 ଭବିଷ୍ୟ ଅସୁରୁଣୀ କଥାରେ,
ମୋ ଜୀବନ-ସାର୍ଥକତା ଖାଲି,
 ଦାସୀ ପରି ତୁମର ସେବାରେ ।
ମାନବର ଜନମା ମୁଁ ନାସ୍ତି,
 ଜନମା ମୁଁ ତମ ସନ୍ତତିର,
ମାଆ ବୋଲି ପୂଜା ଯେ ପାଇବ,
 ତା ଜୀବନ ହୋଇବ ଦାସୀର ?
କହିଥିଲ ପ୍ରଥମ ମିଳନେ,
 ହୃଦୟର ଶୁଣି ବୋଲି ମୋତେ
ସେ କି ମୋତେ ଭୋଗ-ଲଳସାତେ,
 ଯଉଁକି ମନ୍ଦିର ଉନ୍ମତ୍ତେ ?
ନାଶର କି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯାତ୍ରା କିଛି,
 ରୂପ ଏଇ ଚରମ-ସମ୍ବଳ ?
ଆମର କି ସିଦ୍ଧି ବାଣ୍ଟିବାରେ,
 କୁହୁଁ ଏ ଶରୀର ମାଂସର ?

ମାନବର ମାଆ ଠାରୁ ତମେ
 ଆଉ ବେଶୀ ଆଶା କର ନାହିଁ ?
 ଜନ୍ମ ଆମ, ତମ ପକ୍ଷରେ
 ଦାସୀ ରହି ଚିର ସେବା ପାଇଁ ?
 ତମଠୁ ମୁଁ କହୁ ଆଶା କରେ,
 ପୁରୁଷରେ ଅଳ୍ପ ନୁହଁ ପ୍ରିୟ,
 ହୃଦୟର ଶୁଣି ଯେ ଚାହାନ୍ତି
 ନ୍ୟାୟ ଚାର ଅଧିକାର ଦିଅ ।
 ତମର ଯେ ଦାସୀ ମୁଁ ସତରେ,
 ସେ ନଥା କି ଅଶା ହେ ମତେ,
 ତମ ହୃଦୟର ମୁଁ ଯେ କହୁ,
 ଦେଖାଇବି ଜଗତେ କେମନ୍ତେ ?
 ଜ୍ଞାନେ ମତେ କର ଗଣ୍ଡପୁରୀ
 କରମରେ ଶିଖା କଉଶଳ,
 ଧରମରେ କର ମତେ ସାଥୀ,
 ଭବିଷ୍ୟରେ କର ଟଳମଳ
 ତେବେ ସିନା ଜୀବନ-ପଥରେ
 ହେବ ତବ ସୁଯୋଗ୍ୟ-ସଙ୍ଗିନୀ,
 ଦୁଃଖେ ମାତା, ରକ୍ତ ଅବସରେ
 ଦିବା କର୍ମେ ସହଧରମିଣୀ
 ଖାଲି ଯଦି ଆଶି ରଖ ପ୍ରିୟ;
 ଗୁରୁ ଏଇ ନାଶ ଦେହଟାରେ
 ନରକର ଦ୍ଵାର ବୋଲି ନିଶ୍ଚୟ
 ଦିନେ ହୋଇବି ବକାରେ ।

ମାଟି ଦେହେ ଦେଖାକୁ ହେ ବେଶ,
 ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦିଅ ଜଗଜ୍ଜନମାରେ,
 ଶକ୍ତି ରୂପେ ଉଦ୍ଧା ହେବ ନାଶ,
 ତୋ ଦକ୍ଷିଣ କରି ସନ୍ନିଧିରେ ।
 ଦୁହେଁ ସିନା ହୋଇଲେ ସମାନ,
 ସଦ୍‌ଯୋଗ ହେବ ସୁଖକର,
 ଗୁହ୍ୟବାସୀ କରି ତ ରଖିଲ,
 ଯୁଦ୍ଧେ କିଏ ଯୋଗାଇବ ଖର ?
 ତଲ୍ଲଭକା ନ ଶିଖାଅ ସଦା
 ହେବୁ ଆତ୍ମ ତମ କାନ୍ଦ ଶ୍ରୀ,
 ତଲ୍ଲଭକା ଶିଖାଇଲେ ଆମେ
 ଯୁଦ୍ଧେ ନେବୁ ତମ ତରକାର ।
 କେବଳ ମୁଁ ନୁହଇ ରମଣୀ
 ନାଶ ମୁଁ ସେ ନରର ସମାନ,
 ରତ ରୂପେ ଦେବ ତାକୁ ସୁଖ,
 ରଣୀ ରୂପେ ବେବ ମୁଁ ସମ୍ମାନ !
 ମାଆ ହୋଇ ଚକଚକ କାଢ଼ି
 ବଞ୍ଚାଇବ ବଂଶ ପୁଣି ତାର
 କହ କେହ୍ନେ ହେ ପୁରୁଷ-ପ୍ରିୟ,
 ଗୁହ୍ୟବାସୀ ବୋହୂବ ଏକ୍ଷର ?
 ଜ୍ଞାନେ ଗୁଣେ ହୋଇ ଗଣସୂତ୍ରୀ
 କରଲେ ମୁଁ ତବ ଦାସୀ ପଣ,
 ଏକଠାରୁ ମହତ୍ତର ନର,
 ନୋହୁବ କି ବଳେ ହେ ଆପଣ ?

ଅପଣ୍ୟ ପ୍ରେମ

କହୁ ଜନ ବେଳେ କହୁ ପ୍ରଥମ-ଜୀବନେ,
ଦେଖାଇଲେ ପ୍ରଣୟର ଗଭୀର ମମତା,
ସେ ଦାନ-ପ୍ରମତ୍ତ, ଭାବ ଧନ୍ୟ ମନେ ମନେ
ଉପହାସେ ଭୁଲିଥିଲି ପ୍ରଭୁ, ତବ ସତ୍ତା ।

ହମେ ମୁଁ ଜାଣୁଛି ଏବେ ସେ ଦାନର ତଳେ
ଥିଲା ଓତପ୍ରୋତେ ରହି ସୁଷ୍ଟ ଅହଂକାର
ଏକ କରେ ବେର, ନେକା-ଆଶା ଆନ କରେ
ମମତା-ସଂସ୍କାର ମାତ୍ର ବରନ—ବରୁର ।

କଉଁତ ସେ ପକ୍ଷୟୁଗ, ସ୍ବପ୍ନ-ବିହାସୁସେ
ଯା ଦେନ ମୁଁ ଉଡ଼ୁଥିଲି ଆନନ୍ଦେ ସେ କାଳେ,
ପୀଡ଼ା ଆଜି ସବାଙ୍ଗରେ ଶୃଙ୍ଖଳ ପରଶେ,
ପୀଡ଼ିତ ମୁଁ ସେ ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଣୟର ଭାରେ ।

କବି ଆତ୍ମା ଖୋଜେ ଆଜି ସେହି ସେ ପ୍ରଣୟ
ନାହିଁ ଯହିଁ ବିପଣୀର ପଣ୍ୟ ବନମୟ ।

ଅଦାନ

ମନେ କି ରଖିଛୁ ନାଥ କେତେ ସେ ଭୟାନା,
କେତେ ନିନ୍ଦା, ଉପହାସ, ଚାକ୍ଷୁକ୍ୟ, ବିରକ୍ତି
ପିଙ୍ଗିଛୁ ମୁଁ ତବ ମାଥେ, ଦୁରେଇ ଅର୍ଚନା,
ବ୍ୟର୍ଥ ହେଉଁ ମମ ଛୋଟ ଛୋଟ ଅନୁରକ୍ତି ?

ଶିଶୁ ଯେତେକେ ବଳପନ୍ଥ କାଠିଦୁଟା ପାଇଁ
କ୍ଷଣିକର ଲାଗି କେତେକେ ବେଦିରୁ ହେ ନାଥ;
ହସୁଥିବ ପକ୍ଷ ତମେ ଅନୁଗ୍ରହେ ଥାଇ
ମାରବରେ ସବୁ ମୋର ତରସାର-ଘାତ !

ଆଜି କିନ୍ତୁ ଜାଣୁଛୁ ମୁଁ ହେ, ଜଳାଶୟନୀ,
ରଖିଥାଅ ଶୁଭ-ବାଜ ଘୋର ବିପତ୍ତିରେ,
ଜ୍ଞାନପାଇଁ ସୃଜିଅଛୁ ପ୍ରମାଦ, ସନ୍ଦେହ
ମିଳନ-ଆସ୍ବାଦ ଥାଏ ବିରହର ମାରେ ।

ଦାନ ପାଇଁ କରୁଥାନ୍ତି ସ୍ତବନ ସମସ୍ତେ
ନ ଦେଇଛୁ ଯାହା, ତାହାପାଇଁ ମୁଁ ନମସ୍ତେ ।

ଈଶ୍ଵର ସାଧାରଣ

ହେ କୋଟିଭୁବନେଶ୍ଵର, ଜ୍ଞାନା ଯୋଗୀ ଜନେ
ଜାଣେନା କି ରୂପ ତବ ଦେଖନ୍ତୁ ମନନେ,
ଜାଣୁଛି ଏତିକି ମାତ୍ର, ହେ ବିରାଟତମ
ସୁଦ୍ରେ, ସାଧାରଣେ ତବ ପ୍ରକାଶ ପରମ ।

ଅନନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ଅବା ଉତ୍କଳ ଭୂଧର,
ତହିଁକି କେବଳ ତବ ପ୍ରିୟ ଅଧିଷ୍ଠାନ ?
ଖାଲି କି ତାରକାମୟ ମହା ମାଳାମୟ,
ତବ ମହା ବିଭୂତିର ପ୍ରଖର ମହାନ ?

କବି କିନ୍ତୁ ଦେଖେ ନିତ୍ୟ, ହେ ମହାମନ୍ତ୍ରମ
ତୁମରେ ଜନନୀ-ସ୍ନେହେ, ତନୟା ତନୟେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଫୁଲେ କି ପ୍ରକାଶ ତୁମର, ଅସୀମ,
ଆମ ନିତ୍ୟ-ହାସ୍ୟ-ଅଶ୍ରୁ ତମ କଥା କହେ ।

ବିରାଟ ବିରାଟ ଯେତୁ କଳ୍ପନାର ପାରେ
‘ମୁହିଁ ତାଙ୍କୁ ଜାଣେ’ ଦୋଲି ଦାସ କହୁଥାରେ !

ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ଶିଶୁର

କବିର ଅନ୍ତର ତଳେ କେ ଯେଉଁ ଉଠିବେ
“ହେ ଶିଶୁ-ସ୍ୱାକ-କବି, କିଛି ଯେ ବୁଝିନା
ମୋହର ଅଶ୍ରୁ ଯେ କୋଟି ନୟନରୁ ଝରେ
ସ୍ଥାବରେ, ଜଙ୍ଗମେ ଶୁଭେ ମୁହିଁ ଯେ ଯାତନା !

ତମେ ତ ଜାଣନା କବି, କ୍ଷୁଦ୍ରତମ ଗାନ୍ଧୀ
କେ କାହିଁ ଅଜ୍ଞାତେ ଦେଲେ ଦେଲେହେଁ କଷଣ
ତାତହୁଁ ବେଦନା ପୁଟି ମନ୍ତ୍ରେ ମୋର ଚିତ୍ତେ,
କି ବୁଝିବ କି ମୋ ବ୍ୟଥା ନର-ନିର୍ଯ୍ୟାତନ !

ବିଷେ, ବେପୋନେଟେ, ଗୁଳି, ଛୁରକା, ଉପାସେ,
ଯେ ଖାଦ୍ୟ ଯେଉଁଠି ମରେ ଘୋର ନିର୍ଯ୍ୟାତନେ
ଅନ୍ୟାୟ ଯେ ଯହିଁ ସହେ ନେତକତ ଶ୍ୱାସେ,
ସବୁ ତା ଶ୍ରେଣେ ମୁଁ ମୋର ବସନ୍ତ ମରମେ ।

ସାର୍ବଭୌମ ମୋ ମରମ, ଜାଣ ତମେ କବି,
ରହିପାରେ ଧର-ଦୁଃଖ ନାହିଁ ଅନୁଭବ ?”

ସାମାନ୍ୟ ସଞ୍ଜୟ

ମୂର୍ଖ ନର ଅତି ଯହେ ନିଜ ଇତିହାସ
କରେ ଲିପିବଦ୍ଧ; ଶୁଦ୍ଧ ତାର ଅହଂକାର
ଲଭେ ମୃତ ପରିତୋଷ, ଭାବ ଅବିନାଶ
ହେଲ ତାର ପତ୍ନୀରୁଷ । ହସେ ମହାକାଳ !

ହେ ଅନାଦି ମହାକାଳ, ଦନ୍ତେ ଦନ୍ତେ ତବ
କେତେ କୋଟି ସତ୍ୟତାର ମରଣ-ଆସ୍ବାଦ,
ତବ ସ୍ବନେ କେତେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଶୁଷ୍କ ଶବ
ଅଦ୍ୟ-ମତ୍ତ ନର ନାହିଁ ରଖେ ସେ ସଂବାଦ !

ହେ ଶାଶ୍ବତ, ତୁମ୍ଭର ଯେ ନାହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ,
ତୁମେ ଖାଲି ଭବିଷ୍ୟତ, ଅନାଦି ଅଗତ,
ତୁମେ ଖାଲି ଦୃଷ୍ଟିର ସ୍ରୋତ ବହମାନ,
କହ କାହିଁ ରଖିବ ମୋ ସାମାନ୍ୟ ସଂଚିତ ?

ତମେ ଜାଣ ନିଃସ୍ବ ମୁହିଁ, କିଛି ମୋର ନାହିଁ,
ଖାଲି ଏକ ଅଶ୍ରୁବନ୍ଧୁ, ଧର-ଦୁଃଖ ପାଇଁ ।

ଅଶ୍ରୁର ହସାଦ

ହେ ନାଥ ! ଦେଇଛ ଯାହା ଏହି ଅକଂଚନେ,
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଚର୍ହି ଏ ଦୁଃଖୀର ଚପ୍ତ ନେତ୍ର-କାରି,
ସେଇ ମୋର ଉପହାର କୁନ୍ତ ଶ୍ରୀଚରଣେ—
ହୃଦୟ-ମନ୍ତ୍ରନ ବ୍ୟଥା କରି ମୁକ୍ତା-ମାଳି ।

ଦରିଦ୍ର, ଅକ୍ଷୟ, ପଙ୍କଜ, ମୂର୍ଖ, ଅଚତୁର
କାହାର କି ଉପକାର କଲି ଏ ଧରଣେ ?
ସ୍ତ୍ରୀଶୁ ସମ ବସି ରହି ବଶ୍ୟ-ବ୍ୟଥାତୁର,
ହେ ନାଥ ! ତେଜିଛି ମାତ୍ର ଅଶ୍ରୁ ହାତୀକାରେ ।

ସେ ଉଷ୍ମ ଲେଉଟକେ ନିଜ ମରମ-ବେଦନା
ମିଶିଥାଏ ନାଥ — ମୁଁ ଯେ ନିଜେ ଅଭିଶପ୍ତ,
ତବ ପଦତଳେ ମୋର ସେହି ଉପାସନା
ତରଳ, ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦ ଅଶ୍ରୁ—ଅନାବଳ, ଚପ୍ତ ।

ସେ ଯେ ମୋର ମୁକ୍ତାୟିତ, ବେଦନା ଅମାପ
ପାଇବି କି କେବେ ତାର ହସାଦ-କିତାପ ?

ଏକ ଓ ବହୁ

ନାନା ଧର୍ମ, ନାନା ଶାସ୍ତ୍ର, ନାନା ଦରଶନ
ପଡ଼ି ମାତ୍ର ଭାବନା କଲି ମୋର ଶିରେ,
କସ୍ତୁରୀ ମୃଗ ସମ ଭ୍ରାନ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ
କରି ମୁଁ ଫେରିଛି ଶେଷେ ତୁମ୍ଭ ସନ୍ନିଧିରେ ।

ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ପରି ତର୍କେ ମୁଁ ମାଡ଼ିଛି,
ତୁମେ ଅଛ, ଅବା ନାହିଁ, ଦେଖ ବା ନ ଦେଖ
ଆମ ଦୁଃଖ ଦୈନନ୍ଦିନ,—ନ ଜାଣିଲ କିଛି,
ଜାଣିଲି ମାତ୍ରକ ତୁମେ ଏକ ଓ ଅନେକ ।

ହେ ମହା ଏକକ, ନିଜେ କରୁଛ ପ୍ରକାଶ
ଅଗଣିତ ଅନେକରେ, ତଳୁଁ ତାବ ଯାଏ,
ନାନା ଛନ୍ଦେ, ନାନା ରୂପେ ନିତ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ଗପ,
ସୁଖ ଦୁଃଖ ଦୁଇ ତାରେ ତବ ଖଣି ଗାଏ ।

ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ସୃଷ୍ଟି-କାବ୍ୟ କରୁଁ ଅଧ୍ୟୟନ
ଫିଙ୍ଗିଲି ବହୁ ଦିନୁ ତତ୍ତ୍ୱ-ବ୍ୟାକରଣ ।

ଅଶ୍ରୁମୁକ୍ତା

ପ୍ରକାସେ ବିଜନ-ବାସେ, ନିରୋଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ
ବସି ଶ୍ରବୁଁ, ଖସି ପଡ଼େ ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁଧାର,
ମନ-ପକ୍ଷୀ ଭେଣା ଟେକେ, ଯିବ ଦେଖି ତାରେ
ରହିଛି ଯେ ସାଜ ସୁଜ-ମାଡ଼ ଗୋଟି ତାର

ଥିଲେ ପାଶେ ହୁଏ ଚକ୍ର କଳହେ ଜୀବନ,
ପରସ୍ପରେ ଅଭିଯୋଗି ‘ନିଷ୍ଠୁର’ ‘ନିର୍ମମ’
ସେହି ହେଲେ ଛଡ଼ାଛଡ଼ି, ବଧୂର ଏ ମନ,
ଶ୍ରେବେ ଅପହୃତ-ନୀଡ଼ନକ-ଶିଶୁ ସମ ।

ପଣ୍ଡିତେ କହୁବେ ଏହା ‘ମାୟା’ ବୋଲି ସିନା,
ତମ ଶାସ୍ତ୍ରେ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ହେବ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମି,
ଏ ଜଗତେ ଅଶ୍ରୁ କାହିଁ ତମ ପୁର ବନା ?
ବରହର ପ୍ରସ୍ଥା ତମେ, ବେଦନାର ସ୍ଥାମୀ ।

ପ୍ରିୟ ଜନେ ସିପିକାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ଉପହାର
ଦେଇନା କି ଦାନହସ୍ତେ ଅଶ୍ରୁ-ମୋତି-ହାର ?

ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣୟ

ଦିବାଲୋକେ, ଜନସଂଘେ, ସଂସାରଗହଳେ
ତମେ ଆସି ମତେ କେବେ ନ ପକାଅ ଧସ,
କହିବେ ପାଗଳ ମତେ, ହସିବେ ସକଳେ
ଗୋପନେ ଭେଟିବ ତେଣୁ ପ୍ରଣୟ-ପସର ।

ମୁଁ ବୁଝେ ଆସିବ ତମେ ଗଭୀର ନିଶୀଥେ
ଦିଶୟ ନ ଥିବେ, କାଳେ, ଶୁଣିବେ, ଦେଖିବେ,
ହୃଦ-ବଧୁ ସ୍ୱର ଗୁଣି ଆଶଙ୍କିତ ଚିତ୍ତେ
କେଜାଣେ ତା ପ୍ରିୟ, ହାର ଆସି ଆଦାତବେ !

ଯଦି ଆସ, ଅନ୍ଧାରୁତ ଆନନ୍ଦ-ସଲିଳେ
ନାହିଁ ସେ ପାରିବ ଦେଖି; ପରଶ ତମର
ଦିଅ ତାକୁ, କର ଗୁଳି ମସ୍ତକେ ସଧୀରେ,
କହିବ “ଆସିବ ପୁଣି” ପ୍ରାନ୍ତେ ପ୍ରବଣର ।

ତମ ସାଥେ ବୁଝେ ଏହି ଗୋପନ ପ୍ରଣୟ
ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ତମ ସଙ୍ଗ ବିଭୀଷି କା-ମୟ ।

ଦର୍ଶନ-ଗୌରବ

ତୁମର ଆସିବା-ଯିବା ବାଟେ ହେ ସମ୍ରାଟ
ତମ ଦୃଷ୍ଟି-ପାତ ପାଇଁ କରନ୍ତି କେ କେତେ
ଦେବାଳୟ, ମସଜିଦ୍, ପାନ୍ଥଶାଳା, ଘାଟ,
ଦାନ, ଧର୍ମ, ଶର୍ପ-ଯାତ୍ରା, ଯାହ ଶକ୍ତି ଯେତେ ।

ଭିକାରି ମୁଁ, ଏଇମାତ୍ର ଲୋକ-ମୁଖୁଁ ଜାଣେ,
ଏଇ ପଥେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଗମନା ଗମନ,
ଭିକ୍ଷା ଭୁଲି ଠିଆ ହୁଏ ପଥେ ଏକ ସ୍ଥାନେ,
କପରି ସମ୍ରାଟ, ଆହା, ହୁଅନ୍ତା ଦର୍ଶନ ।

ହେ କୋଟିଭୁବନପତି ନୁହେଁ ମୋ ବାସନା
ଅଟକିବ ରଥ ତବ, ଅକିଞ୍ଚନ ପାଇଁ,
ତୁମେ ଯାଅ ତମ ପଥେ, ମୋ ଆଡ଼େ ନ ଅନା,
ଭିକାରି କୁବେର ହେଉ ଅନାଇ ଅନାଇ ।

ପରମ ସୁଖଦ, ଖାଲି ଚାହିଁବା ସୁନ୍ଦରେ
ବୁଝେନା, ବୁଝୁଁ ସେ ମୋହପରି କୁହୁ ତରେ ।

ତୁମର ଅହଂକାର

ନେଲି ସବୁ ଅହଂକାର ଅଶ୍ରୁରେ ଭସାଇ
କଷେ ମୁଁ ନିପରି, ଅହଂମୟ ଏ ସଂସାରେ ?
ହେ ନାଥ, ନେଉଛ ମୋଠୁ ସମସ୍ତ ଛଡ଼ାଇ,
ନିଃସ୍ୱର ଯେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ମାଟିର ଧରାରେ !

ଅନ୍ୟାୟ ତା ! ତଥ ମତେ କିଛି ପ୍ରତିଦାନ
ଲୁହଯାଅ ଅବା, ନାଥ, ଏକ ଅହଂକାର;
ତୁମର ସ୍ନେହର ଗବେ ବଞ୍ଚୁ ମୋର ପ୍ରାଣ,
ମୁକ୍ତା ହେଉ ତମଲଗି ମୋର ଅଶ୍ରୁ-ଧାର ।

ହେ ପରମ ପ୍ରିୟ ମମ, ତୁମର ପ୍ରଣୟ
ଏକାନ୍ତ ଭରସା ଆଜି, ଏକହିଁ ସମ୍ପଦ,
ସର୍ବ-ରିକ୍ତ ମୁହିଁ, ଆଜି, ତା'ଲଗି ନିର୍ଭୟ,
ନ ନିଅ ସେ ଖରଦର ପବନ ଆନନ୍ଦ ।

ବଢ଼ାଅ ଏ ଅହଂକାର ଅଧିକ୍ ଅଧିକ
ଅଶ୍ରୁ-ହରି ତାଳି ତାଳି ହେବି ମୁଁ ଯାଜ୍ଞିକ ।

କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରୀତି

ଜାଣେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭେ ବସନ୍ତ ବସୁଲ,
ବିପଦରେ ଭଲ ପାଅ, କ୍ଷୁଦ୍ର, ନଗଣ୍ୟରେ
ଗଭୀର ଅରଣ୍ୟ ଯହିଁ ପୁଅ ଗୁଣେ ପୁଲ
ତୁମ୍ଭର ବସନ୍ତ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେବା ତାର କରେ ।

କାଟେ ଯାଉଁ ଗୋଟାଇଲି କ୍ଷୁଦ୍ର ପକ୍ଷୀ-ପର
କି ଚିକ୍କଣ, ନାନା ବର୍ଣ୍ଣ କେମନ୍ତେ ଚିତ୍ତଣ !
କୋଟି କୋଟି ମହାବିଶ୍ଵ ରତେ ଯେଉଁ କର,
ସେ ପୁଣି କରଇ ଏହି ବାଳକ-ସ୍ତ୍ରୀତନ ?

ସେଇ ତ ଭରସା ମମ । ଗଜଗଜେଶ୍ଵର
ଅଟେ ତୁମ୍ଭେ, ଘନତମ ମୁଁ ଅଜ୍ଞାନତମ
ପଡ଼ିଛି ଅଜ୍ଞାତ କୋଣେ ବସନ୍ତ ବସୁର;
କିନ୍ତୁ ଆଶା, ପାଇବି ମୁଁ ପରଶ ପରମ ।

କେବେ ହେଲେ କରି ପୁଣି ଅଙ୍ଗୁଳି ସଂସ୍କର
ହେ ବସନ୍ତ, ମାନ ରଖ, ମୋର କ୍ଷୁଦ୍ରତାର ।

ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତର

‘ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ କରୁଛି ଯା’ ଯେତେ ଅନୁଷ୍ଠାନ
ତୃପ୍ତି ଖୋଜି ଏଣେ ତେଣେ ଧାଇଁଥିବି ଯାହା
ବାସନାର ଚରତାରେ ଯେତେକ ସାଧନ,
ସେ ସବୁ ଦେନାଅ, ତତେ ଖୋଜିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ।

ଧନେ, ମାନେ, ଯଶେ, କାକ୍ଷ କାମିନୀମୟନେ,
ହେ ପ୍ରିୟ, ତୁମରେ ସିନା ଖୋଜିଛି ମୁଁ ଚିର
ରୁମ୍ଭେ, ସୁନ୍ଦର ତତେ ଆନର ଆନନେ,
ନାନା ଦୁଃଖେ ତୋହ ଲାଗି ଢାଳିଅଛି ମାର ।

ରୁଦ୍ଧମାବ ନାନାପଥେ ଖୋଜିଅଛି ବାଟ
କାହିଁ ସେ ପାଇବ ତାର ତୃପ୍ତି ଅପହୃତ,
ଆଦାତୁଛି ଖୋଲିବାକୁ ଅଗଣ କବାଟ,
କିଏ ତାକୁ ଦେବ ସେହି ବସ୍ତୁର ଅମୃତ

ନାନା-ଫୁଲ-ମାଳା ମୋର ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତର
ଭେଟି ଦେଖିବାକୁ ଶେଷେ ଚରଣ ପ୍ରିୟର ।

ନବୋଧର ଅଧିକାର

ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ, ନାହିଁ କର୍ମ, ଧ୍ୟାନ, ଅକଷ୍ଟନ
କି ଘେନି ହୋଇବ ମୋର ଦେବ-ଦରଶନ ?

ଜ୍ଞାପକାନ କେତେ ସବୁ ଯାନ୍ତି ପଥେ ପଥେ
ଦେବତାମନ୍ଦିରେ, କାହୁଁ ନିଜ ନିଜ ରଥେ,
ସାଥେ ତାଙ୍କ ନାନା ବିଦ୍ଧି, ନାନା ଉପହାର,
ଶୂନ୍ୟ-ହସ୍ତେ ଗ୍ରାବେ, କାହିଁ ମୋର ଅଧିକାର ?

କିନ୍ତୁ ଯା ଦର୍ଶନ ଲାଗି ପ୍ରେମିକ ଲଳସୀ
ନାନା ଗୁଟୁ ଅନୁନୟେ ତୋତେ ପ୍ରେମସୂତୀ,
ଅଙ୍କ-ଶିଶୁ ଖେଳେ ଘେନି ସେହି ପଦ୍ମୋଧର,
ତେଣୁ ଗ୍ରାବେ, ବାଗି ଅଛୁ ଅଜ୍ଞ, ନବୋଧର ।

ଶିଶୁ ଯେହ୍ନେ ଡାକେ ମାତେ, ମୁହିଁ ସେହିପରି
ଡାକିଛି ତୁମରେ କେତେ ଏକାନ୍ତ ନିର୍ଭର;
ଶିଶୁର ଜନନୀ ବାସେ ଯେଉଁ ଅଧିକାର
ତୋ ପଦେ ତାହାହିଁ ମାଗେ ମୋର ଅଶ୍ରୁଧାର ।

ପାହୁ-ଗାଥା

୧

ସମରୁ ବିଧୁସ୍ତ ଧରା, ଦୁଃଖମୟ କାଳ,
ଜୀବୁ ଜୀବୁତର ଆଜି ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମ,
ସ୍ତ୍ରୀଶୁ କରେ ମାନବରେ ବଞ୍ଚିବା-ଜଞ୍ଜାଳ
ବେଳ କାର କାହିଁ, କରେ ଶିଶୁରେ ପ୍ରଣାମ ?

,

ବିଜୟୀ ବିଜିତ-ବିତ୍ତ ବଞ୍ଚେନେ ବ୍ୟାପୃତ,
ଉଡ଼ିବୁ ସକଳ ଦେଶେ ମୃତ୍ୟୁର ଶିଗଳ
କେ ପରୁରେ କେ ବୁଢ଼ୁଷୁ, ଜୀବିତ ବା ମୃତ
ସବ ମୁଖୁ ନିଃମରଇ ବିବାଦ-ଗରଳ ।

୩

ଏଇ ତ ହୋଇଛି ଶେଷ ମରଣ-ତାଣ୍ଡବ,
 ଦେଶେ ଦେଶେ ନରମେଧ ବସ୍ତ୍ରାବିକାମୟ
 ଦେଖିଲୁଁ ଉଠିବା ଶକ୍ତି ମନୁ ଜୀବାଣ୍ଡବ
 ବଂଶ ହସ୍ତେ ନାଶ-କେଦ, ଧୂସ-ଅସ୍ତରୟ ।

୪

ଦେଖିଲେହେଁ ବଶ୍ଚ-ସାସ ସେ ରକ୍ତ-ନାଟକ,
 ପୁଣି ମଉ ବ୍ୟକ୍ତି, ଜାତି, ପ୍ରାଚୀନ ବିବାଦେ—
 ଅନ୍ୟ ମାଥେ ପାଦ ରଖି କେ ହେବ ଶାସକ !
 ଅହଂକାରେ ପୁଣି ସବେ ପଶନ୍ତୁ ପ୍ରମାଦେ ।

୫

ହେ ଧରପଥର ପାନ୍ଥ, ଠିଆ ହୁଅ ଭାଇ,
 ଶୁଣ ଦଣ୍ଡେ କବିମୁଖୁଁ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୁଇ ପଦ,
 ଯାହା କର, ଶୁଣାନ୍ତୁ କି ପାରିବ ପଳାଇ ?
 ସବୁ ଆଡ଼ମ୍ବର ଚର୍ଚ୍ଚି ଜାଣ ତ ପ୍ରବଧ ?

୬

ଆସିଛି ପ୍ରବାସି-ଯାସି, ଧର-ପାନ୍ଥଗାଳେ,
 କପି ଶବ୍ଦ ଭ୍ରମର ଏ ଚରବାସ ବୋଲି
 ତେଣୁ ତ ଧରଣୀ ଜର୍ଜରିତ ତଳଗଳେ,
 ବୃଥା-ଶ୍ରମ-ଧୂଳି ହୁଅ ଶରୀରରେ ବୋଲି !

୭

କି ଲଭେ ପରରେ ଦିଅ ସୁର ନିର୍ଯ୍ୟାତନା,
ଯା ପାଅ ଶେଷରେ, ତାହା ବସ୍ତୁ ଅବା ଛାଇ ?
ବୁଝି ମଧ୍ୟ ନାହିଁ କର ଆତ୍ମ-ପ୍ରଚାରଣା,
ସବୁ କାମ କର ଭାଇ, ବିବେକ ଖଟାଇ ।

୮

ସୁଚିବିତ୍ତ ହେଲେ ହୁଏ ଯାତନା ତୁମ୍ଭର,
ନିଜପାଇଁ ଭଲ ଖାଦ୍ୟ, ବାସେ ତବ ଆଶ,
ସମ ଆଶା, ଅନୁଭୂତ ଅନ୍ୟ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର
ଭୁଲିକାରୁ, ଏ ଜଗତ ହୁଏ ଦୁଃଖବାସ ।

୯

କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ-ସୁଖ; ମୁଁ ଜାଣି ଶୁଣୁର
ସୁଜିଲେ ସୁନ୍ଦର ବିଶ୍ୱ ଜୀବ-ଶ୍ରେଷ୍ଠପାଇଁ
ନ ହେଲେ କିପାଇଁ ଥାନ୍ତା ଗର କୁସୁମର,
ସୁବର୍ଣ୍ଣର ନୟନରେ ଆକାଶର ଛାଇ !

୧୦

କେ କି ଭାବେ କିନ୍ତୁ, ଏଥୁ ସୁଖୀ ହେବା ପାଇଁ
କେତେ ଅଳ୍ପ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ! ଘନ ତା କୁଟୀରେ
ଲଭଇ ଯେ ସୁଖ ସ୍ୱେଦ-ଜାତ ଅଳ୍ପ ଖାଇ,
ନାହିଁ ପାଏ ଧନପତି ଜଗତରେ ଥାଇ !

୧୧

ସୁଶ୍ରମ-ଲବଧ ଅଳ୍ପ, ସଖୀ ସ୍ନେହବତୀ
 ସଂଗୀତ ସାହିତ୍ୟ ସେବା, ମାଣ୍ଡେଇ ଶବ୍ଦର
 ଅଭିଶା, ଅପରାଧୀନ, ସତ୍ୟ-ଯୁକ୍ତ-ମତ
 ଏକତ୍ର କି ବଡ଼ ଭୋଗ ଅଛି ପୃଥିବୀର ?

୧୨

ଗାଡ଼ ଗାଡ଼ ଗାସ୍ତ ପଡ଼ି ଶିଖିଛି ମୁଁ ଶେଷେ
 ଦୁଇ ସାର କଥା—ଜ୍ଞାନ, ପର-ଉପକାର,
 ଅଜ୍ଞତାହିଁ ଦୁଃଖ ହୋଇ ଆସେ ନାନା ବେଶେ
 ସ୍ୱାର୍ଥହିଁ ପ୍ରଥମ ଗଜ ସବୁ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ।

୧୩

ପ୍ରକୃତର ଗନ୍ତାବର ଫିଟିକି କେବଳ
 ବୁଦ୍ଧି-ରସାଣିତ ନର-ଜ୍ଞାନ-କୁଞ୍ଚିକାରେ
 ସେ ଜ୍ଞାନେ କର ହେ ଧରବାସ ସୁଖକର,
 ମୂର୍ଖତା କେବଳ ହାତ ମାରିବା ବସାଲେ ।

୧୪

ଜ୍ଞାନ, କର୍ମ ଏକ କରି, କଲେ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ,
 ନ ମିଳନ୍ତା କିନ୍ତା ଭୋଗ ଭାଗ୍ୟେ ସଫଳର ?
 କିପାଁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ହୋନ୍ତା ନରମେଧ ଯାଗ,
 ନରଭକ୍ତେ, ନର ଗର୍ବେ କାଣ୍ଡି ଧରତଳ ?

୧୫

ସତ୍ୟ ବଡ଼, ଦେଶ, ଜାତି, ଶାସ୍ତ୍ର, ନେତାଠାରୁ
ସେବା ସମ ନାହିଁ ଯଜ୍ଞ, ନାହିଁ ଉପାସନା,
ନାହିଁ ଅପକର୍ମ ଖବେ କଷଣ ଦେବାନ୍ତୁ,
ଧର୍ମ, ଦେଶ ନାମେ ବେବା ନରେ କଦର୍ଶନା ।

୧୬

ଏ ଧର, ମନୁଷ୍ୟ ଜାତି ଏକ ପିତାଙ୍କର,
କଳା, ଗୋରୁ, ପୀତ, ରକ୍ତ ସବେ ଭଲ ଭଲ
ସୁସ୍ଥାଙ୍କର ନବନୟା, ଭୂଧର, ସାଗର,
ଦେଖୁଛ କି ଅଂଶୀକୃତ କାହିଁ କାହାପାଇଁ ?

୧୭

ସବେ ନାଶଗର୍ଭୁଁ ଜାତି, ସମାପ୍ତ ଶୁଣାନେ;
ପୁଅ, ପର ଜଣା ନାହିଁ, ମଧ୍ୟ ଯେତେ କଳି,
ଚିରନ୍ତନ ଭବ ଧର-ଜୀବନ ଅଜ୍ଞାନେ,
ସତ୍ୟ, ସୁଖ, ଶାଶ୍ୱତକୁ ଦିଅ କିପାଁ ବଳି ?

୧୮

ସବୁବେଳେ ନିମ୍ନ-ଦୃଷ୍ଟି, ହେ ନର, ଅନାଥ
ବେଳେ ଉଚ୍ଚେ ମହାକାଶେ, ତାରକା-ଖଗଡ଼,
ମହତରେ ଦେଖି ତହିଁ, ସୁଦ୍ରତା ଛଡ଼ାଅ,
ଭଦାରେ ମିଶାଅ ନିଜ ଆତ୍ମା ସଂକୁଚିତ ।

୧୯

ତହିଁ ଧାଏଁ କୋଟି କୋଟି ସୂର୍ଯ୍ୟ-ପରିବାର
 ଚିନ୍ତାଜାତ ବେଗେ ଅନୁସ୍ଥାନ ବିହାୟସେ,
 କି ଲକ୍ଷ୍ୟେ, କେ ନାହିଁ ଜାଣେ, ଆଦେଶେ କାହାର
 ନ ଭରବ କା ଚିତ୍ତ, ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦିବ୍ୟ ରସେ ?

୨୦

ଅଗଣ ସେ ଭଣୁ ମେଲେ ଆମ ଏ ଧରଣୀ,
 ହୁମାଳୟ-ପଦ-ଲଗ୍ନ ସର୍ବପ ସମାନ,
 ସେ ସୋରିଷେ ମେଲୁ ଆମ ଅନ୍ତର ବିପଣୀ,
 ଜାଣି ଚାହେଁ ଜାଣି ଠାରୁ ଭୟ ଓ ସମ୍ମାନ ।

୨୧

ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଯେତେ ଜ୍ଞାନ ବୁଦ୍ଧି-ନିଃଶ୍ରେଣୀରେ
 ଗଲେ ଉଦ୍ଧୃତ କଳିକାକୁ ସୃଷ୍ଟି ଆଦି, ଅନ୍ତ
 ହେଲେ ଶେଷ ତାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା 'ନେତ' 'ନେତ' ଗୀରେ,
 ଏବେ ମଧ୍ୟ ରହସ୍ୟରେ ଆବୃତ ସମସ୍ତ ।

୨୨

କିନ୍ତୁ ସେ ରହସ୍ୟ, ଖୋଲେ ମୁଖୁଁ ଆବରଣ
 ଯଦି କେନ୍ଦ୍ର ଆଦ୍ୟାତ୍ମର ଭାର ବାତାୟନେ
 ନିଶୀଥ-ପ୍ରେମିକ ପରି; ନିଃଶେଷେ ବର୍ଜନ
 କରି, ଯାହା ଭୋଗ୍ୟ ବୋଲି ଭାବିଆନ୍ତୁ ଜନେ ।

୨୩

ଦୁରେ ନାହିଁ, ନାହିଁ ସେ ଯେ ଲୁଚି ଅନ୍ତରାଳେ,
 ସେ ଯେ ଉଦ୍‌ଭୂତ, ନିମ୍ନେ, ଆଗେ, ପଛେ ପ୍ରକାଶିତ
 ବସନ୍ତେ କିଏ ସେ ନବ ଜୀବନ ସଂସ୍କରେ ?
 କୁସୁମକୁ ବର୍ଣ୍ଣେ ଗନ୍ଧେ କରେ ବିଭୂଷିତ ?

୨୪

ଜୀବର କଲ୍ୟାଣପାଇଁ ବାଜରୂପେ ପାଟି
 ଉଠେ ସେ ଖେଳାଇ ଶ୍ୟାମ-କେଦାରେ ଲହସ,
 ଶସ୍ୟ ହୋଇ ଶୁଖେ ଆପେ, ଶୁଷ୍କୀ ନିଏ କାଟି,
 ବଞ୍ଚୁ ଆମେ ସେ ଶିଶୁରେ ଉଦରରେ ଭରି ।

୨୫

ଏସନେ ସେ ଅହରହ ନିତ୍ୟ ବଞ୍ଚେ ମରେ,
 ଲଗିଅଛି ପରମ୍ପରା ସୃଜନ ଓ ସ୍ତବ୍ଧ,
 ସେହି ସୁଖ, ସେହି ପୁଣି ଅଶ୍ରୁ ହୋଇ ଝରେ,
 ଅର୍ଥହୀନ ହେବ କି ଏ ମହା-ଅଭିନୟ ?

୨୬

ବେଦନା ବୋଲି ଯା ଦିଶେ ନେତ୍ରେ ବର୍ତ୍ତମାନ,
 ସୁଖର ଅବିଚ୍ୟ ବାଜ, ନିଶ୍ଚୟ ତା ପଲକ
 ଅନ୍ୟକାଳେ, ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନେ । ଏବ ବନ୍ଧୁ, ମାନ
 କେ ନ ଜାଣେ ଯଥାକାଳେ ଧୂଳରେ ମିଶିବ ?

୨୭

ଅଲଂଘ୍ୟ ନୟନ ଜାଳେ ବରା ସେ ଭିକ୍ଷୁର
ଆପଣା ନିର୍ଦ୍ଦଶନେ ଆସେ ତାଙ୍କ ରଥ,
ସୁଖ, ଦୁଖ, ଭଙ୍ଗା, ଗଢ଼ା, ଚନ୍ଦ୍ର ସେ ରଥର,
ବିଶ୍ଵ-ରେଣୁ ମହାକାଳ ତାଙ୍କ ରଜପଥ ।

୨୮

ହେ ଧରପ୍ରବାସି-ନର, ଏ ଛୋଟ ଧରଣୀ
ଭାବ ଆଦ୍ୟ, ମଧ୍ୟ, ଶେଷ ଧରି ଆକୃତି
ନିଜ ଜ୍ଞାନେ ମାପ କର୍ମା ସୃଷ୍ଟାର କରଣୀ ?
ଅଗଣ ଧରଣୀ ସୃଷ୍ଟା ରଖିଛନ୍ତି ଗଢ଼ି !

୨୯

ନ ଦେଖିଛୁ ଯେ ସୁଷମା, ଶୁଣିନା ଶ୍ରବଣେ
ଯେ ସଂଗୀତ, ନ ପଢ଼ିଛୁ ଯେ କାବ୍ୟ ମଧୁର
ଲୋକେ ଲୋକେ ଅଛି ତାହା ସ୍ଵଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟି ହମେ,
ଅଜ୍ଞତା ଭାବିବା ସବୁ ଏ ମାଟିରେ ଠୁଳ ।

୩୦

ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ଯହିଁ ପ୍ରିୟା କନକ କପୋଳ
ପଡ଼ଇ ଝାଉଁଳି, ଓଠ ଲଳିତ୍ୟ ଉଦ୍ଭବ,
ଆଖି ଆଗେ ଯଉବନ ହରେ କାଳ-ବୋର,
କବି ଯହିଁ ମାନବର ବେଦନାହିଁ ଗାଏ ।

୩୧

କ ହେତୁ ରେ ସେ ମୃତ୍ତିକା ଏଡ଼େ ଲେଉଟିୟା ?
 ଅକାରଣେ ନ କର ହେ ଆତ୍ମ-ପ୍ରଚାରଣା !
 ଧରଣ ଦେବାର ଯାହା ଆନନ୍ଦେ ତା ନିଅ,
 ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ସଶକ ଲାଗି ହେବା ଜ୍ଞାନ-ବଣା ।

୩୨

ପଥଭ୍ରାତ୍ତ ହୁଏ ପାଦ୍ର, ପୃଥ୍ବୀର ଦାନେ
 ମଞ୍ଜୁ ହୋଇ ଭୁଲେ ଯେବେ ସର୍ବ-ଦାନ-ମୂଳ
 ସ୍ତୁତ୍ତାରେ । ନିଜକା ଯଦି ଆତ୍ମ-ଅଭିମାନେ
 କର୍ତ୍ତବ୍ୟେ ବନ୍ଦନ ଭାବେ, ହେବ କେଉଁ କଳ ?

୩୩

ଶିଶୁରେ ଆତ୍ମର ବାସ, ଖାଉଁଛୁ ଶିଶୁରେ,
 ଶ୍ରେୟକୁ ଏ ଧରା ତାଙ୍କ-ପ୍ରବନ୍ଧ ଲଭୁଥିବୁ,
 ତାହାଛୁ ତଳପା ଯାଏ ସେହୁ ସର୍ବ ସ୍ଥଳେ,
 ସେହି ଧନ, ସେହି ପ୍ରିୟା, ସେ ବିଷେ, ଅମୀୟେ ।

୩୪

କିନ୍ତୁ ସେହି ମୂର୍ଖ, ଯେହୁ ଭାବେ ସେ ଶିଶୁର
 ବତାଇବେ ପ୍ରତି କାମ ଗୃହ-ଗୁରୁ ପରି,
 ସଂପଦ ଥୋଇବେ ଆଖି ଦାନଜନ-କରେ,
 ମଦ୍ୟପେ ତୋଷିବେ ସ୍ୱପ୍ନଂ ମଦ୍ୟ-ପାତ୍ର ଧରି ।

୩୫

ଚେଷ୍ଟା ଓ ବିକାଶ ଦୁଇ, ସୃଷ୍ଟିର ନୟନ,
ଶିଶୁ ହୁଏ ମହାବୀର, ଅଜ୍ଞାନ ପଣ୍ଡିତ,
ବରିଦ୍ର ହୋଇବ ପୁଣି ଧନକ ପରମ
ତାମସ-ଜୀବନ ହେବ ସମ୍ଭବ-ବିଭୀଷଣ ।

୩୬

ଗଜରବ ଆତ୍ମା-ଯନ୍ତ୍ରେ ପତନୁଁ ଉଠିବା
ପଞ୍ଚରୁଷ ନୁହେଁ ହେବା ଗଢ଼ା-ମୂର୍ତ୍ତି ପରି,
ସୁଖ,ନିଜ ସ୍ୱେଦେ ନିଜ ଅଳ୍ପ ଅରଜିବା
ଯିବା ନିଜ ଦୁଃଖ ନିଜ ବାହୁରେ ସନ୍ତରି ।

୩୭

ତେଣୁ ଏତେ ଭୁଲ୍-ମୟ ମାନବ-ଜୀବନ
ଏତେ ବଙ୍କା ଟଙ୍କା ନର-ବିକାଶର ପଥ,
ଯୁଗେ ଯୁଗେ, ସବା ଆଗେ ତାଙ୍କର ଆସନ
ଆତ୍ମ-ଚେଷ୍ଟା-ଅଶ୍ରୁ ବଳେ ବୁଲେ ଯାକ ରଥ ।

୩୮

ଏକେଶ୍ୱର ଉପାସକ ମାୟୁଦ-ଗଜନୀ
ଦେଖ ଭ୍ରାତୃ ସୋମନାଥ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଚୀର,
ପୁରୋହିତେ ବିଳପନ୍ତୁ ଯେସନେ ରମଣୀ,
ମୁଣ୍ଡ କୋଡ଼ି, 'ସାହି' କହୁ, ଚରଣେ ମୁଣ୍ଡିର ।

୩୯

ବଧାତା କି ଏଡ଼େ ମୂର୍ଖ, ବିଜୟ-ତଳକ
ନ ଦିଅନ୍ତେ କନ୍ଧ-ଦୃଢ଼ ମୁସଲମାନରେ ?
କି ନୟମେ ସେ ବିରାଟ-ବିଶ୍ଵର ଶୂଳକ
ବିଜୟୀ କରନ୍ତେ ଠକ ପୁରୋହିତ ଦଳେ ?

୪୦

ଯେ ଅଛ ଅଳସ, ଅଜ୍ଞ, ଦୁର୍ବଳ ପଥକ,
ଉଠ ଭାଇ, ଶିଶୁରକୁ ଜଗାଅ ଅନ୍ତରେ,
ମାନବର ଦେହ-ମନୁଁ କି ଅଛି ଅଧିକ ?
ତାହାର ବିକାଶ-ବୃଦ୍ଧି କର ପ୍ରରେ ପ୍ରରେ ।

୪୧

ଜାଗ୍ରତ ଶିଶୁର ହେବ ତୃଷ୍ଣାୟ ନୟନ,
ସେ ନୟନେ ସତ୍ୟ-ମିଥ୍ୟା-ପ୍ରଭେଦ ଦୃଷ୍ଟିକ,
କର୍ମ କର, ଛାଡ଼ି ଶୁଦ୍ଧ ନାମ-ପାଗୟଣ,
ସର୍ବବିଧ କଲ୍ୟାଣରେ ଧରଣୀ ହସିବ ।

୪୨

କର ଭୋଗ, ଭଲ, ମନ୍ଦ ଉଭୟ ବିବୃଦ୍ଧି,
ସଂଯମେ ଲଭଇ ଆତ୍ମା ବିମଳ ବିକାଶ,
ଶୂଳରୁ ଦୂରେଇ ଛାଡ଼ି, ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ପ୍ରସାରି,
ଜ୍ଞାନ-ଦୀପ ଜାଳି ଚିତ୍ତେ, ତମ କରି ନାଶ ।

୪୩

ନିଜ ମନେ ଗଢ଼ ପାନ୍ଥ ! ସ୍ଥୂଳ, ସଖିକରୁ
 ଓଟାର ନୟୋଗ ତାକୁ ସୁଷ୍ଟ ଆନନ୍ଦରେ,
 ଦେଖିବ ବିଲେପ ହେବ ବିଦାଦ ବିଶୁଦ୍ଧ
 ସବ୍ ଧର୍ମ, ଜାତି, ବ୍ୟକ୍ତି, ଏକ ସୁଷ୍ଟ-ପ୍ରରେ ।

୪୪

ସେହି ମନ ଦୃଢ଼ କର ଦାନତ୍ୱ ଦୁଃଖୀ
 ରୋଗ, ରଜା, ଶାସ୍ତ୍ର, ରାଜ୍ୟ, ପୁରୋହିତଙ୍କର
 ବାସତ୍ୱର ସୁପ୍ରାଚୀନ ଖୋଲପା ଫିଟାଅ,
 ଜାଣ ନିଜେ ସତ୍ୟେ ତୁମେ ପୁଣି ଈଶ୍ୱରର ।

୪୫

କେ ହିନ୍ଦୁ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ, ବୌଦ୍ଧ, କିଏ ମୁସଲ୍‌ମାନ୍
 କେ ନରମିଷାଣୀ, କିଏ ଉପବାଚଧାରୀ
 ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ଆଖି ଏ ଯେ ପିଲା-ଖେଳମାନ,
 ବୃଥା ହୃଦ୍ କେ କାପେର, ବ୍ରାହ୍ମ ବା ସାକାଶ ।

୪୬

ଜୀବନ ସୁନ୍ଦର କର ଖଟାଇ ବିଶୁଦ୍ଧ,
 ଲଗାଇ ବୁଦ୍ଧି ଓ ବାହ୍ୟ ଭୋଗ ଧରଣୀରେ
 ନ ଡାଳିଲେ ଅନ୍ୟ, ତମ ଯୋଗୁ ନେହୁ ଧାର,
 ସବୁ ଠିକ୍—ମର ପାନ୍ଥ, ସୁଖେ ଏ ମାଟିରେ ।

୪୭

ଆସ ଶୁଭ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ, କୃଷ୍ଣ, ଲେହିତ, ପିଙ୍ଗଳ,
 ହିମ୍ବ, ବୌଦ୍ଧ, ଜୈନ, ପାର୍ସି, ଖ୍ରୀଷ୍ଟ, ମୁସଲ୍‌ମାନ,
 ବଶୁଦ୍ଧ, ସଙ୍କର — ଧର-ପଥ-ସାବଦଳ,
 ଭୁଲ ଗ୍ରେଷ୍ଠ ସ୍ଵାର୍ଥ, କର ଦନ୍ତ ଅବସାନ ।

୪୮

ଖୋଲ ଶୁଭ ମନୁଁ, ମୁଖୁଁ, ମୁଖା ଭଲତାର,
 ପରସ୍ପରେ ଚାହିଁ ଦେଖ, ସବୁ ଶୁଭ ଶୁଭ;
 ସବେ ଆମେ ପୁଅ, କନ୍ୟା, ଏକ ବଧାତାର,
 ଏନ୍ତୁଡ଼ି, ଶୁଣାନେ ସବେ ସମାନ କି ନାହିଁ ?

୪୯

ସମସ୍ତେ ଈଶ୍ଵର-ପୁଅ, ସମସ୍ତେ ସମାନ,
 ସମସ୍ତଙ୍କ ଧରାଭୋଗେ ସମ ଅଧିକାର,
 ପରମପିତାଙ୍କୁ ସେ ଯେ ଶ୍ରବୁ ଅପମାନ,
 ଅନ୍ୟ ଯଦି ପୀଡ଼େ ତବ ଅଜ୍ଞ ଅହଂକାର ।

୫୦

ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସ୍ଵାଧୀନ, ସର୍ବସ୍ଵ, — କିନ୍ତୁ ପରସ୍ପରେ
 ମଧୁ-ପୁଷ୍ପ ରହୁ ମୋହୀ, ସମବେଦନାର
 ସ୍ଵର୍ଗ ହେବ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ତେବେ ଧର ପରେ
 ତା ନ ହେଲେ ବୃଥା ଯେତେ ସ୍ଵପ୍ନୀୟ ବିଚାର ।

ସ୍ବର୍ଗରୂପ

ଏଇ ତ ସେଦିନ ମତେ, ଗଛ, ଲତା, ଫୁଲ, ବାୟୁ
କଥା କହୁଥିଲେ ପରା !—ନିତି ନିତି ରାତି ପାହୁ,
ମନସର ପିଞ୍ଜରରୁ ଖୋଲି କୋଳେ ପ୍ରକୃତିର,
ଧାଉଁଥିଲ ଦେଖିବାକୁ ମାୟାରୂପ ଧରିଣୀର ।

ଦାସ ମାଲେ ଶିଶିରର ତରଳ ମୌକ୍ତିକ ଶୋଭା
ଦେଖି ସେବେ ଶିଶୁ ମନ ହେଉଥିଲା ଯାହା ଲେଖା;
ଅଜ ଦେଖି ଦେଖି ଆଖେ ନାନା ଯାଦୁ ସଭାବାର
ସେ ଆନନ୍ଦ, ଉଚ୍ଛାଟନ, ତୃପ୍ତି କାହିଁ ଏ ଆତ୍ମାର ?

କି ଦେଲ ଜୀବନ-ନାଥ, ବସୁଷ ବଡ଼ିତ ସାଥେ;
ସ୍ବର୍ଗମୋର ନେଲ କାଢ଼ି, ଜ୍ଞାନ-ଫଳ ଦେଇ ହାତେ ।
କି ବିଶ୍ବାସ ଥିଲା ତତ୍ତ୍ୱେ—ଜନ୍ମ, ଜନ, କାହାଣୀର
ଜାଇ ଉଠି ଶିଶୁମନ, ନାହିଁ ରଖୁଥିଲେ ସ୍ଥିର;

ସାଧବ ପୁଅକୁ ମେଷ, କଲ ମନ୍ତ୍ରେ ମାଳୁଆଣୀ;
କାନ୍ଦନ୍ତି ଅଶୋକ ବନେ ଆହା ସୀତା ଠାକୁରଣୀ;
ସେ ଲଗି ଯେ ସମଦୁଃଖ, ଜୀବନେ ତା ଆଉ କାହିଁ ?
ସେ ମଧୁର କଳ୍ପଲୋକ ହରାଇଲ କାହିଁପାଇଁ ?

ଦେବ ଦେବୀ ଥିଲେ ପ୍ରାଣେ, ସ୍ଵର୍ଗ ଥିଲା ମଥାପରେ
ରସନାରେ ସତ୍ୟ ଥିଲା, କୌତୁହଳ ନୟନରେ,
କମ୍ପ ଥିଲା ଅବସ୍ତବ, ଥିଲା ପ୍ରାଣ ସୁକୋମଳ
ଜଗତ ବି ଦିଶୁଥିଲା ଆନନ୍ଦ-ମଧୁରସ୍ଥଳ ।

ସବୁ ଆଜି ବିପରିତ, କ୍ଳନ୍ଦ, ରୁଷ, ନିରାଶ,
ଜୀବନ-କବଚା କେବୁଁ ହରାଇଛି ତାର ଛନ୍ଦ ।
ଡାକେ ତଳେ ଦଗ୍ଧ-ଚିତ୍ତ କବି ହେ ଜୀବନ-ନାଥ
ନିଅ କାନ୍ତି ଜୀବନ୍ତ ଏ ଅଯାଚିତ ବିପତ୍ତିପାତ ।

ନିଅ ଚିତ୍ତୁଁ ତର୍କ, ହୃଦ୍, ନିଅ ଜ୍ଞାନ, ଗବେଷଣା,
ଦ୍ରାଘ ପରି ଏଣେତେଣେ ଦୂର ସୁଖ-ଅନ୍ୱେଷଣା ।
ଦିଅ ପୁଣି ସେଦିନର ନିବିଡ଼ ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରାଣେ
ଦେବତା ଖେଳିବେ ସାଥେ, ଶ୍ରେଣିକି ତୁମରେ ଦ୍ରାଣେ ।

ମାୟାଞ୍ଜନ ଦିଅ ନେତ୍ରେ, ଶିଶୁ ପୁଣି ଦିଶୁ ଧରା
ତଥ୍ୟ ମୋର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ, ସଦା ତାହା ତମ-ଛଡ଼ା ।

ଭିଖାରୀ

ଭିଖାରୀ ଗାଉଛି ଗୀତ,
ଗାଆ ରେ ଭିଖାରୀ,
ଶୁଣୁଛି ମୁଁ, ବାତାୟନ ପାଶେ କାନ ପାଇ ।

ଧୂଳିବିମଳନ-ଦେହ, ଜାଣି ଦେହ-ବାସ,
ଶୀର୍ଷ ମୁଖେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ବିଶଦ ବିଳାସ,
ଦାଣ୍ଡେ ଉଠୁ ଧୂଳିପରେ, ଉଠେ ସଂକୋଚରେ
କେ କିଛି କହିବ ଭାବ ।

ତଥାପି କଣ୍ଠରେ

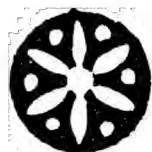
ସଧୁର ସଂଗୀତ ଫୁଟେ, ଗାଆ ରେ ଭିଖାରୀ
ଶୁଣୁଛି ମୁଁ ବାତାୟନ ପାଶେ କାନ ପାଇ ।
ଗୀତ ଶୁଣି କିନ୍ତୁ ତକ୍ର ହେଲେଣି ଗୁହଣୀ;
ତକ୍ରତର ଗୁହ-ଭାବ । ଖାଇଯିବେ ଭଣି
ପର ଏ ଭିଖାରୀ ପଲ ! ଏକଇ ସକାଳେ
ଏ ହେଲ ସପ୍ତମ କାଳ ! ଫେରାଇ ବା କାରେ
ଦେବୁ ଗୁହସ୍ତର ହାତ ?

ତଥାପି ଘରଣୀ

ଦେଲେ ଶେଷେ ଭିକ୍ଷା ତାଳି ମନେ କବା ମଣି;

ଶୁଣିଲେଣି ଗୀତ ପୁଣି; ମିଠା ଲାଗେ କାନେ,
ଭିକ୍ଷା ଦେଉଛୁ କିନ୍ତୁ ଭିକ୍ଷ-ପ୍ରତିଦାନେ !
ସୁଧା ପାଇ କଣ୍ଠୁ ସୁଧା ଢାଳଇ ଭିକ୍ଷା,
ଦାରୁଣ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟ, ନର ସୃଷ୍ଟି-କାଣ୍ଡ ।

ଭିକ୍ଷା ଜାଣେ ନା ନିଜେ କିଅବା ସେ ଗାଏ ।
ତଥାପି ଲଗଇ ଯେହ୍ନେ ମାଟି ଶୁଷ୍କ ପାଏ
ନିଶିଳ ଏ ଧରଣୀର; ସଂଗୀତ ତାହାର
କଣ୍ଠେ ପଶି ହୃଦେ କରେ ଉଦାସ ସଂଭାର ।
ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମାନବ ଜାତି ଶାଶ୍ଵତ ଭିକ୍ଷା
ମାଗଇ ପ୍ରସାଦ କରୟୁଗଳ ପ୍ରସାଦ
ଅଜ୍ଞାତ ଭିକ୍ଷୁର ପଦେ, ଅନ୍ତରାକ୍ଷେ ଚାହିଁ,
ତା ବିନା ଏ ଗହନରେ ଭରସା ବା କାହିଁ ?
ସେ-ଭିକ୍ଷା-ଧରଣୀର ହୃଦୟର ଶୁଷ୍କ
ଏ-ଭିକ୍ଷା କଣ୍ଠେ ପୁଟେ । ବେହରା ପିପାସୀ
ପ୍ରାଣ-ପିପାସାର ସଖୀ । ଏ ଭିକ୍ଷା-ବାଣୀ
ପିପାସୀ ଧରଣୀ କଥା ତେଣୁ ଯେହ୍ନେ ଆଣି
ପୁଟାଏ ସ୍ଵ-ଯାଚନାରେ । ଗାଅ ରେ ଭିକ୍ଷା
ତୋ ଗୀତେ ଧରଣୀ-ବ୍ୟଥା ଶୁଣି କାନ ପାରି ।

ମୋ ଧନ ରେ

ଗାଈ ଯେହ୍ନେ ହମ୍ଭାଳଇ ଦୂର ବହାପାଇଁ,
ବିରଘା କପୋତ ଯେହ୍ନେ କାନନ ବଞ୍ଚାଇ,
ହେଲପରି ବନସ୍ତର ରବିକରଶାୟୀ,
ଖୋଜୁଛି ମୁଁ ତତେ, କାନ୍ଦି ତୁହାର ଚୁହାଇ
ମୋ ଧନ ରେ !

ସହସା ହୋଇଲେ ଅନ୍ଧାରୁତ ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ,
ଏକରାସେ ସବିସ୍ୱାନ୍ତ ହେଲେ ଧନବାନ
ଯେ ବିକଳ ଅନୁଭୂତି ହୁଏ ସମ୍ଭାବିତ
ତୋ ବିହ୍ୱଳେ ସେହିପରି ବିକଳ ମୋ ଚିତ୍ତ
ମୋ ଧନ ରେ !

ଦୋଳୁଥାଇ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦ୍ମ ସରି
ଦରୈଫି ବଚନେ କର୍ଣ୍ଣେ ଦେଉ ସୁଧା ଭରି,
ତୋ ହସ, ତୋ କଉତୁକ, ନୃତ୍ୟ, ଡାକହାକ
ଚିତ୍ତପରି ସ୍ମୃତିପଟେ ଜୀବନ୍ତ ବିବାକ
ମୋ ଧନ ରେ !

ଦୋଳୁଥାଉ ଯେ ବସରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପ ପରି
 ସେହି ବସେ ତୋ ଶୀତଳ ଅଙ୍ଗ-ଯଷ୍ଟି ଧରି
 ବଳପି ବଳପି ଶବ-ଶେଯେ ଯା ଥୋଇଲି
 ତୋ ସଙ୍ଗରେ ନିଶ୍ଚୁର ମୁଁ କପାଳି ନ ଗଲି,
 ମୋ ଧନ ରେ !

ଅଶ୍ରୁଳି ହେଉଛି ଏବେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାରେ
 ଅକାଶନ ନିଧି ହଜିଗଲା କେଉଁଠାରେ
 ଯେତେ ଗତ ହୁଏ କାଳ ତୋ ସ୍ମୃତି ପ୍ରବଳ
 ଖୁଟିତର ହୋଇ ସମେ କରୁଛି ବିକଳ
 ମୋ ଧନ ରେ !

ବୋଲୁଥାଏ ସଦା ତୋର ପଦ୍ମ-ମୁଖେ ଚାହିଁ,
 “ଭ୍ରମରେ ଏ ଘରେ ବୋଧେ ଆସିଛି ପଳାଇ !
 ଦରିଦ୍ର, ଅଧମ ଘରେ ତମେ କି ସମ୍ଭବ !”
 ଆସି କପାଳି ଚୁନା କଲୁ ମୋ ସ୍ନେହ-ଗରବ
 ମୋ ଧନ ରେ !

ପାଇ ତତେ ପିତା ବୋଲି ହେଲା ଅନୁଭବ
 ହୃଦୟେ ବାସିଲ୍ୟରସ ହୋଇଲା ଉଭବ;
 ତୋ ବିନା ସେ ପ୍ରାଣ-ସ୍ତନ୍ୟ ଦେବି ରେ କାହାକୁ
 ଛାଣୁ ହୋଇ ଚାହିଁଛି ମୁଁ ଏ ଶୂନ୍ୟ ଧରକୁ
 ମୋ ଧନ ରେ !

କାହିଁ ଅଛି ଅନ୍ତରାକ୍ଷେ, ତଳେ ବା ପବନେ
 ବାଧୁଥିବ ପର ଶୀତ, ଶର, ଘାଲେ ମନେ,

ବାଧୁଥିବ ପରା ଯୁଧା, ଖୋଜୁଥିବୁ ସାଥୀ,
କାହା କୋଳେ କାଟିବୁ ତୁ ଘୋର ବର୍ଷାଋତୁ
ମୋ ଧନ ରେ !

କାହିଁକି ଆସିଲୁ, ସଂଘରଲୁ ନାନା ଆଶା
ଗଲୁ ବା କାହିଁକି ନ ସରୁଣୁ କଥା-ଭାଷା,
ଜନ୍ମାନ୍ତର ବଇର କି ସାଧୁଲୁ ରେ ଧନ,
ଭାବୁନି ସମ୍ଭବ ତୋଠି ସେତେ ପ୍ରବଞ୍ଚନ ।
ମୋ ଧନ ରେ !

ପବିତ୍ର ସ୍ମୃତିରେ ତୋର ଏ ପାପ-ଜୀବନ,
ଚିଦାନନ୍ଦ-ସ୍ବାଦ ଦିଏ ତୋ ମୁଖ-ସୁରଣ
କିଜାଣି ନା ଆସିଥିଲୁ ମୋହାନ୍ତ ପିତାର
ତଷୁ ଖୋଲି ଦେଖାଇବୁ ବାସ୍ତବ ସଂସାର ।
ମୋ ଧନ ରେ !

ଧରରେ ବଞ୍ଚିବା ଲାଗି କର୍ମ ଦୈନନ୍ଦିନ
କରୁଛି ସିନା ମୁଁ, ଅନ୍ତସ୍ତଳେ ରାନ୍ଧି ଦିନ,
ତୋଲାଗି ମା ଜଳୁଅଛି ସଞ୍ଜ ଲେତକର,
ମାରବେ ଡାକୁଛି ତତେ ବିକଳ ଅନ୍ତର ।
ମୋ ଧନ ରେ ।

ରୂପାନ୍ତର

ମିଷ୍ଟାନୁ ତଥା'ରୁ ଯତ୍ନେ ଖୋଜନ୍ତୁ ଜନନୀ
ସେ ମିଷ୍ଟ ଜଂଜାଳ କି ମୋ ଆଉ ଆସିବନି !
ପଛେ ପଛେ ଲାଗିଥାଏ, କରୁଥାଏ ବ୍ୟସ୍ତ
ହାତ ମାରି ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ କରାଇ ସମସ୍ତ !
ଗାଳି ମାଡ଼େ ତାର ଅବା ଅସମ୍ମାନ କଲି,
— ବ୍ୟାକୁଳେ ଜନନୀ ନେତ୍ରୁ ଅଶ୍ରୁ ପଡ଼େ ଝରି !
ଘରେ ଫେରୁଁ ପରବାସୁଁ ବାପା ଦେଖୁ ନାହିଁ,
ଲବଣ୍ୟ ପ୍ରତିମାଟିଏ 'ବାପା' ବୋଲି ଧାଇଁ,
ହାରେ ହସି ହେବା ଠିଆ ସେନ୍ନହ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ,
କିଏ ତାକୁ ହରିନେଲି ଚକ୍ଷୁ ଅନ୍ତରାଳେ !
ସେ କିନ୍ତୁ ମରି ଯେ ନାହିଁ — ମିଥ୍ୟା ସେ ବଚନ,
ବିଶ୍ୱେ ନାହିଁ ରୂପ ଆଉ ସେନ୍ନହର ମରଣ ।
ବାହାରେ ସେ ଥିଲା ଯାହା, ପଶିଲା ଅନ୍ତରେ,
ସ୍ତେଷିବାକୁ ଯେତେ ସେନ୍ନହ ଅଛି ଅନ୍ତସ୍ତଳେ ।
ଆଖି ବୁଜି ଏବେ ତେଣୁ ଜନନୀ ଜନକ
ଦେଖୁଛନ୍ତି ଅହନିଶି ତା ମଧୁ ନାଟକ ।
ମରି ନାହିଁ, ମରି ନାହିଁ, ଲଭି ରୂପାନ୍ତର
ସେ ଶିଶୁ ପିଉଛି ସେନ୍ନହ, ଦୁହିଁଣ ଅନ୍ତର ।

ସାଆଁତମା

ନୟନେ ଲୋଚକ ହୃଦରେ କରୁଣା
ଦୀନ ଦୁଖୀ ପାଇଁ ଜନନୀୟମା,
ବହୁ ଦେଖି ନାହିଁ ମୂରୁଖ ସିନା ସେ
ଦେଖ ମୋ ପ୍ରାଣର ସାଆନ୍ତମା ।

ବିଦୁଷୀ, ରୂପସୀ ରୂପେ ମୁଁ ଭେଟିଛି
ନାରୀକ ଧରର ଅନେକ ଭାଗେ
କେବଳ ସେହି ସେ ନିରକ୍ଷର
ଚରଣ-ଧୂଳି ମୋ ମଉଳି ମାଗେ ।

ସୁଦ୍ର ଗାଆଁର ଦୁଃସ୍ଥ, ନିଉନ
ତାହାର ହାତକୁ ଥାଆଁତି ରୁହିଁ
ଖୁଦ, ତଣ୍ଡୁଳ ଯା ମିଳେ ତା ହାତୁ
ପ୍ରସନ୍ନ ମନେ ଫେରୁଁତି ପାଇ ।

ନଜେ ସେ କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଦୈନିକ
ପ୍ରସବ ଅନେକ, ନିସନ୍ତାନ
ସ୍ବାମି-ଗଉରବ ଜାଣି ନ ଜାଣିଛି,
ବିଧବା କରୁଛି ବିଧାତା-ବାଣ ।

ତଥାପି ପରଶେ ଡକ୍ତରୀ ନାହିଁ
ଆପଣା କଷଣ ମରମେ ମାରେ,
ଆଶ୍ରିତ ଜନ ଆଳି, ଆର୍ଦ୍ରାଳି
ଉଠୁଁ ବସୁଁ ଖାଉଁ, ନରତେ ଘୁଲେ ।

ପିତା-ମାତା-ହାନ ଶଇଶବୁଁ ମୁଁ ସେ
ଜନନୀ-ଅଭାବ ଜାଣିନି ଦିନେ
ସାଆନ୍ତମା ମୋ ଦ୍ଵିତୀୟା ଜନନୀ,
ଗରଭ-ଧାସୁରୁ ନୁହଇ ଭନେ ।

ଜଗତ ବୁଲିଲି ବଡ଼ଲୋକ ହେଲି
କରମେ ବିରାମ ମିଳୁନି ଜନା
ତଥାପି ସ୍ଫୁରଇ ପିଲାଦିନ ଅଳି
‘ଖାଇବାକୁ ଦିଅ ସାଆନ୍ତମା !’

ପ୍ରବାସେ ବିଳାସେ ସାପୁଛି ମୁଁ ଦିନ,
ଭଗ୍ନ କୁଟୀରେ ଅଛି ସେ ପଡ଼ି,
ପୁରତନ ମାଟି ନାହିଁ ସେ ଶୁଦ୍ଧବ
ବ୍ୟଥାରେ ମୋ ବୁକୁ ମରେ ଗୁମର ।

ଶେଲୀ-ମୃତ୍ୟୁ

—୧—

ନିରଞ୍ଜନ ବେଳାବାସେ ପଡ଼ି-ପ୍ରାଣା ମେଘ ଅଛି ଚାହିଁ,
ସାତ ଦିନ ଗଲଣି ଯେ, ଶେଲୀ ତାର ନ ଆସେ କିପାଇଁ ?
ପର ଉପକାର ଲାଗି, ଭୁଲେ ସେ ସେ ଭୋଜନ, ଶୟନ,
ପିସା ନଗ୍ନେ ରହିଲ କି, କରିବାକୁ କା ଦୁଃଖ ମୋଚନ ?
ଅଥବା — କମ୍ପଇ ପ୍ରାଣ, ମେଘ ଦୃଢ଼େ ହେଲେ ସେ ଭାବନା —
ବତାସି ବାରିଧି-ବସେ ଘଟିଲ କି କିଛି ଦୁର୍ଦ୍ଦଟଣା ?

ମନୁଷ୍ୟ ତ ନୁହେଁ ଶେଲୀ — ନରଦେହେ ଶିଖା ପ୍ରକୃତର,
ତେଣୁ ଜଳେ, ବନେ, ବିଲେ, ବୁଲେ ଶେଲୀ ନିରତ ଅସ୍ଥିର ।
ପ୍ରକୃତି ପରି ସେ ବନ୍ୟ, ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ପରି ସେ ଚଞ୍ଚଳ,
ରୂପ ଆଉ ପ୍ରେମ ଖାଲି ବାନ୍ଧୁଅଛି ତା ପଦେ ଶୃଙ୍ଖଳ ।
ମାନସୀକୁ ରଖି ପାଶେ, ଶେଲୀ ଚାହେଁ ପ୍ରେମର ବନ୍ୟାରେ
ଭସାଇ ଏ ରୁଷ ଧାରା, ଗଡ଼ିବ ତା ସ୍ବପ୍ନ ଅନୁସାରେ ।

କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଅଛି ସ୍ବପ୍ନ—ମାନବର ଶୁଭ ଅଭିଳାଷୀ,
 ମନୁଷ୍ୟର ହୀନତାରେ ନିଷ୍ପେଷିତ, ସେ ସ୍ବପ୍ନ-ବିଳାସୀ ।
 ପକ୍ଷାଦ୍ରୁତ ପକ୍ଷୀ ପରି ଉଡ଼ିବାର ବାସନା ଶେଲୀର
 ଅଧିକୁ ଅଧିକେ ବଢ଼େ, ହେଉ ପଛେ ବିକଳ ଶରୀର ।
 ମେଘ ମନା ନ ଦେନି ସେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଏକ ସୁଲୁପ ତିଆରି,
 ଅକୂଳ ବାରିଧି-ବଶେ ଦିନାକେତେ ହେଉଅଛି ପାରି ।
 ସୁକୁମାର ତନୁ ତାର, ସନ୍ତରଣ ଜାଣେ ନା ତା ବାହୁ,
 ତାଆପି ସେ ଭୟ-ହାନ — ରୁଦ୍ର ପଛେ ହେଉ ସିନ୍ଧୁବାୟୁ,
 କ୍ଷୁଦ୍ର, ଟଳମଳ ନାବେ, ନିରୁଦ୍‌ବେଗେ ପଡ଼ୁଥାଏ ଶେଲୀ
 ବତାସି-ବ୍ୟାକୁଳ ଜଳେ କାବ୍ୟ ଅବା ଦରଶନ ମେଲି ।

ସେଦିନ ସେ ଯାଇଥିଲା ବନ୍ଧୁଲଗି ଅର୍ଥ ଆନୟନେ
 ଲେଖଣ୍ଡି ନଗରେ, ସେଇ କ୍ଷୁଦ୍ର ନାବେ; ମେଘର ନୟନେ
 ଆଶଙ୍କାର ବାସ୍ତବ ରହି । ନ ଫେରୁଁ ସେ ଏତେ ଦୀର୍ଘ କାଳ,
 ନିରଜନ ବେଳାଗୁଡ଼େ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ମେଘର ସଂସାର ।

— ୨ —

ହମେ ହମେ ଗଲା ଜଣା, ମେଘ ପାଶେ ଫେରିବାକୁ ଭରା
 ଲେଖଣ୍ଡି, ଅବେଳେ ଶେଲୀ ମେଲିଦେଲା ତା ନାବ ଦଦର ।
 ମଧ୍ୟପଥେ, ସିନ୍ଧୁହଢ଼େ କ୍ଷୁଦ୍ର ନାବ ଯାଇଅଛି ଦବି ।
 ନିର୍ମମ ପ୍ରକୃତି ହାତେ ମରଅଛି ପ୍ରକୃତିର କବି ।
 ମେଘ ବୁଲେ ଏଣେତେଣେ, ସହଜେ ତା ନ ହୁଏ ବିଶ୍ବାସ,
 ସତ୍ୟର ନିଷ୍ଠୁର ମୁଣ୍ଡ ପଳାୟନେ ତା ମୃତ ପ୍ରୟାସ ।

ଏଣେ କିନ୍ତୁ ବେଳାଦେଶେ ଶବ୍ଦ ଏକ ଆସିବାର ଭାସି
 ସମ୍ଭାଦ ଆସିଲୁ କାଳେ । ସତ୍ୟ-ମିଥ୍ୟା-ଦେଶା-ଅଭିଳାଷୀ,
 ଚେଳିନି, ଶେଲୀର ବନ୍ଧୁ, ଥାନେ ଯାଇ ଓଟାରିଲେ ଶବ
 ଜଳୁ ବେଳା-ବାଲୁକାରେ; ଯା ଦେଖିଲେ ତାହା କି ସମ୍ଭବ ?
 ଏହି କି ଶେଲୀର ଦେହ ? ଦୃଶ୍ୟ ମଡ଼ା, ଗଭୀର ଆକାର
 ଅନାବୃତ ମୁଖ ହସ୍ତ ହୋଇଅଛି ମହ୍ୟର ଆହାର !
 କିନ୍ତୁ ଏ ଶେଲୀର ଅଜ୍ଞା, ପକେଟରେ ଖାଟ୍‌ସର କବିତା
 ଇତାଲିର ସମୁଦ୍ରରେ ଝଡ଼େ ବସି କିଏ ପଢ଼ିବ ତା ?
 କିବା ମୃତ୍ୟୁ କି ଜୀବର ! କି ଦେହର କିବା ପରିଣତି,
 ଫୁଟନ୍ତା ଗୋଲପ ଗୋରୁ-ଖାଦ୍ୟ କଲ ନିବୋଧ ପ୍ରକୃତି ।
 ଶେଲୀର ସେ ମାଳ ଆଖି ଗ୍ରୀଷ୍ମ-ନଭ ପରି ଯା ଗଞ୍ଜର,
 ତାର ସେ ଶରୀର-ସମ୍ପ୍ରଦି ଯହିଁ ଥିଲୁ ଶୋଭା କୁମାରୀ;
 ଶେଷେ ସେ ସମୁଦ୍ର ପକେ ହେଲୁ ଜଳ-ଜୀବର ଆହାର
 ହେବାର ଦୃଶିତ ମଡ଼ା, ହେଲୁ ରୂପ-ପୂଜା ପୁରସ୍କାର ।
 ମନୁଷ୍ୟକଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗିତ କଲ ଯେ ଜୀବନ
 ଦରୁ ପିତାମାତା ତାକୁ, ଦେଖୁଁ ଜାତି କରଲେ ତାଡ଼ନ ।
 ବିତାଡ଼ିତ, ଆତାଡ଼ିତ ପ୍ରାଣୀ ପରି ସ୍ୱର୍ଗର ଏଞ୍ଜେଲ୍
 ମଲ୍ଲ ଶେଲୀ ନିର୍ଯ୍ୟାତନେ, ପାଇ ପାଇ ମନୁଷ୍ୟର ଶେଳ ।

— ୩ —

ସବୁ କି ହୋଇଛି ବ୍ୟର୍ଥ ?

ନାହିଁ ମୂଲ୍ୟ ଶେଲୀ-ଜୀବନର ।

କେ କହେ ତା ? ଶେଲୀ ରଖି —

ଯାଇନି କି କିଛି ଅନଶ୍ୱର ?

ସତ୍ୟ ନ୍ୟାୟ ଲାଗି ଏବେ, ଯିଏ ଯହିଁ ହୁଏ ନିର୍ଯ୍ୟାତକ
 ସେ ଏକ ଜୀବନ୍ତ ଶେଳୀ — ପ୍ରମିଥୁଅସ୍ ଶୁଭ-ବିବର୍ଜିତ ।
 ତୁମେ ଶେଳୀ, ଦେଖାଇଛ କବି କିସ ହେବାର ଉଚିତ —
 କବି ଖାଲି ନ ରହିବ ମଦ-ପ୍ରାଣ-ସୁଆଦି ସଙ୍ଗୀତ ।
 ବିଦ୍ରୋହୀ ସେ, ଜଗତର ହୀନ, ଦୁଃସ୍ଥ, ଦଳିତର ବନ୍ଧୁ,
 ତା ଲେଖନୀ ଅଶ୍ରୁ ତେଜେ, ନେବ କେନ୍ଦ୍ରେ ଭାବ ଜନସ୍ଫୁର୍ତ୍ତ !
 ସ୍ଵାର୍ଥହୀନ, ପାପହୀନ, ସତ୍ୟସନ୍ନ, ଉତ୍କର୍ଷ ଜୀବନ
 ରୂପପାୟୀ, ପ୍ରେମମୟ, ନରେ-ଜୀବେ-ନିରତ-କରୁଣ ।
 କବିର ଏ ଛବି ଶେଳୀ, ଦେଶେ ଦେଶେ ସାହିତ୍ୟେ ସାହିତ୍ୟେ,
 ତୁମଲାଗି ବ୍ୟାପିଅଛି, ଭାଷା ଆଉ ମାନବର ହୃଦେ ।
 ତୁମ ଦୁଃଖ, ତୁମ କଷ୍ଟ, କ୍ଷମେ କ୍ଷମେ ଲଭେ ସଫଳତା
 ସେବର ନଗଣ୍ୟ ଶେଳୀ, ଆଜି ବିଶ୍ଵକାବ୍ୟର ଦେବତା ।

ହତସ୍ବପ୍ନାର ପଦ

ଦିନ ଥିଲା ଯେବେ ତୁମ ପକ୍ଷ ପାଇବାରେ,
ତୁମକୁ ଦେବାରେ ଭ୍ରଷା, ମୋ କ୍ଷୁଦ୍ର ସଂସାରେ
ଥିଲା ପ୍ରିୟତମ ସୁଖ । ମନେ ପଡ଼େ ନିକି
ତୁମେ ମଧ୍ୟ ରହୁଥାଅ କେସନେ ପ୍ରଶାନ୍ତି,
ମୋ-ହାତର କୁଲିଗିତ ପକ୍ଷ ଫାଳେ ପାଇଁ,
ଭୋଗିଲା ରହଇ ଯଥା ଭୋଜନେ ଅନାଇଁ !
ମନେ କର, ଇ ଭିତରେ ଗଲା କେତେ କାଳ
ଦୁହେଁ ଦୁଃଖେ ଦୂରେ ଦୂରେ ବିରହ-ବିହାର
କଲେ ମୌନ ଅଭିମାନେ; କୁଟଳ ଜିଜ୍ଞାସି
ଦୁହେଁ ନାହିଁ ଦେଲୁଁ ପକ୍ଷ ଅନ୍ଧକାରେ ଭାସି ।
ସେଦିନ ପ୍ରଣୟ-ଯୁଗ୍ମ ପ୍ରୀତି-ଜରଜର
ଆଜି ଶୁଷ୍କ, ପରସ୍ପରେ ନିଃସ୍ବହ-ଅନ୍ତର ।
ଶୁଣି ଶୁଣି କନ୍ତୁ ଶେଷେ ଫାଟିବା ଆଗରୁ
ତୁମକୁ ଶୁଣାଇ ଯାଏଁ ମୋ ବ୍ୟଥା ଅନ୍ତରୁ ।
ସେଲାଗି ଏ ଶେଷ ପକ୍ଷ । ସେ ଘରେ ଶୟାନ
ସୁଖେ ତୁମେ; ଲେଖୁଛି ମୁଁ ନିଶ୍ଚିତ-ପ୍ରାଣ;
ମୋ ଆଖିରେ ନିଦ ନାହିଁ, ଅଶ୍ରୁ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ
ପୋଛି ରୁମୁଥିଲ ଯାହା ତୁହାଇ ତୁହାଇ ।

ପିଲେ ମୋର ଶୋଇଛନ୍ତି — ଶେଷ ଶାନ୍ତି ମମ,
 ତାଙ୍କ ଯୋଗୁ ପାଏଁ ହେଲେ ଜନନୀ-ସମ୍ଭ୍ରମ ।
 କି ଆଉ ଲେଖିବି ସତେ ? — ସକଳ ସ୍ବପନ
 ଭାଙ୍ଗିଲି ତ; ଖାଲି କରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ।
 କିଶୋର ବୟସେ ତୁମେ ବସେ ଘେନି ମତେ,
 କହିଥିଲି ଭଲ ପାଅ ପ୍ରତି ରୁମ୍ଭ ଅନ୍ତେ;
 ସେ କି ଖାଲି ଚାଟୁ କଥା, ଭୁଲାଇବା ପାଇଁ
 କିଶୋରରେ ? ତହିଁ ତବ ପ୍ରାଣ ଥିଲା ନାହିଁ ?
 କିନ୍ତୁ ଲଘୁ ଆମୋଦର ସେ ଛଳନା-ବାଣୀ
 କି ଗର୍ଭର ରେଖାସବୁ ଦେଇଅଛି ଟାଣି
 ସେଦିନୁଁ ଏ ବାଳକାର ଅନ୍ତର ନିଭୁତେ,
 ବଳାସୀ ପୁରୁଷ ତୁମେ ଜାଣ କି କହିତେ ?
 ଜାଣିଥିଲେ କି ହେ ପ୍ରିୟ ସେଦିନର ସେହି
 ଚିତ୍ତର ପରମ ସ୍ବପ୍ନ, ଅନ୍ତରର ସ୍ନେହ,
 ମରମର ସ୍ନେହଧାରା, ଶରୀରର ଲତା
 ଉପେକ୍ଷିତ ଅନାଦରେ ଭୁତଲେ ଲେଟିନ୍ତା ?
 ଯେ ସ୍ନେହ-ସାମ୍ରାଜ୍ୟେ ଗରବଣୀ ଅଧୀଶ୍ଵରୀ
 ହେବାର ସ୍ବପ୍ନରେ ଚିତ୍ତ ଯାଉଥିଲା ଥର,
 ତାହାର ଅଜ୍ଞାତ କୋଣେ ଶୁଷ୍କଲତା ପରି
 ପଡ଼ିଥାନ୍ତି ମୁଁ କି ଖାଲି ଅଜ୍ଞାତ ସୁମର !
 କିଶୋର ବୟସେ ଦିନେ ଦେହ, ମନ, ପ୍ରାଣ
 ଭକ୍ତିଭରେ କରି ବଢ଼ି-ନାମ ଉଦ୍ଧାରଣ,
 କଲି ଯା ଉତ୍ସର୍ଗ ତବ କରେ ଆଶାନ୍ବିତା
 ତା ପଳ କି ଏଇ ପ୍ରିୟ ? ଏ ସ୍ଥାନ ସ୍ଥାନତା ?

ତବ ବିନୁ ଆନ ବନ୍ଧୁ ଜାଣି ନାହିଁ ମନ,
 ତୁମଠୁ ଶୁଣିଲି ଯେତେ ନିଷ୍ଠୁର ବଚନ !
 ତୁମ-ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ଯଦି ଦେନଲ କିପାଇଁ,
 ପିଇଲି ମୋ ଗଣ୍ଡ, ମୋର ମିଥ୍ୟା-ସ୍ମୃତି ଗାଇ ?
 ବିଳାସେ ରସାଳ ଖାଇ ପିଇା ଗଜ ପରି
 କିଶୋରୀ ହୋଇଛି ଆଜି ଅପଗତ-ଶିଶୁ,
 ଶରୀର-ସ୍ତ୍ରାବକ ପୁଂସ ତେଣୁ କି ଉପେକ୍ଷା,
 ଆତ୍ମାର ଏକାନ୍ତ ପୂଜା ନ କଲ ଅପେକ୍ଷା ?
 ତବ ପାଶେ ଆନ କଷେ ବିନୟାମିନୀ
 ଅଶ୍ରୁସିନ୍ଧୁ ଉପାଧାନେ ଏ ହତଭାଗିନୀ
 କାଟେ ଦିନ ଦିନ ଧରି, ଜାଣି ଜାଣି ନାହିଁ
 ମୋ ପାଇଁକି ହୃଦ୍ଯା ଦେଲି ପାଷାଣରେ ଛୁଇଁ ?
 ବିଧାତା ମୋ କୋଳେ ଯାହା ଥୋଇଛି ଖେଳନା
 ଜୀବନ ଧରିଛି, କରି ତାଙ୍କର ମାଜଣା ।
 ତୁମ ଗୃହ ବୁଝିଥାନ୍ତେ ଦାସୀ, ନଉକର,
 ମୁଁ ବି ପାରିଥାନ୍ତି ଜନ୍ମ ଜାରଜ କୁମର,
 ତୁମଠାରେ କଲି କିପାଁ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ,
 ତା ଗୌରବ ବୁଝିଲିନି, ଏଡ଼େ ମୂର୍ଖ କଣ ?
 ଯା ହେବାର ହେଲା, ଯାହା ଥିଲା ଏ କପାଳେ
 ଭୋଗିଲି, କି ଲାଭ ସ୍ମର ତାହା ବାରେ ବାରେ !
 ଜନନୀ, ଗୃହିଣୀ ସିନା, ପ୍ରିୟା ନୁହେଁ ଆଉ
 ବୁଝି କି ନାଶର ଏହା କେତେ ବଡ଼ ଦାଉ ?

ଦ୍ରବ୍ୟ

ଜ୍ଞାନ ଯା କହେ କରନା କରନା
ମନର ତହିଁ ବିଶେଷ ଅନୁରାଗ
ଜବାବ୍ ଦିଏ ‘ଇଚ୍ଛା ହେଲା କିପାଁ
ବୁଝାଇ ମତେ ଉତ୍ତର ଦିଅ ଆଗ ।’
କହଇ ଜ୍ଞାନ “ପାପ ରେ ଭାଇ ତାହା”
କହଇ ମନ “ଖାତିର ନାହିଁ କରେ
ବିଧାତାକୁ ପରୁର ଯାଇ ଆଗେ
ପାପକୁ କିପାଁ ମିଠା-ମଧୁର କଲେ ।”
ବୁଝାଏ ଜ୍ଞାନ “ନିନ୍ଦା ଦେବେ ଲୋକେ”
କହଇ ମନ “କି ସାଧୁ ସେମାନେ !”
“ନରକେ ଯିବୁ” କହିଲେ ହସି କହେ
“ଦେଖିବି ମୁହିଁ ସକଳେ ସେ ଥାନେ ।”

ମନ, ଜ୍ଞାନର ଏପରି ଟଣାଟଣି
 ନିରନ୍ତର ଚାଲିଛି କ୍ଷଣେ କ୍ଷଣେ
 କହିଲେ ଜ୍ଞାନ “ଛୁ ଛୁ” କାନ୍ଦିପାଇଁ
 “ଚମତ୍କାର !” କହଇ ଆନ ଜଣେ ।

ଦୁଇର ଦ୍ରବ୍ୟେ ମୁଁ ହୁଏଁ ଖାଲି ଦଳି
 ଭୁବନ ବନେ ଧାଉଁଛି ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥାନ ।
 ଶ୍ରେୟ ପ୍ରେୟର ବାଛବିଚାର ହେଉଁ,
 ଅସ୍ତ୍ରପ୍ରାୟ କ୍ଷୁଦ୍ର ଏ ଜୀବନ ।

ବନ୍ୟାଜଳେ ଶୁଖିଲା ଘାସ ପରି
 ବିଧାତା, ମତେ କଲି ଯେ ଶୂନ୍ୟ-ବଳ
 ବିଚାର ବେଳେ ସାକ୍ଷୀ ହେବେ ମୋର
 ମନ, ଜ୍ଞାନ ସମ୍ମୁଖେ ତୁମ୍ଭର ।

ପାତକ ନାହିଁ, ପୁଣ୍ୟ ନାହିଁ ମମ,
 ମୁଁ ଖାଲି ଏକ ଅନୁଭୂତିର ମାଳା
 ହସ, ଲୁହର ବିଚାର କରିବାକୁ
 ରଖିଛ କହେ ବେତ, ଆଉ କାର ?

ପ୍ରାଣର ବାପୁଜୀ

ତମ ନେଇ ଯେତେ ଯୁକ୍ତିତକ

ସବୁ ଆଜି ଅବସାନ,

ପ୍ରାଣର ବାପୁଜୀ,

ଆଜି ପ୍ରାଣେ ଖାଲି,

ଅଶ୍ରୁ ଓ ସମ୍ମାନ ।

ଜୀବନେ ତମକୁ ଲମ୍ବ ବରୁଣିଛି

ସବୁଥିରେ ଅଛି ପାଁକ,

ତବ ଉପଦେଶ ଦଳିଛି ଚରଣେ

ଉତ୍ତର ତବ ଡାକ ।

ଆଉ ନାହିଁ,

ଆଉ ନାହିଁ,

ଏଥର ଜାଇବା, ଜାଇବା କେବଳ

ବାପୁଜୀ, ତମର ପାଇଁ ।

ପଳ ପଳ କରି ଆମର ପାଇଁକ
 ଶରୀର, ରକ୍ତ ଦେଲ,
 ଦେଖି ହିଁ ଆଖିରେ ପାଷଣ୍ଡ ଆମେ
 'ଭାବୁଆଉଁ ସବୁ ଖେଳ ।
 ତୁମରେ ଦେଇବୁ କିଛି
 ସରମେ ବାପୁଜୀ, ଆମର ଆତ୍ମା
 ଆମକୁ କରଇ ଛୁ ଛୁ ।

ପାଁକ ଦେଇ ଯାହା ଗଲ ଗଲ, କୋଟି-
 ହୃଦୟ ଦେଇଛ ଦଳ,
 ସବୁ ଅନୁତାପ, ସବୁ ଅପରାଧ,
 ଲେକକେ ପଡୁଛି ଗଳ ।

ନର ବୁଝି ଆଉ,
 ହୋଇଅଛ ନାରାୟଣ,
 ଏକ ଥିଲ, ଆଜି ବିଶ୍ୱ ବ୍ୟାପିଲ
 ଦେ ସତ୍ୟ-ପରାୟଣ !

ବାହାରେ ଯା ଥିଲ, ମରଣେ ବାପୁଜୀ
 ଅନ୍ତର ଗଲ ମାଡ଼ି,
 ତୁମେହିଁ ଆମର ବିବେକ ଏଥର,
 ଦୁର୍ଗମେ ପ୍ରତିହାସ ।

ଆମ ପୁଅଟିଏ ତବ,
 ଶମଶାନୁ ତବ ଫେରୁଛି ବାପୁଜୀ, ଧରି ଏହି ଆଶା ନବ ।

ଯୁଗେ ଯୁଗେ ତମେ ହୋଇଛ ରସୁଲ୍ ,
 ମେସାଇୟା ଅବତାର
 ଏଥରକ ପରି ହୃଦୟବଳନ
 କରି ନାହିଁ କେଉଁ ବାର ।

ସତ୍ୟ ଶିବର ହେ ମହା-ପୂଜାରୀ, ବାର
 ଅସତ୍ୟ ଆମେ, ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଆମେ;
 ଲଜେ ଅନୁତାପେ
 ଦେଉଁ ଖାଲ ଆଖି-ମାର ।

ଦିଅ ଛାଡ଼ି ତାରେ

ବାପୁଜୀ କରନ୍ତେ ଯାହା, ସ୍ମର ତାହା ପଣ୍ଡିତ ନେହରୁ,
ଛୁଡ଼ିଦିଅ ସେ ଘାତକେ, ମୁକ୍ତାକାଶ ତଳେ ବସି ଝୁରୁ,
ସେ ନବୋଧ; କଳଙ୍କିତ ମାୟାଛନ୍ଦ ପାପ ଆପଣାର,
ଅନୁଭବ ଲୁହ ପଡ଼ୁ, ନ ପଡ଼ୁ ତା ଶୋଣିତର ଧାର
ଏହି ସେ ମାଟିରେ, ଯାହା ପବିତ୍ର ବାପୁଜୀ-ଶୋଣିତେ,
ବାପୁଜୀଙ୍କ ଆତ୍ମା କରୁ ସରଜନ-ମୁକ୍ତ ତାର ଚିତ୍ତେ ।

ପତାକାରେ ଚୁଢ଼ି ଥରେ । କଲେ ଯେହୁ କ୍ଷମା ମହାମନେ
ତାହାରେ କଲ ଯେ ନାଶ ପ୍ରିୟ-ପୁଷ୍ପ ପଲ୍ଲବ-ଲେଚନେ,
ଧର୍ମ-ରହ କେଶାଅଛି ପରା ସେହି ଧର୍ମଶୋକଙ୍କର
ଦଣ୍ଡଠାରୁ ଦୟା ବଡ଼, ସ୍ମର ତାହା, ତାରେ ମୁକ୍ତ କର ।

ଦୃଶାର ତଳେ ସେ ଜୀବ, ସେ କେବଳ କୃପାର ଭ୍ରମନ
ଛୁଡ଼ିଦିଅ, ନ କରୁ କେ ତାର ଆଉ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ବାପୁଜୀଙ୍କ ପାଇବା କି ଏହିପରି କୋଟି ଜାଣି ନାଣି ?
ପଣ୍ଡିତ ନେହରୁ, ତବ କୃପା ହେଉ ତାର ଯୋଗ୍ୟ ପାଣୀ ।

ଭାରତ ପୁଅ

ମୁକୁଟମଣ୍ଡିତ ଶିର ବୁଏଁ ଯହିଁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-ତରଣେ,
ନାମ ଯହିଁ ସୁଖେ ହୁଏ ଅବଲୁପ୍ତ ପୁଣ୍ୟ-ଆଚରଣେ,
ଧର୍ମ ଯହିଁ ବରାଟରେ ମଗ୍ନ କରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅହଙ୍କାର,
ଭଗବାନ ଯହିଁ ସତ୍ୟ, ଜ୍ଞାନ ଆଉ ଆନନ୍ଦର ଧାର,
ଜ୍ଞାନ ଯହିଁ ଖାଲ ତାହା ଶିଖାଏ ଯା ଆତ୍ମ-ଭିନ୍ନମନ,
କର୍ମ ଯହିଁ ଦିଏ ଫଳ, ନାହିଁ ରଖି ବାସନା-ବନ୍ଦନ,
ସ୍ବସ୍ଥ ଯହିଁ ତପୋବନ, ଶାସକର ସାଧନାର ପୀଠ
ସ୍ଥାନତମ ଯହିଁ ପ୍ରଜା ନୀତିତମ କର୍ମେ ଲଭେ ଇଷ୍ଟ,

ଜନମ ଲଭିବା ଯହିଁ କଲ୍ୟାଣର ମହତ ପଣ୍ଡା,
ଭୋଗରେ ହିଁ ଥାଏ ଯହିଁ ସଂଯମ ଓ ସମର୍ପଣ ଗଣା,
ଶ୍ରେଷ୍ଠ-ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଯହିଁ ଜୀବନର ସମସ୍ତ କରମ
ସତ୍ୟରୂପେ ସମ୍ମାନିତ ଯହିଁ ସବୁ ପୂଜା ଓ ଧରମ,
ବାପୁଜୀ, ସେ ଭାରତର ତୁମେ ଅଟ ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରଜ୍ଞକ
ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ, ଏକାଧାରେ ଶୁଦ୍ର ଓ ସାଜ୍ଜିକ ।

ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର

(୧୯୪୮)

ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର ଆଜି,

ଫେରାଇଛୁ ପୁଣି ସମ୍ବନ୍ଧର
ସେହି ସେ ହବସ, ଯାର ପଦପାତ ଆନନ୍ଦ-ତଞ୍ଚଳ
ଭାରତର ମୁକ୍ତି-ଛନ୍ଦେ । କପାଳରେ ତଳକ ଯାହାର
ଭସ୍ବର ବିଜୟ-ଗବେ; ବସେ ସ୍ବପ୍ନ-ମାଳ ।
ଏଇତ ସେ କାଲି ପରା — ଯେବେ ତାର ଉନ୍ମୁଖ ନର୍ତ୍ତନେ
ଭାଗି ଦୃଶ୍ୟ-ବ୍ୟବସାନ, ହେଲେ ବନ୍ଧ ଦୃଢ଼ ଆଲିଙ୍ଗନେ
କୋଟି କୋଟି ପ୍ରତିବେଶୀ; ତହାଙ୍କ ତ ପତାକାର ତଳେ
କୋଟି କୋଟି ଜନସଂଘ ଠିଆହୋଇ ମୁକ୍ତି-ମାଟି ପରେ
ଗାଇଲେ ଉଦାତ୍ତ କଣ୍ଠେ, “ଜୟ ହିନ୍ଦ୍, ଗୋ ପ୍ରିୟ ଜନନୀ,
ଶୁଙ୍ଖଳ ଶସିଛୁ ପଦୁ, ନିଜ ଘରେ ତୁ ପୁଣି ଘରଣୀ ।
ଉଠ ମା ଆଦେଶ ହୁଅ, କୋଟି କୋଟି ଆମେ ପୁଅ ଝିଅ
ଦେବୁ ମଥା ତୋର ଲଗି;— ଏ ପତାକା ହେଲା ପୂଜ୍ୟ, ପ୍ରିୟ ।
ଆମେ ଆଜି ଘନସ୍ଥାନ, ନାହିଁ ବସ୍ତ୍ର, ନାହିଁ ଖାଦ୍ୟ, ବାସ,
ବୃତ୍ତାନ୍ତ ନିଷ୍ପେଷିତ, ନାହିଁ ଥିଲା ଚିତ୍ତେ ଆମ ଆଶ;
ଆଶାର ବଞ୍ଚିକା ବେଲେ ଜାଲି କୋଟି ଭୟଭୀତ ସ୍ରାଣେ
ଏଇ ସେ ବାପୁଜୀ…………”

ହାୟ, ସେ ଶବ୍ଦ ଯେ ଅଶ୍ରୁ ନେତ୍ରେ ଆଶେ
 ଆଜି ଏ ଉତ୍ସବ ଦିନେ ! କାହାନ୍ତି ସେ ପ୍ରାଣର ଗାନ୍ଧିଜୀ
 ଆମ ହାତେ ଥୋଇଗଲେ ଯେହୁ ଏହି ଅସମ୍ଭବ ସିଂହ !
 ଅସୁସ୍ଥନ, ଅସହାୟ, ଭୟଞ୍ଜନ ଫଳ ଜନଭାର
 ବକ୍ଷରେ ଯେ କଲେ ଆଶା, ସ୍ୱପ୍ନ, ବୁଦ୍ଧି, ସଙ୍କଳ୍ପ ସଂସ୍କର,
 ଦୃଷ୍ଟିକ ଯେ ଥିଲେ କାଲି, ଭୟଞ୍ଜନ ନିଜ ମାଟି ପରେ
 ସେ ଆଜି ସମ୍ରାଟ୍ ତହିଁ, ଦୃଢ଼ମଥା—ସା'ଙ୍କ ମନ୍ତ୍ର ବଳେ;
 ସବରିକ୍ତ ଯେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଦର୍ପ କରି ଚୂର୍ଣ୍ଣ
 ନାନା ଦାନେ ଆମ ଜାଲ ଅଧୀନରେ କରିଗଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ,
 ବୁଲ ସେହି ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ଗଲେ ଦେବା ଜଳର ଚନ୍ଦନ,
 ଆସ ମହା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ପୁଣ୍ୟପଦ କରିବା ଚନ୍ଦନ ।

ହାୟ, କିନ୍ତୁ ନାହାନ୍ତି ସେ !

କାହାନ୍ତିରେ ପ୍ରାଣର ବାପୁଜୀ ?

ପରୁର ତ ହିମାଚଳେ, ପୁଚ୍ଛ ଗଙ୍ଗା — କହିବେ ବା ବୁଝି !
 ପୁଚ୍ଛ ଏ ବିରାଟ ନଭେ, ପୁଚ୍ଛ ଯାଇ ଉନ୍ନତ ସିନ୍ଧୁରେ
 ପୁଚ୍ଛ ବିରୋଧ, ପୁଚ୍ଛ ତାପ୍ରୀ, ପୁଚ୍ଛ ପୁଣି ମହାନଦୀ କୁଳେ ।
 କହିବେ ସକଳେ ମିଳି—“ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ, ତୁ ଯେ ଅଭିଶପ୍ତ
 ଯେ ଦେଲ ତୋ ଲାଗି ସବୁ, ତାକୁ ମାର ପିଇଲୁ ତା ରକ୍ତ !
 ପ୍ରେମର, ସ୍ୱର୍ଗର ରାଜ୍ୟ ଆପିବାକୁ ଶୁଦ୍ଧ ତୋ ମାଟିରେ
 ତାକୁ ତୁ ବଧୁଲୁ ବନ୍ୟପଶୁ ପରି ପାଣ୍ଡୁ ଗୁଳରେ !

ଆମେ ଦେଲୁ ଧନ୍ୟ ଧରି ପୁଣ୍ୟ ତାର ଅଙ୍ଗ-ଅଶୁରାଣି,
 ପୁଣି ତାର ଜଳ, ମାଟି କରୁଅଛୁ କଲ୍ଲୁଷ-ବିନାଶି ।
 ଗାନ୍ଧିର ନିଷ୍ଠୁର ହତ୍ୟା ହୋଇନି ସେ ଥରକରେ ଶେଷ,
 ତମେ ପୁଣି ପ୍ରତିଦିନ ଦିଅ ତାକୁ ହୁଣ-ବିଦ୍ଧି କ୍ଳେଶ !
 ଶୁଣ ଶୁଣ ଭାରତର ନରନାରୀ ଜନସାଧାରଣ
 ମିଥ୍ୟା ଭାଇ କହ ନାହିଁ, କର ନାହିଁ କେ କାରେ ଶୋଷଣ,
 ଯହିଁ ହିଂସା, ଯହିଁ ହୋଧ, ଯହିଁ ରହେ ସାମାନ୍ୟ ଅନ୍ୟାୟ
 ତହିଁ ତହିଁ ଚରମଣେ ଗାନ୍ଧି-ହତ୍ୟା ହୁଏ ଭୟାବହ ।
 ହେ ଭାଇ, ଦେଖ ଏ ଜଳ, ବାୟୁ, ମାଟି, ନଦୀ, ବନ, ନଭ
 ପ୍ରକୃତିରେ ଦେଖ କେନ୍ଦ୍ରେ ପ୍ରଣୟରେ ଆଲିଙ୍ଗନବଦ୍ଧ,
 ତୁମେ କପାଁ ସୃଷ୍ଟିକର ସମାଜରେ ନାନା ଭେଦାଭେଦ
 ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନ, ମୁସଲମାନ, ଜାତି, ଗୋଷ୍ଠୀ, ବାଇବେଲ, ବେଦ ।
 ସ୍ବର ଭାଇ ଗାନ୍ଧିବାଣୀ—ପ୍ରେମେ ହୁଅ, ଗୋଟିଏ ମାନବ
 ପରସ୍ପରେ ନାହିଁ ଧୂସି କର ସ୍ବର୍ଗ-ରାଜ୍ୟର ଉଦ୍ଭବ ।”

ବନ୍ଦକର ବାଦ୍ୟତାନ, ବନ୍ଦକର ଉନ୍ନତ ଉତ୍ସବ
 ଖୋଜ ଖୋଜ ହିନ୍ଦୁ ସ୍ଥାନ ବାପୁଜୀଙ୍କୁ ଅନ୍ତରରେ ତବ ।
 ଅଗ୍ରହଣି ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ ହାତୀକାର ନୁହେଁ ସ୍ବଳ୍ପ ତାର
 ନିଜକୁ ଯେ ବଳି କଲ ଦୁରିବାକୁ ପାପ, ଅନାର୍ବର ।
 ପରୁର ନିଜକୁ ଭାଇ ଆଜି ଏହି ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦରେ
 ସ୍ବାଧୀନ-ଭାରତ ତମେ ଗଢ଼ୁଛ ତ ତାହାର ବାଟରେ ?
 ଯଦି ନୁହେଁ; ତେବେ ମିଥ୍ୟା, ଚୁଆ ଏହି ଉତ୍ସବ ଚିତ୍କାର
 ଅଗଷ୍ଟ-ପନ୍ଦର ନୁହେଁ ପୁଷ୍ପଜନ୍ମ, ବିବାହ କନ୍ୟାର ।
 ଏ ଯେ ଗାନ୍ଧି-ତପସ୍ୟାରୁ ଜନ୍ମ ନବ ଭାରତ-ଜାତିର
 ତା’ ବନ୍ଦନା, ଗାନ୍ଧି-ଦେବା, ନୁହେଁ ହେବା ଉତ୍ସବ-ଅଧୀର ।

ଶୁଣ ଶୁଣ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ, ଗୁପ୍ତ ଗୁପ୍ତୀ, ଜନସାଧାରଣ,
 ଆଜି ଏ ପୁଣ୍ୟାଦେ ତବ ବାପୁଜୀ କି ହୁଅନ୍ତି ସୁରଣ ?
 ଭାରତର ଭାଗ୍ୟଦାତା, ପ୍ରଜାପତି ମୁକ୍ତ ଭାରତର
 ହିଂସ୍ର, କିନ୍ତୁ ଧରଣୀରେ ଅବତାର ସତ୍ୟ ଓ ପ୍ରେମର;
 ଯାହା ଯୋଗୁଁ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧନ୍ୟ ହେବ ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦର
 କି ଭାବରେ ତା ସ୍ମୃତିକି ସମ୍ମାନିତ କହ ଆଜି କଲ ?
 ଜାଣେ କବି, ଆଜିର ଏ ମୁଖରତ ଉତ୍ସବର ତଳେ
 କୋଟି ଗଣ୍ଡ ତନ୍ତ୍ରଧିବ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଉଷ୍ମ ଅଶ୍ରୁଜଳେ;
 —ଅଶ୍ରୁତ ତାଙ୍କର ପାଇଁ, କିଏ ଆଉ ତାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରିୟ
 ସ୍ବାଭାବିକ ବହିର୍ଯ୍ୟିକା ତାଙ୍କ ଲଗି ରକ୍ତ ହୋଇ ଜଳ—
 କିନ୍ତୁ ସେ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ; କର୍ମଯୋଗୀ, ଅଟଳ ବାପୁଜୀ
 ତାଙ୍କର ବନ୍ଦନା ପାଇଁ ଲେଖା ପରା ଅନ୍ୟ ପୂଜାପୂଜି ।
 ସେ ପୂଜାରେ ଦ୍ରବ୍ୟ ନାହିଁ — ଦାରିଦ୍ର୍ୟହୀଁ ସଜୀବ ତାହାର
 ‘ଭୋଗ’ ତହିଁ ଆତ୍ମ-ଶୁଦ୍ଧି, ବିକାଶିକା ସବ ମିଥ୍ୟାବୁର ।
 ସତ୍ୟ ତହିଁ ପୁରୋହିତ, ଅହିଂସା ତା ମନ୍ତ୍ର-ଉଚ୍ଚାରଣ
 ତା’ ଆସନ ବିଶ୍ଵ-ଶୁଭେ ବରନେବା ଆତ୍ମ-କରଷଣ ।
 ଏ ପୂଜାର ଆୟୋଜନ କର ଭାଇ ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦରେ
 ସ୍ଥିର କରି ପାଳବାକୁ ଗାନ୍ଧି-ବାଣୀ ଅନ୍ତରେ ଅନ୍ତରେ ।
 ଧରା ଯେବେ ଅନ୍ଧକାର, କୁଟୀରରେ ପ୍ରଘାପ ମାଟିର
 କରେ ଅନୁକୃତି ଯେହ୍ନେ କ୍ଷୀଣଭାବେ ଦିବସ-ଘାତ୍ରର
 ତମେ ଭାଇ, ସେହିପରି ଦେଖିଲେହେଁ ପାପ ବୁରୁଆଡ଼େ
 ସୁଦ୍ଧା ଗାନ୍ଧି ରହ ନିଜେ ଶକ୍ତିମତେ ଜଗି ଆପଣାରେ;
 ସେହି ତବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅର୍ଘ୍ୟ ବାପୁଜୀର ଚରଣ କମଳେ
 ପରମ ଉତ୍ସବ ସେହି ବର୍ଷେ ବର୍ଷେ ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦରେ ।

କୀବୟଜ୍ଞ

— ୧ —

ଲେଡ଼ା କଟ୍ ଲେଟ୍
ଲେଡ଼ା କୁର୍ମା
ବୁଇ ମଟନ୍, ମିନ୍ସ୍-ବୁଣ୍ଡି ।
ବୁଇ ଇଲିସିର ହୋଲ
ଚକନର ଚପ୍
ବୁଇ ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି ହେମବଣ୍ଡି ।

ଆଜି ବନ୍ଧୁ ଆସିବେ
ଛେଲି ହାଣ
ଆଜି ପାଗ ଭଲ, ରାମ-
ପକ୍ଷୀ ଆଣ

ଆନର ରକ୍ତ ଉଦରେ ନଗଲେ
ଉତ୍ସବ ଆମ ନୁହେଁ ଟାଣ ।

ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟହ କୋଟି କୋଟି ଜୀବ-

ମଥା କଟେ ବୃଥା ଚକ୍ରାବେ

ପୁଷ୍ପଲ, ପାଉଁଶ, ଗାଈ, ଛତା, ମେଷ

କେ କରିବ ତାର ସଂଖ୍ୟାଦେ ?

ସବୁ ହୁଏ ନର ଜଠରରେ ଲୀନ

ବିଜ୍ଞାନ କହେ ଲୋଡ଼ା ଯେ ପ୍ରୋଟୀନ

କୋଟି ଜୀବନର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଲୁଚେ

ସ୍ଵେଚ୍ଛା-ଭୁଷ୍ଟ ଫୁଲରେ ।

—୨—

“କିବା ମୋଲ୍‌ଏମ୍ ଏ ମାଂସ ସତେ !

କେଉଁଠୁ ଆଣିଲେ ଆପଣେ ?”

“ମାସ ତନ୍ମୋଟି ମାସର ପୁଷ୍ପଲ ପୋଷିଥିଲି ନିଜ ଯତନେ,

ଆପଣଙ୍କ ଲାଗି ଖୁସିରେ କାଟିଲି !

କକଟ ଯାହା ଖାଇଲେ,

ତାକୁ ସନ୍ଧ୍ୟାବାର ପ୍ରଣେଷ୍ଟ ଜାଣି ତ ?

ଏବେ ସିନା ଜଣେ କହିଲେ !

ଟକ୍‌ଟକ୍ ଫୁଟା ପାଣିରେ

ପ୍ରୁଡ଼ିବେ ଜୀଅନ୍ତା ପ୍ରାଣୀରେ

ତା ହେଲେ ରକ୍ତ, ଟୋପାଏ ନଷ୍ଟ

ନୋହିବ । ପାଇବେ ସ୍ଵାଦ ତା’

ଜୀଅନ୍ତା ନିକାଲି ଦେଇ ବା ପାରୁ ତ

ଓଟାର ତାହାର ଖୋଲଟା !”

—୩—

ଜଳେ, ତଳେ, ନଢେ, ବଳେ, ବୁଦା, ବଣେ

କୋଟି କୋଟି ପ୍ରାଣୀ କରୁଣ ମରଣେ

ତୋଷ କରେ ନର ସୁଧା,
 ଜାଇ ରହିବାକୁ କେ ନପାଏ ଭଲ ?
 କେ ଚାହେଁ ମରକ ହୋଇ କଲବଲ
 ଗୁଳି, ଛୁରା ଖାଇ ହଠାତ୍ କେ ଚାହେଁ
 ଛୁଡ଼ିବାକୁ ଏ କସୁଧା ?

ଏଇ ସେ ସେ ଜାଣ
 ଚଷ୍ମ ବାହାର ପଡ଼େ ବାରିଆରା ଯାହାର
 ନିଜ ସନ୍ତାନ ବେଳେ ନଖାଇଲେ
 ଖାଇଲେ ବା କା'ର ପ୍ରହାର,
 ସେହି ସେ ରମଣୀ ଜାଅଁତା ମଧ୍ୟ
 କାଟେ କଟକର୍ ନାହିଁ ତା ଲକ୍ଷ୍ୟ,
 କର୍ତ୍ତିତ ମଥା କଷଣେ ଡେଉଁଛି
 ଶୋଣିତ ହଉଛି ବାହାର
 ଗୁଣି ପୁଣି କଟା-ଶ୍ରମରେ
 “ଆଉର ଜାଇଁଛି ନମରେ ।”
 କହି, ଛେଚି କରେ ମଥାରୁ ଜୀବନ ବାହାର !

— ୪ —

ଏଇ ଆମେ ନର !
 କରୁ ଦାବି ବହୁ କରୁଣା ।
 ‘ନରକୁ’ ନାମେ କବି ଗାଏ ମନ ଫୁରୁଣା
 ‘ପଶୁକୁ’ ନାକ ଛୁଁବୁର,
 ମୈତ୍ରୀରେ ଚାହୁଁ ଗଢ଼ିବୁ ବସ୍ତୁ ସମାଜ
 ଅଛୁକ ସେଥିରେ ମୁକ ଜୀବଲଗି ବସଦ ?

କବା ନ୍ୟାୟ-ଶୂନ ବିଚାର !
 ଏକ ନୟନରେ ଗଢ଼ା ଆମେ ସବୁ
 ସୂର୍ଯ୍ୟରୁ ପିପିଲିକା,
 ଭୂମାର ବଶ୍ମ-ପରିବାରେ ଗୁଡ଼
 ଭଲତା ଅନ୍ୱେଷିକା;
 ଯେ ଯାଏଁ ଆମର ବାରୁଦ, ଛୁରିକା
 ଘାତିବ ମୟୂର, ମେଷେ
 ନିରର୍ଥକ ଯେ ଅଶ୍ରୁ ଆମର ପାଣିତ ଦେବୋଦ୍ଦେଶ୍ୟେ
 ନିମ୍ନତମର ବ୍ୟଥା,
 ବ୍ୟର୍ଥ କରିବ ଉଚ୍ଚତମର ଅହଙ୍କାରର ମଥା ।

ସମାଧି

“ଏଇ, ଏଇ ସେ ଯେ କୋଠା,—ମସଜିଦ୍ ପଛେ,
ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଯା ନାରିକେଲ ଗଛେ,
ସେ’ଟା ଜନ୍ ଅମୂଳକ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ବାଗାନ୍,
ମାଛଠାରୁ ଶାଗଯାଏଁ ସବୁ ଖଜା ତୁହି,
ତାଙ୍କ ପରି କିଏ ଭାଗ୍ୟବାନ୍ ?”

“ପୁଣି ଏଇ, — ସ୍ୱାଡ଼େ ଅନା;
ସେ ମୋଡ଼ର ଦି’ତାଲ ସେ ଘର,
ଜାମ୍ପାନ୍ ରଂଗର,
ଗାଆଁ ପାଖ ଅମୂଳକ, — ବିଲତ-ଫେରନ୍ତି,
ବେଜାଏ ବରମା ତାଙ୍କ, — କଲେଜ୍ରେ କି କାମ କରନ୍ତି;
ଆଗପଛେ ବହୁଯାଗା—ବିଦିହୁଏ ଦୁଧ ଓ କଦଳୀ,
ବହୁ ଟଙ୍କା ପା’ନ୍ତି ପୁଣି
ଭଡ଼ା ଘର ଥୋଡ଼ା ଠିଆ କର ।”

“ଏଇ ଯେ;—ପାରିଛ ଦେଖି ?

ଖାନ୍ତି ସେହି ପଡ଼ିନ ଯାଗାଟି ?

ଜମାହୁଏ ଇଟା, କାଠ, ମାଟି;

କଣିଛନ୍ତି ଅମୃତ ସେ, ତୋଳାଇବେ ତନତାଳ କୋଠା,

ଦଶ ବର୍ଷ ତଳେ ତାଙ୍କ ନାହିଁ ଥିଲା ପଟି ଅବା ଲେଟା,

ଆମ ସେଠି ପ୍ରତେ ଯିବେ କହିଲେ କାହାରେ ?

ଏତେ ଟଙ୍କା ଆସେ ପୁଣି କତାପ ଛପାରେ ?”

କଟକ-ଟାଉନ୍-ବସ୍,

ଅତି ଭଡ଼—ଅତି ଦେଖାଦେଖି

ଅଜାଣତେ, ଅନିଚ୍ଛାରେ ଦେଉଛନ୍ତି ଯାନ୍ତି କେଆକେନ୍ଦ୍ର,

ଦେଉଛନ୍ତି ଗାଳି ପରସ୍ପରେ,

ତେବେ ବି ଦଳକୁ ଦଳ, କଣ୍ଠକର ଯାନ୍ତି ଆଣି ଭରେ ।

ଅଧିକାଂଶ ଦୋଳିତ ଏକସ;

ସ୍ଥିର ରଖିବାକୁ ପାଦ, ମାରୁଛନ୍ତି ହାତ ଯସତସ ।

ସେହି ଭଡ଼େ, ସେ କନ୍ଦଳେ, ବିଭସ୍ତ ସେ ମାନବ ମିଳନେ

ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସି ଏକ କୋଣେ,

ମଫସଲୁ ଦୁଇସାଙ୍ଗ ଦେଖୁଛନ୍ତି କଟକ-ନଗର;

ସହରର ଆଡ଼ମ୍ବରେ, କୁସ୍ତିତ ତା' ଧୂଳି, ଆବର୍ଜନା

ନାହିଁ ପଡ଼େ ନଜରେ ତାଙ୍କର ।

ଯିଏ ଆଗୁଁ ପରିଚିତ କଟକ ସାଥରେ

ଦେଖାଏ ସେ ନବ ଅତିଥିରେ;

କଟକ ସହରେ ତାଙ୍କୁ ଅମାଲୁମ ନାହିଁ କେଉଁ ସ୍ଥାନ,
ମହତକୁ ଜାଣିବାହିଁ ହେଲା ତାର ଅନ୍ତର୍ମିତ-ମାନ ।

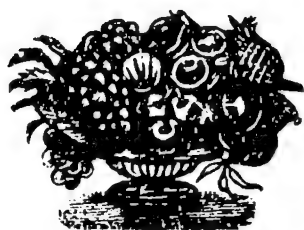
ସେହି ସେ ପେଞ୍ଚରେ ଚପି ଆପଣାକୁ କଉଣସିମତେ
ବସିଥାଏ ମୁହିଁ ଏକପଟେ;
ଶୁଣୁଥାଏ ଏ ଦୁହିଙ୍କ ବାକ୍ୟାଳାପ ମୁଗ୍ଧ କୌତୁହଳେ,
ବଞ୍ଚିତ ହେବାର ଯେତେ ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ କଟକ-ନଗରେ,
ଧନ, ଧାନ୍ୟ, ଟଙ୍କା, କୋଠାଘର,
ପ୍ରାଚୀନ ‘ସାହେବ’ ‘ବାବୁ’, ନୂଆ ‘ମାନ୍ୟବର’ ।

ବସୁରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଶେଷେ ହେଲେ ଅନ୍ତର୍ହିତ
ଯେଣ୍ଟା ପଥେ ଯାନ୍ତି-ଦଳ । ମୁଜ, ବିଚଳିତ
ମୁହିଁ ଧୀରେ ବୁଲେ ଶେଷେ ବସୁରୁ ଓହ୍ଲାଇ
ମଫସଲ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ମାପ-କାଠି ମନେ ମନେ ଧାୟି ।
ଚିତ୍ତ ହୁଏ ଚିକ୍ତ, ବିମହ୍ନିତ,
କେଉଁ ମାନଦଣ୍ଡେ ସତେ ମୂଲ୍ୟ ମୋର ହେବ ପରିମିତ ?

ଶେଷେ ଶାନ୍ତ ସମାହିତ କରି କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିତ୍ତେ
ଉଠାଇଲ ଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ସୁଷ୍ଟ-ପାଦ-ପୀଠେ,
“ହେ ନାଥ, ଭରିଛ ପ୍ରାଣ ନାନା ଲଞ୍ଜିନାରେ,
ଶୂନ୍ୟ ତାହା ଆଜିଯାଏ ଖାଲି ବଞ୍ଚନାରେ,
କେବେ ଯେହ୍ନେ ନାହିଁ ଦିଅ ଅଯାଚିତ ନବ ଅପମାନ,
ମାପିତ ହେବାର ମୋର କ୍ଷୁଦ୍ର ଯାହା ନଗଣ୍ୟ ସମ୍ମାନ,
ମାନଦଣ୍ଡେ, ଅର୍ଥ ହାକିମିର,
ବଞ୍ଚେ, ମରେ, ମାସ କବି—ଚକ୍ଷେ ଯାର ପର ପାଇଁ ମାର ।

ଗ୍ରେଟ୍ ଏକ ସମାଧୁଟି ଶ୍ୟାମ ଘାସ ପରେ
 ଆଇପାରେ ପଲ୍ଲି ବା ନଗରେ,
 ଏକମାତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରରୂପେ ଧାନ ଏହି ପୃଥିବୀ-ବାସୀର,
 ମୃତ୍ୟୁ-ସ୍ବଜ୍ୟେ ଯିବି ଯେବେ, ଗୁଡ଼ କୋଳ ମାଆ ଧରଣୀର ।

ବସନ୍ତର ପୁଷ୍ପୋତ୍ସବେ, ଶାରଦା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରେ
 ସୁର କେବେ ମୋ ଦେଶର ଯୁବକ ଯୁବତୀ,
 ଆସି ସେ ସମାଧୁ ପରେ
 ପୁଷ୍ପ ତାଳ ପ୍ରୀତିଭରେ
 କବିରେ ଦେବେ ସେ ଯଦି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଆରତି,
 ସେହି ସେ ହୋଇବି ମୋର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରସ୍କାର,
 ସେହି ମୋର ମାନଦଣ୍ଡ ଜୀବନ-ଯାହାର ।

ତାହାରେ ସ୍ମର ଭାଇ

ସୁଦ୍ଧ ଲଭେ
କ୍ଷମତା ଆଶେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେବେ
ତାହାରେ ସ୍ମର

ଚିତ୍ତ ଯେଷବ
ଧର୍ମପଥୁ
ଦଳତ ହୁଏ
ତାହାରେ ସ୍ମର

ହୁଏ ଅନ୍ଧୀଭୂତ
ଚରଣ ହୁଏ ଚ୍ୟୁତ,
ସାମାନ୍ୟର ପାଇଁ
ତାହାରେ ସ୍ମର ଭାଇ !

କେତନ ତାର
ମଥାରେ ତାର
କର ନା ପାପ-
ସ୍ମରଣ କର

ଉଡ଼ାଅ ଯେହୁ
ମାଲ୍ୟ ଦେଇ,
କର୍ମ ଯେତେ
ବଚନ ତାର

ସୈନିକ ସାମନ୍ତେ
ଦଳ ନା ତାର ମତେ
ପୁଣ୍ୟ ତା ନାଁ ଗାଇ,
ପାଳନ କର ଭାଇ !

ପଶୁ କେ ସିନା
ଭକ୍ତଠାରୁ
ଛଦ୍ମ ବେଶେ
ସାମାନ୍ୟରେ

ନାଶିଲା ତାର
ପାଉଛୁ ସେ ଯେ
ଅଧିକ ତାରେ
ଆଦେଶ ତାର

ପଙ୍କ-ମାଟି-ଘଟ,
ଗୋଇଁଠା ଅବରତ,
ହତ୍ୟା କର ନାହିଁ
ପାଳନ କର ଭାଇ !

ଅସ୍ତ୍ର ସେ କି
ପରେଟ୍ ଆଉ
ତାକୁ ଟିକେ
ଏ ମହାଦିନର

ଚିତ୍ତୁ ଆଜି
ବକ୍ଷତାରେ,
ପ୍ରବେଶ ଦିଅ
ସ୍ତ୍ରୀ ସେହି,

ଅଗଷ୍ଟ ପନ୍ଦରେ
ମେଲା ଉତ୍ସବରେ ?
ମନର ମନ୍ଦିରେ,
ପ୍ରାଣର ବାସ୍ତବରେ ।

ଫେରାଇ ଦିଅ

ଫେରାଇ ଦିଅ, ଫେରାଇ ଦିଅ

ସ୍ବପ୍ନ ସରସ କଣୋର ବୟସ

ମଧୁର ସେ ଦିନ

ପୀରତ-ପ୍ରିୟ !

ଜୀବନ-ପ୍ରସ୍ତାବେ ମାଗୁଥିଲି ଯାହା

ନୟନ-ଜଳେ,

ପ୍ରାଣର ସେ ମଗା ଏବେ ବି ଜାଗର

ମନ୍ତ୍ର ତଳେ ।

ଶୁଣି, ଶୁଣି ନାହିଁ ବକଳ ଯାତନା,

ପଥ-ମଗା ଲୋକେ କଲ ବାଟ-ବଣା

ବ୍ୟର୍ଥ, ବିପଥ, ବକଳ, ମିଥ୍ୟା

କହିଲଲି ମୋର ପ୍ରାଣର ଦିଅ

ଜୀବନ-ଦେବତା,

ଅଲୋଡ଼ା ଏସବୁ

ନିଅ ହେ ନିଅ ।

ନକ କିଶଳୟ ଗନ୍ଧପାଗଳ ଭ୍ରମର ପରି
 ନୂଆ ଜୀବନର ମାଦକେ ନିଶିଳ ଚିତ୍ତ ଭରି,
 ଉନ୍ମନେ ବୁଲୁଥିଲି ଏ ଧରଣୀ
 ଅନୁରବମୟ ଚକ୍ଷୁ ଧମନୀ
 ମାଟିର ଏ ଧର ଦିଶୁଥିଲା ସତେ
 କି କମନାୟ

ସେଇ କାଳ ସତେ ଫେରାଇ ଦିଅ ।
 ବାଟେ ନବ ଫୁଟା ରୂପକୁସୁମର ମାଳାଟି ଧରି
 ଏକ ସେ କିଶୋରୀ ଭେଟୁଁ ପାଦ ଆଉ ନ ପାରେ ତଳି,
 ଭବିଷ୍ୟର ଆଶେ ସରମର ଘର
 ଦୁଇ ଓଠେ ମୃଦୁ ସ୍ମିତର ଜୁଆର,
 ବିନା ବଚନରେ ଅପ୍ରବଚିତରେ
 କେ କଲ ପ୍ରଣୟେ
 ବନ୍ଧି-ହିୟ !
 ହେ ଜୀବନ-ନାଥ,
 ପ୍ରଣୟର ସେହି
 ମଧୁ ଆଗ୍ରହ
 ଫେରାଇ ଦିଅ ।

ସେ ଦିନୁ ଯାଇଛି ଯେତେକାଳ ଏବେ ବୁଝାଇ ଲୁହ
 ଜୀବନର ତାନେ, ଲଜେ ବିଦ୍ରୋହ ନଈରୁ ମୁହିଁ !
 ମାଟି କୁଟା ପାଇଁ କି ଯେ ତକରାଳ,
 ତୁଳ୍ଲ ପାଇଁରେ କବା ଜଞ୍ଜାଳ,
 କଅଁଳ କାଳର ମରମ-ପିପାସା
 ସ୍ୱପ୍ନରେ ଯେଣୁ ଅଚଳନାୟ

ହେ ନାଥ, ସେ ଦିନ ବସନ୍ତ ଦିନ
ଆଛୁ ନି-ସବୁଜ
ରୁଷ ଦିଅ ।

ପ୍ରାଣର ବେବତା ନିଃଶେଷେ ସବୁ ନିଅ ହେ ନାଥ,
ଲୋକ-ଲୋଚନକୁ ଯା କିଛି ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଶଂସନୀୟ,
ଦିଅ ପୁଣି ଖାଲି ସେଇ କୈଶୋର
ନବ ଜୀବନର ସ୍ୱପ୍ନ ବସ୍ତ୍ରର

ରସ ଉଜ୍ଜଳ,
ଲୁହ-ପିଚ୍ଛଳ
ଅପାପବନ୍ଧ,

ସ୍ୱଚ୍ଛ ହିୟ,
ହେ ନାଥ, ହେ ସଖା,
ସେହି କାଳ ଥରେ
ଫେରାଇ ଦିଅ ।

ସେଇ ଦୁଇ ଆଖି

—୧—

ସଞ୍ଜେ, ସକାଳେ, ସଂଘେ ବହାରେ

ନିମଗ୍ନ ଯେବେ ଧାନେ,

ତଥାଗତ-ବାଣୀ ଅମୃତୋପମ ବାଜୁଥାଏ କାନେ କାନେ,

ମନ ଯେବେ ମୋର ସକଳ ତୃଷ୍ଣା-ବନ୍ଧନ କାଟି କାଟି

ନିର୍ବାଣେ ଉଠେ ମୁଦିତା, କରୁଣା ଜଗତରେ ବାଟି ବାଟି,

ସହଯା ସେହି ସେ ନୟନ ଦୁଇଟି,

ଭାସି ଉଠେ ଅଳ୍ପରେ

କାହାରେ କହିଲି ସରମେ ମେ କଥା

ମାରବେ ମରମେ ମରେ ।

—୨—

କାହାରେ କହିଲି ସିନା ହେ ବୁଦ୍ଧ !

ତୁମଠୁ ଛୁପିବି କିସ,

ତବ ପଦେ ସବୁ ସିପିଛି ପ୍ରାଣର ସଂଗ୍ରାମ ଅଦ୍ଭୁତ ଶ ।

ତୁମେଇ ମୋହର ଆଶ୍ରୟ, ଗୁରୁ ସାଧନାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ-ପଥ ।

ତୁମକୁ ତରୁଣ ଭକ୍ତ ଜଣାଏ ତା ଚିତ୍ତ ହଟହଟା ।

ବୁଦ୍ଧ ଶରଣ ଯାଏ
ଧର୍ମ ଶରଣ ଯାଏ

ତରୁଣ ଭୀଷ୍ମ ମାୟା-ବନ୍ଧନୁ

ମୁକ୍ତି କେବଳ ରୂପେ ।

— ୩ —

ବାର ବାର ଚିତ ମନ୍ତ୍ର ଚ କରି ସେଇ ସେ ନୟନ ଟାଣେ,
ଗମନେ, ଶୟନେ, ଧ୍ୟାନେ,

ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଶଶି ତରଳ ଜଳଧି ଜଳରେ ଟାଣିଲୁ ଗର
ହେ ବୁଦ୍ଧ, ତେଣୁ ଶରଣ ମାରୁଛି

ଆତ୍ମର ଗଢ଼ାର କରି ।

— ୪ —

ତୁମର ଚରଣେ ଶରଣ ସଖିଛୁ ପ୍ରପଞ୍ଚ ଜଞ୍ଜାଳୁ
ବିଦାୟ ନେଇଛୁ ଘର, ପରିବାର, ସମାଜ, ବନ୍ଧୁଠାରୁ ।
ସୁଷ୍ମ ତନ୍ତେ ଟାଣି ମାୟା ମୋତେ ତଥାପି ଦିଅଇ ଜର
ହେ କରୁଣାମୟ, ଆଶ୍ରୟ ଦିଅ କର ହେ ନିକଟତର ।

— ୫ —

ତୁମର ଆଦେଶେ ଭୀଷାର ଆଶେ

ଯାଏ ଯେବେ ପଥେ ପ୍ରାତେ,

ମାରବ-ବଦନ, ନିମ୍ନ-ନୟନ, ଭୀଷାପାତ୍ର ହାତେ
ପରମ ଯତନେ, ଅଳ୍ପରେ ମନେ କୃଷ୍ଣାର ଅବସାନ
ଅଭ୍ୟାସ କରେ, ଆର୍ଯ୍ୟ ଅଷ୍ଟ ମାର୍ଗରେ ରଖି ଧ୍ୟାନ,
ତଥାପି ପ୍ରଭୁ ହେ, ମାର ଟାଣେ ଥର ଥର

ହେ କରୁଣାମୟ, ଦୟା କର ଉଦ୍ଧର ।

—୭—

ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୋର ଭାସିଯାଏ କାହିଁ, ଚରଣ ଧରଇ ପଥ
ଅଜ୍ଞାତେ ସେ ଦୂର ଗାଏଁ ଘର

—ଲେଉଟା ପଥକବତ ।

ନିମ୍ନ-ନୟନ ଆପେ ଉଠିଯାଏ ସେଇ ବାତାୟନ ଆଗେ
ଶ୍ରେଷ୍ଠ କନ୍ୟା ଚାହିଁଥିଲ ଯହିଁ

ଦିନେ ମଞ୍ଜୁଳ ହାସେ ।

—୭—

ପ୍ରଭୁ ବୁଦ୍ଧ ହେ, ସେହି ହସ, ସେହି କଟାକ୍ଷ ନୟନର
କାରିନ୍ଦ୍ରୀ ଚାରି ତଳେ କରେ ମୋର ଚିତ୍ତରେ କଲବଲ ।

କପରି ଏ ମାର-ଫଗାମୁ ମୁହିଁ ତରୁଣ ବ୍ରହ୍ମରୁଷୀ
ଅକ୍ଷତ ଜୟେ ଉପସର୍ପିକ—ତବ ପଦେ ମୋ ଗୁହାରି ।

ଆହୁରି ଶରଣ ଯାଏ

ଆକର୍ଷଣ ଏ ଦଳିବ କପରି

ଶକ୍ତି ଦିଅ ହେ ପାଶୁ ।

—୮—

ନିବାଣ ଆଗେ ତରୁଣ ଭିକ୍ଷୁ ରକ୍ତ, ଚକ୍ର, ତ୍ୟାଗୀ
କୁଟୁମ୍ଭ ଜନ ଘର ସମ୍ପଦ ଗୁଡ଼ି ସେ ଆସିଛି ମାଗି
ତୁମରି କରୁଣା, ତଥାଗତ, ମାରିହେବାକୁ ଏ ସଂସାର
ଦୁଇଟି କୃଷ୍ଣ ନୟନ ଅଇରି ଆଜି ତା ତପସ୍ୟାର ।

ତୁମେଇ ଶରଣ ତାର

ହେ ଜାନ, ବୁଦ୍ଧ ପରମ ଶୁଦ୍ଧ,

କରୁଣାର ଅକୂପାର ।

— — —

ତୀର୍ଥଯାତ୍ରା

ଦୂର ଗ୍ରାମେ ମଫସଲେ ନିରକ୍ଷର ନାଶ
‘ମଣି’ ତାର ନାମ, ବଡ଼ ସରଳା ବିରୂପା,
ସ୍ବାମୀ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ଜାଣେ ନା ସଂସାର
ସ୍ବାମୀର ସେବାରେ ଖାଲି ଦିନ ଯାଏ ତାର ।
ସ୍ବାମୀ ପାଇଁ ନାନା ବ୍ରତ ନାନା ଉପବାସ
ନାନା ଦେବପୂଜା, ନାନା ଠାକୁର ମନାସ,
ମନ ଦେଇ ଧନ ଦେଇ ଡାକଇ ସକଳେ
‘ହେ ଦିଅଁ, କେବଳ ତାଙ୍କୁ ରଖ ହେ କୁଶଳେ ।’
ସବୁ କୁଶଳରେ ମିଶେ ଯୁଗଳ ପ୍ରାଣୀରେ
ରଖିଥିଲେ ଦିଅଁ । ଖାଲି ଦରିଦ୍ର କୁଟୀରେ
ଶୁଭିଲ୍ଲନି ଏଯାବତ ଦରୋଟି ଭାଷଣ
ବାଳଗୋପାଳର ମୁଖୁଁ, ଅମୃତ ସିଂତନ
କରି ଦୁଇ ପ୍ରାଣି-ବନ୍ଧେ । ଏକ ଆନ ମୁଖ
କେତେ ଆଉ ବେଶି ଦେଖି ପୁଲକିତ ବୁକ ?
ନୂତନ ବସନ ଲେଉଟା ବାନ୍ଧିବାକୁ ଦୁହେଁ
ସ୍ବାମୀ ଆଉ ଅନାଉନି ବେଶି ତାର ମୁହେଁ—
ଏ କଥା ମଣିର ବନ୍ଧେ ମାରଯାଏ ଛୁଣ
ଅବରୁଦ୍ଧ ସନ୍ତାପେ ସେ ହୁଅଇ ସନ୍ତୁଳ ।

ସ୍ବାମୀ କଥା ଶୁଣି, ନିଜେ ମଣିର ହୃଦୟେ
ଜନନୀର ଆବିର୍ଭାବ ହୁଏ ଯେ ସମୟେ,
ସକଳ ଶରୀର ତାର, ସ୍ବାୟଂ ଶିରା ଧରି
ସୁନିବିଡ଼ ବେଦନାରେ ଉଠେ ଥରି ଥରି,
ଅନ୍ୟକ୍ରାନ୍ତ ଚିତ୍କାରେ କିଏ ଜାକଇ ରକତେ
‘ବୋଉ, ବୋଉ’ କାଶା ଟିକେ’ ‘ଦୁଧଦେବ ମତେ’ ।

ସନ୍ତ ନ ପାରିଣ ମଣି, ହାତ କାମ ଶୁଣି
ଶୋଇ ପଡ଼େ ଭୂମି-ଶେଷେ, ନେତ୍ର ଦୁଃଖ ଭାଳି ।
ନାଶ ହୋଇ ମାଆ ସେ ଯେ ନ ହେବ କିପରି ?
ଗର୍ଭ ତାର ଶୂନ୍ୟ ଯିବ ! ପ୍ରାଣ ଯିବ ସରି
ଶିଶୁର କୋମଳ-ଲେଲ-ଓଷ୍ଠ-ପାନ ବନେ,
ପୂରୁଷ ଜନମ କିପରି ନ ଦେଲୁ ଜୀବନେ ?
ମଣି-ସ୍ବାମୀ ରଘୁନାଥ ତଷା ତ ସହଜେ
ମଣିର ଏ ସୁଷ୍ଟ-ଦୁଃଖ ମନେ ନାହିଁ ରୁଜେ ।

ସେ କେବଳ ଥରେ ଥରେ ଭାବେ ‘ଯଦି ଆନେ
ପିଲାପିଲା କଲେ, ମୋର ନ ହେବ କେସନେ ?
ତାହା ଛଡ଼ା ବେଳେ ବେଳେ ଭାବେମଧ୍ୟ ବସି
ଶ୍ରୀକ୍ଷିତ୍ରୀକ କଲବେଳେ କେବେ ପ୍ରତିବେଶୀ,
ମଲା ପରେ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ପିଣ୍ଡ କିଏ ଦେବ
ଲୋକମତେ ଆଶୁ କୁରା ନରକେ ପଡ଼ିବ ।
ଏ ସକଳ ବୁଝି ଭାବି ରଘୁ ଥରେ ଥରେ
କୃଷକ ଶକ୍ତିରେ ରାଗ ଭାଳେ ମଣିପରେ ।
ସରଳା ସେ ସଖା ଜାଣି ନିଜ ଅପରାଧ
ନିବିଡ଼ାଦେ ସନ୍ତାପ ସବୁ ପରିବାଦ ।

ବରଷ ବରଷ କରି ଦଶଟି ତ ଗଲ
 ହମେ ହମେ ନିଶ୍ୱାସରେ ବୁଡ଼ିଲ ସରଳା ।
 ହମେ ହମେ ଭୂଟିଯିବ ଦେହରୁ ଯୋବନ
 ବୟସଗତେ କି ହେବ ସନ୍ତାନ ଜନନ ?
 ନାନାମତେ ଉପରୁ ବ୍ରତ ଉପବାସ
 କରି ମଧ୍ୟ ପୂରିଲାନି ମଣି-ଅଭିଳାଷ ।
 ଶେଷରେ ଅମୋଦ ପଥ କହିଲେ ସକଳେ,
 “ଜୀର୍ଣ୍ଣଯାତ୍ରା କରି ମଣି, ଦେବତାର ନରେ
 ହୋଇପାରେ ଯଦି କିଛି — ନ ହେବ କାହିଁକି ?
 ଆଖି ଆଗେ ଦେଖିଲୁ ତ ‘ପୁରରେ’ ପାଇଛି
 ପୁରୀଆ-ମା ପୁରସ୍ତମେ ଦେଖି ଜଗନ୍ନାଥେ
 କି ନ ଘଟେ, ବୟା କଲେ ଦିଅଙ୍କର ହାତେ ?
 କାହିଁକି ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ ଯାଉଛନ୍ତି ପର
 କେହି କେହି, ଯାଆଲେ ତୁ — ଯଦି ଚକା-ଡୋଳା
 ଦୟା-ନେତ୍ର ପକାଇବେ, ଦୁଃଖ ଯିବ ରୁଲି,
 କାନ୍ଦ ନା ଲେ — କାହିଁ କାନ୍ଦୁ — କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଖାଲି
 ଶୁଖିଗଲୁଣୁ ତୁ ଅଧେ — କାନ୍ଦ ନା ଲେ ଆଉ
 ଇଏ ଗୋଟେ ଦୁଃଖ କଣ ‘ସିଏ’ ତୋର ଥାଉ ?”

ସେ ଦିନ ନିଶୀଥେ ମଣି, ସ୍ୱାମିପଦ ଦୁଇ
 ସାଉଁଳ ସାଉଁଳ ସ୍ନେହେ, ଦେହ ମୁଣ୍ଡ ଛୁଇଁ
 ଦୁଇ ଗଣ୍ଡୁ ଅଣ୍ଡୁ ତେଜି, ତହିଁଲ ସ୍ୱାମୀରେ
 କହିଲ ଗୋପନେ ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗାଇ ସଧୀରେ
 ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଯିବାର କଥା । ପୁଲବୁଦ୍ଧି ସ୍ୱାମୀ
 କି ବୁଝେ ତା ନାଶ-ବୁଝ ? ନାହିଁ ପରିଣାମି .

ମଣି-ବକ୍ଷେ ମା ହେବାର ସୁଖକୁ ବେଦନା
 ବନ୍ଧ୍ୟା ଦୋଷୁ ମୁଥୁ ହେବା ଅନ୍ୟକ୍ର ବାସନା,
 ରୋମନ୍ତେ ସେ ନାଗଟିର ସମଗ୍ର-ଜୀବନ
 ଇନ୍ଦ୍ର-ପର, ସମସ୍ତହିଁ, କୋମଳ ବଦନ
 ଶିଶୁଟିରେ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଘୁରେ ଅବରତ,
 କିଛି ସେ ବୁଝିଲ ନାହିଁ — ଭବି ତନ୍ଦ୍ରାରତ;
 କହିଲ ଉପେକ୍ଷାଭରେ 'ଯିବୁ ଯଦି ଯାଆ
 ବାଆଟା ତୁ — ତୋ କପାଳେ ଅଛି ହେବୁ ମାଆ !'

ଏତେ କହି ସୁଗନ୍ଧର ନିଦ୍ରା ଗଲ ପୁଣି
 ମଣି ସେହି ସ୍ଵାମୀପାଶେ ଦୁଃଖ ଗୁଣିଗୁଣି
 ପୁତ୍ରାଈଲ ସେ ରଜନୀ ଗନ୍ଧର ଫଳନେ ।
 ତା ପରେ ଚଳିଲେ ହେବେ ଶାର୍ଦ୍ଦ ଦରଶନେ ।

ଗ୍ରାମବୃଦ୍ଧା କେତେ ଜଣ ପୁରୋହିତେ ଧରି
 ମଣି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗଲ । ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି
 ସବୁ କଥା ସ୍ଵାମୀ ପାଇଁ, କହି ବାର ବାର
 ପ୍ରତିବେଶିନୀ ଜାଆରେ, ଶାଇବା ପିଆର
 ସବୁ ଯତ୍ନ ଘେନିବାକୁ । ନିଜେ ରଘୁନାଥେ
 ଜିହ୍ଵାଗଲ ଫେରିବ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ସାଥେ
 ଅଳ୍ପ ଦିନେ, ରାଗିବନି ବ୍ୟସ୍ତ ହେବ ନାହିଁ —
 କହୁ କହୁ ଆଖି ତାର ଓଦା ଜାହିଁପାଇଁ ।
 ବିରାଟ ଦେଉଳ, ବହୁ ଜନ ସମାଗମ,
 ଅବରତ କୋଳାହଳ, ସଦା ଗମଗମ
 ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ ଯାନେ, ଶାର୍ଦ୍ଦ ପ୍ରଶସ୍ତ ନଗର,
 ଶବ୍ଦ ଶବ୍ଦ ଅଟ୍ଟାଳିକା, ଫସ୍ତ ବିଦୟର

ଦିବାସିଧି ଅଭିନୟ, ଦେଖି ଦେଖି ମଣି
ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ସବୁ କଥା ସପ୍ନ ପରି ମଣି ।

ପ୍ରବେଶନ୍ତେ ସଙ୍ଗମେଲେ ବଡ଼ଦେଉଳରେ
ଶଙ୍ଖ ଘଣ୍ଟା ବାଦ୍ୟରେଳ-ଗମ୍ଭୀର-ମୁଖରେ,
ଭକ୍ତ ଜନ ସମାଗମ, ପ୍ରାଣର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ
କୁଚକୁଚ୍ୟ ପ୍ରଣିପତ୍ୟ, ଗନ୍ଧ ମାଲ୍ୟ ବାସ,
ନନ୍ଦନ ଅଗ୍ନି, ବେତମାଡ଼ି, ଦୃତଫଳ,
ଗମ୍ଭୀରରେ ରତ୍ନ ସିଂହାସନର ସମୀପ,
ସିମ୍ଭୂତିର ସନ୍ନିଧାନେ ସାହି କାନୁଭୂତି
ଗଦଗଦେ ଜଣାଇବା ପ୍ରଭୁର ବିଭୂତି—

— ସବୁ ମିଳିମିଶି ପ୍ରାଣେ ଅଦ୍ଭୁତ ଶ୍ରବଣ
ଉଦୟ ହୋଇଲ ଧୀରେ । ଝର ଝର ଝର
ନେତ୍ର ତାର ଲୁହ ଗଲ ଖରତର ବହି,
‘ପ୍ରଣିପତି ଦେବତାରେ ଦୁଃଖ ଗଲ କହି —
ହେ ପ୍ରଭୁ, ଜଗତକର୍ତ୍ତା, ଜଗତର ନାଥ,
ଏ ଲଳା ଲଗାଇଅଛୁ, କର ଆତଯାତ
ସକଳ ସଂସାର ତୁମେ, ଏ ଦୁଃଖିନୀଟାର
ସାମାନ୍ୟ ଏ ଦୁଃଖ କି ହେ ନାହିଁ ଟାଳିପାର ?’

ତଳ-ପ୍ରଣମିତା ମଣି ସ୍ୱରଦେଶେ ତାର
ଅନୁଭବ କଲ କର-ସଂସାର କାହାର,
ତମକ ହୋଇଲ ଉଦ୍ଧା, ଦେଖିଲ ପଶ୍ଚାତେ
ସେମାନଙ୍କ ପଣ୍ଡା ଧରି ପୁଷ୍ପ ମାଲ୍ୟ ଦ୍ରାବେ
କହୁଛି, ‘ନିଅ ମା ଏହି ପ୍ରସାଦ ପ୍ରଭୁର’ —
ବୋଲି ପଛୁ ହାତ ଆଣି ଛୁଇଁ ତାର ଉର

ମଣି-ହାତେ ଦେଲ କିଛି — ସାଣ୍ଟୁଲେଚନରେ
ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନର ମଣି, ତାକୁ ବାନ୍ଧିଲ ଆଦରେ ।
ପରୁରୀର ପୁଣି ପଣ୍ଡା, ‘କିପାଁ ଏତେ ଶେଦ,
କି ହୋଇଛି, କି ଅଭାବ, କରଦେବା ବୋଧ
ଠାକୁରେ ତୁମର ଲାଗି, କରବା ଉପାୟ,
କାନ୍ଦୁଛ କିପାଇଁ ଏତେ ପାଗଳିଆ ପ୍ରାୟ ?’

ମଣି ରହେ ନରୁତର କିନ୍ତୁ ସାଥୀଜନେ
ପ୍ରକାଶିଲେ ମଣିଦୁଃଖ — ସନ୍ତାନ ବହୁନେ
କେମନ୍ତେ ସେ ସାଧୁଲୁଣି କଠୋର ତପସ,
ଅପେକ୍ଷା କଲୁଣି ଘର୍ଯ୍ୟ ଦଶଟି ବରଷ
ବୁଆ ଖାଲ । କଉଣସି ଦିଅଁ ବା ଦେବତା
ଶୁଣିଲେନି ଦୁଃଖ ତାର । ଶେଷେ ହେଲ କଥା
ଠାକୁରଙ୍କ ରଜା ତ ଏ — ଯାକୁ ଜଣାଇବା
କି ହେଉଛି ଶ୍ରାବ୍ୟ ତାର ପଛକେ ଦେଖିବା ।
ଦୁଃଖିନୀଟା ବହୁ କଷ୍ଟ — ହସି କହେ ପଣ୍ଡା
‘ଏଇ କଥା ? ମୋ ଦେଖାରେ ବନ୍ଧ୍ୟା ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା
କାଳିଆ-ଦୟାରେ ଏବେ ବହୁପୁତ୍ରବଂଶ
ଏ କି ଗୋଟି କଥା ?’ ତେବେ — ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନାସି କିଛି
ପ୍ରଶ୍ନ ଜଣକ କାନେ କହେ ପଣ୍ଡା ଧୀରେ
କିଛିକଥା, ଚାହିଁ ଚାହିଁ କଣେଇ ମଣିରେ ।
ପ୍ରଶ୍ନଟି ଟୁଙ୍ଗାରେ ମୁଣ୍ଡ — ହମେ ସେ ବାରତା
ଗୋପନେ ଗୋପନେ ହେଲା ସଭୁଙ୍କ ଜାଣତା
କେବଳ ମଣିରେ ଛୁଡ଼ି । ବହିଲା କେ ଦଳୁ
‘ତାର କି ଆପଣି ଏଥୁ ? ଘରେ ଆଗେ ଚଳୁ ।’

ବସାରେ ଶୁଣିଲ ମଣି ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୋପନ
 ହିମି ହିମି ହେଲ ଦେହ ଶୁଦ୍ଧ ତାର ମନ
 ଦୃଶାରେ ଉଠିଲ ପୁର । କହିଲ ହଠାତ୍
 ‘ଏକ କଥା ? ଛୁ ଛୁ ଛୁ ଛୁ !’ ଛୁ ଚାହିଁ ସେ ହାତ
 ଦୁଃଖ ଗଲ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନେ । ତହୁଁ ବୁଝା ଦୁଇ
 ପଛେ ଯାଇ, ପାଶେ ଧରି କହିଲେ ବୁଝାଇ,
 ‘ଦେଖ୍ ମଣି, ତୋର ଭଲ ପାଇଁ ସିନା କଥା,
 ତୋ ଲାଗି ଆମର କପାଁ ବଥାଇବ ମଥା ?
 ଏତେ କଷ୍ଟ ପାଇ ଶେଷେ ଆସିଛୁ ଏଠାରେ,
 ଏଠି ଯଦି ବ୍ୟର୍ଥ ହୁଏ କହିବୁ କାହାରେ ?
 ଫାର୍ଥ ସ୍ଥାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଦେଲେ ଉପଭୋଗ
 ପାପ କିସ ? ଏ ତ ତୋର ବରଂ ପୁଣ୍ୟ ଯୋଗ ।
 ପିଲ ତୁ ଜାଣିନୁ କିଛି, ବାଞ୍ଛ ହେବାଠାରୁ
 କ୍ଷତି କଣ ଦେହ ଯଦି ହେଲ ଟିକେ ମାରୁ ?
 ଠାକୁର ଠାକୁର-ପଣ୍ଡା ଏକ ବୋଲି ଧର
 ଠାକୁରେ ଭୋଗିବେ ତୋତେ ଏକଥା ବିଚାର ।’

ସେ ଦିନ ନିଶାରେ ସଜା ସରଳା ସେ ନାଶ
 ପଡ଼ି ଆଉ ଦେବତାରେ ଉଭୟ ବିଚାର
 ହୃଦୟରେ ପୁଣି ଆଶେ, ଘୋର ଅନିଚ୍ଛାରେ
 ଶୁଦ୍ଧ ତା ଶରୀର ଦେଲ ପଣ୍ଡା-ବ୍ୟଭିଚାରରେ ।
 ଡାକିଲ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ‘ପ୍ରଭୁ ନାରାୟଣ,
 ପାପ ଏ କି ପୁଣ୍ୟ ତାହା ଭୁଲେ ଖାଲି ଜାଣ ।’
 ଫେରିଲେ ସକଳ ଯାତ୍ରୀ, ମଣି ତାଙ୍କ ସାଥେ,
 ଘୋର ଲଜେ ପଡ଼ି ଆଗେ ନାହିଁ ପାରେ ମାଥେ

ଟେକି ସେ ନଈକାଙ୍କ ହୋଇ । ସାଥୀଙ୍କ କୃପାରେ
ପଞ୍ଜାବ ରହିଲ ନ ହିଁ ଗ୍ରାମ-ଜନଠାରେ
ପୁଣ୍ୟରେ ତାହାର ନିୟା ଲଜ୍ଜା ହୋଇବର
ଶରଳାରେ ଶର ପରି ବନ୍ଧିଲ ପ୍ରବଳ ।

ଏ କଥା ସ୍ଵାମୀରେ କହିଦେବ ତୁଣ୍ଡ ଖୋଲି
ଏ ସାହସ ନାହିଁ ଆସେ । କିନ୍ତୁ ସେ ନ ବୋଲି
ଥାଏ ଚୁପେ । ଦିନେ ରଘୁନାଥ କନ୍ତୁ ଜାଣି
ସବୁ କଥା, ନ ପଚାରି ଗଲ ଅଙ୍ଗ ହାଣି
ପାଞ୍ଚଶରେ—ସଖା ସ୍ଵାଧୀ ନରପରାଧାର,
ଭକ୍ତେ ଭାବି—‘ପିଲା ପୁଣି ହେବ ବେଶ୍ୟାଟାର ?’
ସକଳେ ଜାଣିଲେ କଥା ପ୍ରକାଶେ ଏଥର
ଚରଣ ଲଗିଲ ଗ୍ରାମେ ମଣି-ସଖାଭର ।

କହିଲେ ସଖାଏ, ‘ପିଲା ନ ହେଲେ ନ ହେଲ
ଏ କଥା କରବ, ମଲ୍ଲ, ପାଦେ ଦେଇ ଦେଇ ଠେଲ
ହାତ ଧରି ବହୁ ହେଲି ଯାକୁ ବେଢ଼ା ପରେ ।
ମରଣ ନ ହେଲ କିପାଁ । ପୁଣ୍ୟ ସହରରେ
ଏସ୍ତା କରବାକୁ ଯାଉଥିଲ ଏ ଚଣ୍ଡାଳୀ ।’
ଦିନେ ଯାଏ ମଣି ସବୁ ସହଲ ଏ ଗାଲ
ମଥା ପୋତି, ଆଉ ସଖା ନ ପାରିଲ ସହ,
ସେ ଦିନ ନିଶୀଥେ, ସବୁ ଦୁଃଖ ମାଥେ ବହୁ
ଗଳାରେ ସ୍ଵାମୀର ବସ୍ତ୍ର ଚୁମ୍ବି ଦେଲ ବାନ୍ଧ,
କହିଲ ଦ୍ଵିକର ଯୋଡ଼ି ମାରବରେ କାନ୍ଦ—
‘ହେ ବଡ଼ଠାକୁରେ ପ୍ରଭୁ, ତୁମ ଦରଶନେ
ଭ୍ରଷ୍ଟ କଲ ଦେହ ମୋର, ନଷ୍ଟ ମୋ ଧରମେ ।

ମୁଁ ରୁଣ ନାଶ ମୁଁ ଆଶା ନେଇଥିଲି ପଦେ
 ବାରଣ ଦେଇ କି ପାରନ୍ତିନି ମୋ ବିପଦ ?
 ଅସଞ୍ଜ ତ ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି ପୁଅ କନ୍ୟା ନେଇ
 ସଙ୍ଗ ବୋଲି ପସ୍ତା ସାଗ ଜୀବନ ନଚେଇ;
 କନ୍ଦାଇ କନ୍ଦାଇ ମୋର ଏ ସାଗ ଜୀବନ
 ଦେଲି ଶେଷେ ଦେଲି ପାପ, ସରମ, ମରଣ !
 ତୁମ ଦୟା କେବେ ମୁଁ ତ ଜାଣିନି କିପୁରେ
 ଯାଉଛି ମୁଁ ଭଲେ ରଖିବି କି ମୋ ସ୍ବାମୀରେ !

[ଲେଖକ ନିମାପଡ଼ାରେ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲାବେଳେ ତତ୍କାଳୀନ
 ‘ତରୁଣ କବି’ ଶ୍ରୀମାନ୍ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାଉତରାୟଙ୍କର ଲେଖକ ନିକଟରୁ
 ଏକ ପତ୍ରରେ ଏହି କବିତାଟିର ମୋଟ କଥା ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ହୋଇଥିଲା ।]

